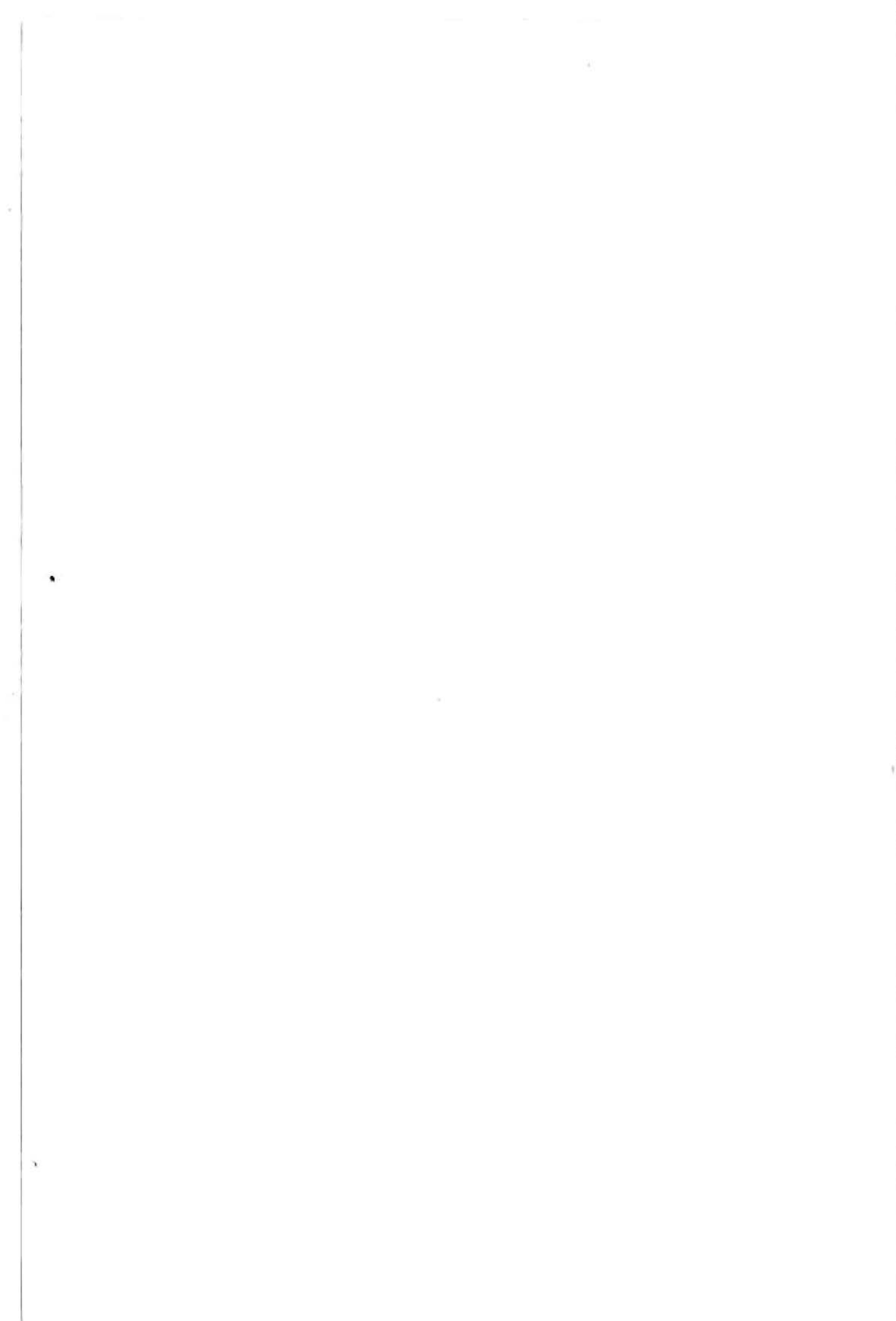

VOJENSKÉ ROZHLEDY

9/94

VYDÁVÁ MINISTERSTVO OBRANY ČESKÉ REPUBLIKY

VOJENSKÝ TEORETICKÝ ČASOPIS ARMÁDY ČESKÉ REPUBLIKY

VOJENSKÉ ROZHLEDY

9

TŘETÍ (TŘICÁTÝ PÁTÝ) ROČNÍK

Veškeré články uveřejněné v časopisu Vojenské rozhledy vyjadřují výhradně názor autora k dané otázce. Nejsou oficiálním názorem velení Armády České republiky.

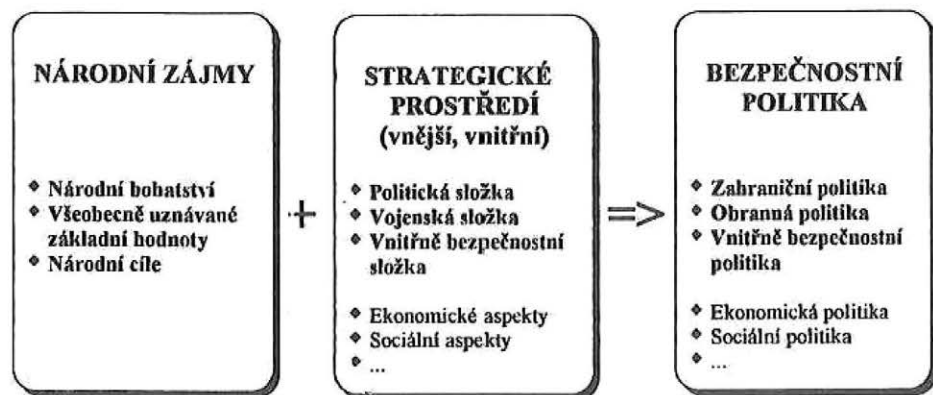
Redakce časopisu Vojenské rozhledy

Spektrum rizik a ohrožení bezpečnosti

Bezpečnostní politika státu obvykle vychází z analýzy národních zájmů daného státu a strategického prostředí, ve kterém se nachází, tj. zejména z identifikace, strukturalizace a vyhodnocení možných ohrožení realizace národních zájmů a rizik vzniku těchto ohrožení. Národní zájmy mají jak vnitřní, tak mezinárodní složku. Z hlediska problematiky obrany je obvykle větší pozornost věnována problematice mezinárodní, i když z hlediska komplexního pohledu představuje pouze jednu, dílčí část.

Proces tvorby bezpečnostní politiky lze znázornit - viz obr. 1.

Model naznačuje, že bezpečnostní politika představuje integrální souhrn dílčích, vzájemně provázaných koncepcí, výsledek studia vlivu politického, vojenského, vnitřně bezpečnostního, ekonomického, sociálního, kulturního a dalších prostředí (jak domácího, tak zahraničního) na možnost realizovat národní zájmy. Obranná politika tvoří pouze jednu ze základních složek bezpečnostní politiky, ale i tato bude odpovídat realitě jen za předpokladu, že bude posuzována v kontextu s politickými koncepcemi všech ostatních uvedených oblastí.

Obr. 1 - Proces tvorby bezpečnostní politiky

Národní zájmy můžeme definovat jako souhrnný požadavek zachování bohatství státu, základních všeobecně uznávaných hodnot a realizace národních cílů.

K bohatství státu můžeme zahrnout:

- území státu,
- jeho fyzický kapitál, tj. přírodní a hmotné bohatství,
- lidský kapitál, tj. obyvatelstvo, kulturní a duchovní bohatství společnosti.

K základním, všeobecně uznávaným hodnotám patří:

- demokracie (svobodně volená reprezentativní vláda),
- individuální svobody (při respektování práv druhých),
- tržní hospodářství,
- sociální spravedlnost (vnitřní hodnota života).

K národním cílům, které se mohou postupem doby měnit, můžeme zahrnout zajištění:

- * bezpečnosti,
- * prosperity,
- * právního řádu,
- * národní jednoty,
- * konkurenceschopnosti,
- * trvalého rozvoje společnosti.

Hlavní principy a základní zájmy českého státu jsou formulovány v Ústavě České republiky, v jejíž preambuli se praví:

„My, občané České republiky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, v čase obnovy samostatného českého státu, věrni všem dobrým tradicím dávné státnosti zemí Koruny české i státnosti československé, odhodláni budovat, chránit a rozvíjet Českou republiku v duchu nedotknutelných hodnot lidské důstojnosti a svobody jako vlasti rovnoprávných, svobodných občanů, kteří jsou si vědomi svých povinností vůči druhým a zodpovědnosti vůči celku, jako svobodný a demokratický stát, založený na úctě k lidským právům a na zásadách občanské společnosti, jako součást rodiny evropských a světových demokracií, odhodláni společně střežit a rozvíjet zděděné přírodní a kulturní, hmotné a duchovní bohatství, odhodláni řídit se všemi osvědčenými principy právního státu, prostřednictvím svých svobodně zvolených zástupců přijímáme tuto Ústavu České republiky.“

Při zkoumání problematiky obrany je termín „národní zájmy“ používán v poněkud odlišném významu.

V tomto případě „životní národní zájmy“ představují situace, události nebo trendy, při kterých je ohrožena sama existence (přežití) státu, nebo jeho bezpečnost, a kterým je stát připraven čelit silou, včetně síly vojenské. Takový případ může představovat přímé napadení území státu, hrozbu politické nebo ekonomické stability, nebo např. omezení přístupu k energetickým zdrojům.

„Strategické národní zájmy“ pak představují zájmy nižšího řádu, zejména základní předpoklady dosažení národních cílů. K strategickým zájmům ČR můžeme řadit zajištění a upevnění míru v Evropě a jejím blízkém okolí, stabilizaci bezpečnostní situace ve střední Evropě, eliminaci rizik a postupnou stabilizaci situace v Pobaltí, na Balkáně, na Ukrajině a v Rusku, zajištění volné mezinárodní výměny zboží a informací, integraci ČR do společného evropského hospodářského a bezpečnostního prostoru ap.

Spektrum možných ohrožení

Bezpečnost státu a realizace jeho zájmů mohou být ohroženy širokou škálou vlivů, které mohou mít původ jak doma, tak v zahraničí. Zhodnocení vlivu celé množiny rizik a potenciálních ohrožení na bezpečnost je obtížné a často proto vyvolává pokusy analyzovat jen některé z řady možných skutečností, extrapolovat závěry dílčích analýz tak, aby reprezentovaly rozhodující problém, kterým je třeba se zabývat. Rozčlenění jednotlivých problémů do dále znázorněného „spektra ohrožení“ může napomoci vyhnout se příliš úzce zaměřeným analýzám, závěrům a doporučením - viz **obr. 2**.

Obr. 2 - Spektrum možných ohrožení

Spektrum ohrožení sumarizuje celý rozsah možných situací, vůči kterým musí obranná politika ČR poskytovat možnost nějakého druhu odezvy.

Po dobu minulých téměř padesáti let byla vojenská politika tehdejšího Československa zaměřena na rizika nacházející se na pravé straně spektra ohrožení, hrozilo jí nebezpečí, že bude vtažena do jaderné nebo masové konvenční války mezi kontinenty, do globálního střetnutí Východu a Západu. Teprve v závěru tohoto období se začalo uvažovat o prevenci jaderné války, kontrole zbrojení a odzbrojení, o mírovém řešení sporů.

V dnešní době seznam potenciálních ohrožení pokrývá všechny situace, které jsou „nalevo“ od jaderné války. Dnes požadavky na ozbrojené síly, jejich úloha, potřebná velikost a kvalita musí brát v úvahu celé spektrum možných ohrožení.

Mezinárodní bezpečnostní prostředí zůstává nadále velice dynamickým a nepřestává být stabilním, také domácí strategické problémy zůstávají složitými a potenciální rizika narušení vnitřních i zahraničních zájmů států jsou značná. Predikce výskytu a významnost rizik a ohrožení, o kterou by se mohly opřít definice a úvahy o úloze, potřebné velikosti a kvalitě ozbrojených sil, je obtížná. Přitom strategická ohrožení vycházející z vnitřních zdrojů mohou být stejně důležitá jako rizika přicházející ze zahraničí.

Pokusme se formulovat obsah jednotlivých složek spektra ohrožení:

- ❶ **Mezikontinentální jaderná válka** představovala hlavní riziko bipolární konfrontace období studené války.

Ve smlouvě o snížení počtu jaderných zbraní START, se velmoci zavázaly, že od 16. června 1994 budou postupně snižovat počty svých strategických jaderných zbraní tak, že k 16. červnu 2003 Rusko (nebo SNS) bude mít 1126 strategických raket a 2986 jaderných hlavic, USA 1047 raket a 3500 jaderných hlavic. Vycházíme-li z informace, že k 1. září 1990 měl SSSR celkem 2500 raket a 10 271 jaderných hlavic a USA 2246 raket a 10 875 jaderných hlavic, předpokládá dohoda snížení původního jaderného potenciálu během 13 let zhruba na jednu třetinu. To by mělo znamenat, že k roku 2003 žádná z jaderných mocností nebude disponovat dostatečným počtem jaderných zbraní pro zničení strategických jaderných sil oponenta prvním úderem. Souběžně s touto dohodou se v důsledku stažení ruských vojsk z původní linie konfrontace mezi bloky vytvořilo 1000 kilometrové pásmo mezi státy NATO a Ruskem, což umožní též snížení počtu taktických jaderných zbraní (kterými NATO kompenzovalo sovětskou převahu v obrněné technice). Kromě strategických zbraní bude zlikvidováno asi 7000 taktických jaderných hlavic.

Jaderná válka mezi velmocemi je dnes mimořádně nepravděpodobnou. Přesto přetrvávají určitá rizika spojená s růstem počtu států vlastnicích jaderné zbraně a disponujících prostředky jejich dopravy na velké vzdálenosti, zejména balistickými raketami. Jde zejména o Bělorusko, Ukrajinu a Tádžikistán, u kterých není zcela jasné zda by mohly jaderné zbraně samostatně použít a o severní Koreu, která stále odmítá mezinárodní kontrolu svých jaderných zařízení.

Další riziko představuje možnost nekontrolovaného předání technologického know-how nebo komponent jaderných zbraní, nebo balistických raket některým z militantních, zejména arabských států, které by je mohly použít k narušení rovnováhy sil, vydrírání, nebo teroristickým akcím.

Jaderná válka v Evropě by pravděpodobně znamenala fyzickou likvidaci českého národa. Proto eliminace a likvidace těchto zbraní zůstává životním zájmem ČR.

- ❷ **Všeobecná evropská válka** je, podobně jako globální jaderná válka, spíše teoretickou, mimořádně nepravděpodobnou variantou vývoje na kontinentu.

Kromě dohod o snížení počtů jaderných zbraní byla původně proti sobě stojícími velmocemi podepsána též dohoda o snížení počtu konvenčních zbraní. Dohoda přesně specifikuje pro všechny členské země NATO, bývalé Varšavské smlouvy a státy vytvořené na území bývalého Sovětského svazu až k Uralu (Arménie, Ázerbájdžán, Bělorusko, Gruzie, Moldova, Rusko, Ukrajina) limitní počty hlavních

zbraní (tanků, obrněných vozidel, dělostřeleckých systémů, bojových letounů a vrtulníků), stejně jako počty vojáků. Současně s tím je celé území od Atlantiku po Ural rozděleno na 4 zóny, pro které jsou samostatně definovány limitní hodnoty počtu zbraní. Všichni signatáři souhlasili s uplatněním komplexního systému vzájemného monitorování a kontroly dodržování podepsaných dohod. Z hlediska tanků, jejichž počty byly vždy předmětem sporů, sníží NATO jejich počet z 23 000 na 20 000 (tj. o 20 %), SNS z 21 000 na 13 500 (36 %) a neruší členové Varšavské smlouvy z 12 000 na 7 000 (45 %), to znamená, že celkový počet tanků v Evropě bude snížen o 30 %. Stejný trend se předpokládá i u obrněných vozidel a dělostřelectva.

Kromě těchto dohod lze na základě údajů Mezinárodního institutu pro strategická studia pro období 1985 - 1991 formulovat následující zjevné trendy:

- a) Evropské členské státy NATO snížily v uvedeném období celkové náklady na obranu z 92 235 miliard USD na 82 914 miliard, tj. o 10 %. Bývalý Sovětský svaz, který se mezitím transformoval na Společenství nezávislých států, snížil náklady na obranu o 38 % a ostatní nezahrnuté evropské státy o 20 %.
- b) Procentní podíl hrubého domácího produktu, který evropské členské státy NATO vydávají na obranu, se liší země od země. Aritmetický průměr v roce 1985 činil 3,8 %, v roce 1991 činil 2,6 %, což představuje pokles o 28 %. Země bývalého SSSR snížily tento podíl z 16,1 % na 11,1 %, tj. o 31 %. Nezahrnuté země analogicky z 2,82 na 2,62.
- c) Počet vojáků v ozbrojených silách členských států NATO klesl z 3 143 400 osob na 2 801 400. Bývalý SSSR snížil své ozbrojené síly z 5 300 000 na 3 988 000. Evropské nezařazené země následovaly příklad NATO.
- d) Proces snižování počtu vojáků pokračuje a bude pokračovat. V období 1992 - 1997 NATO předpokládá snížit počty ozbrojených sil svých evropských členů z 2 801 400 na 2 130 000, tj. cca o dalších 25 %. Znamená to každoročně pokles o 5 %.

Analýza klíčových indikátorů evropského obranného úsilí ukazuje jednoznačně, že dramatické změny světového strategického prostředí odstartovaly, po téměř padesáti letech urychlování závodů ve zbrojení, zcela opačný proces. Původní princip převahy nad protivníkem byl nahrazen syntézou dvou nových principů - obranné dostatečnosti a posilování vzájemné důvěry.

Podobně jako válka jaderná, by všeobecná konvenční válka v Evropě znamenala zničení a možná likvidaci českého státu. Proto, přes nízkou pravděpodobnost války v Evropě, zůstává proces snižování počtů vojsk a konvenční výzbroje, prohlubování bezpečnosti a vzájemné důvěry v Evropě dalším z životních zájmů ČR.

- ③ **Místní nebo regionální konflikt** představuje riziko, s kterým je potřeba již vážněji počítat.

Regionální konflikty probíhají v mnoha zemích světa. Z globálního hlediska se mnozí přiklání k názoru, že ozbrojené konflikty budou průvodním jevem konce současného a začátku příštího tisíciletí, že tyto konflikty budou vznikat zejména na

hranicích styku jednotlivých nábožensko - kulturních komplexů, kde střet kultur nahradí střet ideologií. Z tohoto hlediska je obvyklé identifikovat pět základních nábožensko - kulturních systémů. Systém křesťanský, který se dále dělí na euro-americký podsystém katolický a východoevropský podsystém ortodoxní, systém islámský, systém budovaný na filozofiích staré Číny, systém japonský založený na tradicích buddhismu a hinduistický systém indický.

Situace v Somálsku, bývalé Jugoslávii, Rwandě hovoří sama za sebe. Bojové operace probíhají v Pákistánu a Afghánistánu, Angole, další krize lze očekávat na Haiti a na Kubě, zdrojem nejistoty je i Korejský poloostrov. V současnosti je odhadováno, že ve světě probíhá kolem 22 aktivních válek, 42 konfliktů a existuje asi 64 oblastí potenciálních krizí.

Svět se dnes ocitá pod tlakem dvou protichůdných tendencí, vzrůstající integrace a postupující destrukturalizace. První tendence se prosazuje tam, kde převládají společné zájmy, druhá je podněcována střetem zájmu mezi bohatstvím, prosperitou a stabilitou na straně jedné, chudobou a nestabilitou na straně druhé. Pásmo nestability prochází Evropou nedaleko od nás. Začíná na pobřeží Jadranu, pokračuje směrem na východ podél severních hranic Ukrajiny, hranicemi Ruska a střední Asii až k Číně, Indickému oceánu a Perskému zálivu, přes Egypt ke Středozemnímu moři a končí opět na Jadranu.

Z evropského pohledu můžeme rizika konfliktů rozčlenit do čtyř kategorií: Rizika východoevropská, balkánská, středovýchodní a severoafrická.

Kategorie **východoevropských rizik** zahrnuje širokou škálu probíhajících i potenciálních konfliktů rozptýlených na území bývalého SSSR. Některé jsou institucionální (rozpory mezi zákonodárnou a výkonnou mocí v Rusku; frustrace vojenských profesionálů a vojenského průmyslu, ve snaze zachovat si původní postavení se mohou spojit s výkonnou nebo zákonodárnou mocí; mezivládní rozpory týkající se kontroly jaderných zbraní umístěných na území čtyř nových států; problémy s rozdělením černomořské flotily), další zahrnují ekonomickou krizi a ruský nacionalismus (25 milionů Rusů žije na území nových států), další etnické konflikty (jaké jsou dnes patrné v Arménii, Ázerbájdžánu, Gruzii, Moldově a Tádžikistánu, ale které se mohou snadno rozšířit na nejméně 15 dalších oblastí).

Do jisté míry lze též hovořit o určitých napětích mezi některými členskými státy bývalé Varšavské smlouvy (Maďarska a Rumunska ohledně maďarské menšiny v Transylvánii; Maďarska a Slovenska ze stejného důvodu; Rumunska a Bulharska ohledně Dobruži; Rumunska a Ukrajiny v Podněstří).

V souhrnu lze konstatovat, že mezi bývalou železnou oponou a Uralem leží nejméně 20 krizových oblastí, z nichž 4 jsou v současnosti aktivní (Moldova, Gruzie, Arménie a Ázerbájdžán).

■ K **balkánským oblastem** probíhajících a potenciálních krizí je třeba zahrnout neukončenou válku mezi Srbskou Krajinou a Chorvatskem, válku všech proti všem v Bosně, sérii krizových oblastí na jižním okraji (od Sandžaku přes Kosovo k západní Makedonii), řecko-albánské, řecko-makedonské a řecko-turecké napětí. To dohromady představuje řadu krizových oblastí, ve kterých konflikt může vzplát současně, a které jsou nejen svázány vzájemně, ale též s dalšími problémy v této části Evropy (zejména maďarské menšiny ve Vojvodině, která se dožaduje auto-

nomie), ale také s tím co Italové považují za obranu zájmů občanů italské národnosti (kteří v šedesátých letech opustili Istrijský poloostrov a Dalmácii, a jejichž majetkové záležitosti nebyly dosud vyřešeny).

■ **Středovýchodní krizová oblast** zahrnuje izraelsko-arabský konflikt, starou turecko-syrskou konfrontaci (ohledně zálivu Iskenderun), neukončenou válku v Libanonu, kurdské povstání v Turecku, Irák a Írán, územní spor Saúdské Arábie a Jemenu (ohledně kontroly nad asyrským územím), spor mezi Íránem, Ománem a Spojenými arabskými emiráty (týkající se kontroly ostrovů v Hormuzském průlivu) a konflikt mezi Irákem a Kuvajtem. To jsou příklady členitého systému 9 potenciálních ohnisek vzniku války, které v kombinaci se současnými severoafrickými oblastmi potenciálních krizí a vlnami islámského fundamentalismu ohrožujícími bezpečnost zemí v této oblasti, vytvářejí nebezpečnou kombinaci, která může též ovlivnit bezpečnost v Evropě.

■ **K severoafrickým rizikům** můžeme zahrnout neukončenou válku v západní Sahaře, napětí mezi Alžírem a Marokem, spory mezi Egyptem a Libyí o hraniční oázy a v poslední době snahy o vytváření čistě islámských států v Alžíru, Egyptě ap.

U všech těchto konfliktů je potřeba pečlivě vážit, do jaké míry mohou představovat bezprostřední riziko či ohrožení národních zájmů České republiky. Bezpochyby největší riziko představuje jugoslávský konflikt, který již znemožnil dodávky ropou z Adria, a který poškozují ekonomické zájmy ČR vzhledem k embargu uvalenému na Srbsko. Stále mnoho nejistého zůstává v otázce budoucnosti Ruska a jeho role v euroasijském regionu. A to přes probíhající rozsáhlou politickou, ekonomickou a vojenskou restrukturalizaci. Kromě toho se Česká republika může angažovat v řadě i velmi vzdálených konfliktů v rámci humanitární pomoci, nebo mírových operací mezinárodního společenství. Proto některé z těchto konfliktů mohou představovat ohrožení národních zájmů ČR.

Faktorem nejistoty pro ČR je i skutečnost, že bezpečnost států v prostoru mezi Německem a Ruskem není garantována žádným mezinárodním ani regionálním systémem bezpečnostních smluv.

④ **Další možná narušení suverenity**

Možnost samostatného rozhodování o osudu státu může být komplikována řadou dalších faktorů:

a) Projekce nestability

Neklesající počet nestabilních regionů ve východní a jižní Evropě představuje riziko pro státy nacházející se v jejich relativní blízkosti, v oblasti která se může stát součástí působnosti pole jejich nestability. Krize často vyvolávají další krize, a problémy jedné země se mohou stát příležitostí pro druhou zemi. Z tohoto hlediska je strategickým zájmem ČR, aby se pásmo stability posunulo co nejdále na východ, aby došlo co nejrychleji k uklidnění a stabilizaci situace v bývalé Jugoslávii, Ukrajině, v Rusku.

b) Mezinárodní ekonomický systém

Svoboda mezinárodního obchodu, řešení problémů zadluženosti a státních deficitů jsou v centru pozornosti vzrůstajícího počtu států, a mohou a budou mít přímý vliv na rozvoj ekonomiky a blahobytu. Pro ČR svobodná výměna zboží i informací a odstranění všech bariér bránících rovnoprávnému mezinárodnímu obchodu představují jeden z hlavních strategických zájmů.

c) Zdroje surovin

Přístup ke zdrojům a surovinám představuje pro většinu států, zejména těch, jejichž ekonomika je založena na jejich zpracování, životní a důležitý zájem. V plném rozsahu to platí pro ČR. Zabezpečení dodávek zejména strategických surovin, ochrana zdrojové základny, odstranění jednostranné závislosti a zabezpečení náhradních zdrojů, představuje pro ČR strategickou oblast.

d) Zdroje energie

Spolehlivé zásobování energií, zejména ropou, je základem každé moderní ekonomiky. Zabezpečení dodávek ropy je životním zájmem všech států. Prevence narušení dodávek ropy a diversifikace jejich zdrojů a dopravních cest je životním zájmem ČR. Významným zdrojem energie pro ČR jsou jaderné elektrárny. Z hlediska jejich zranitelnosti jak při napadení, tak při teroristickém útoku, představují tyto elektrárny vysoké riziko. Jejich poškození či havárie by měly nejen důsledky energetické, ale i obrovské důsledky ekologické. Zabezpečení provozu a ochrana jaderných elektráren je pro ČR oblastí strategického zájmu.

e) Růst populace a migrace

Rozsáhlé migrace obyvatelstva, ke kterým by mohlo dojít ve snaze opustit oblast konfliktu, vyhnout se ekonomickým těžkostem, nebo politickému útlaku (a jejichž důsledky, i když pro evropský kontinent asi nejsou typické, vidíme denně ve Rwandě) by vedly k tlakům na vlády a mezinárodní organizace, a mohly by samy o sobě vést ke konfliktům. Pro ČR by mohli ilegální uprchlíci z nestabilních oblastí východní a jižní Evropy a skutečně nebo údajně z politických, národnostních či etnických důvodů pronásledovaní emigranti představovat značné sociální a ekonomické zatížení, zejména proto, že ČR se nachází na trase mezi oblastí potenciálních konfliktů a oblastí prosperujících západoevropských států. Spolehlivá kontrola migračních trendů proto představuje strategický zájem ČR.

f) Potravin

Spolehlivé a zajištěné zásobování nezávadnými potravinami je základní potřebou každé společnosti, tedy „životním zájmem“. Nedostatek potravin může vést ke snaze obyvatelstva zabezpečit si zásobování základními potravinami na úkor sousedů. ČR je v zásadě soběstačná ve výrobě potravin, má přímý zájem na neomezeném obchodu se zemědělskými výrobky, a tato oblast nepředstavuje pro ČR závažnější riziko.

g) Zhoršování životního prostředí a klimatické změny

Ať už je jedno důsledkem druhého nebo nikoli, vzrůstá uvědomění si faktu, že narušování biosféry dosáhlo takového stupně, že bude nezbytné realizovat některá zásadní ochranná opatření mezinárodního charakteru, která mohou mít dopad na suverenitu a suverénní rozhodování. Riziko představují též závažné ekologické

katastrofy, jejichž vznik nelze vyloučit, způsobené zejména průmyslovými haváriemi, případně živelními pohromami. Prozatím kontrolní a nápravná opatření zůstávají v kompetenci jednotlivých států. ČR se bude podílet na mezinárodních a realizovat vlastní řešení zajišťující ochranu životního prostředí.

h) Obchod s drogami

Mezinárodní obchod s narkotiky morálně eroduje společnosti a narušuje jejich hospodářství masivním „praním špinavých peněz“ a jejich transferem. Současně vytváří živnou půdu pro působení nadnárodních mafií a zločineckých organizací. Účinná pohraniční kontrola jak pozemní, tak letecká, bránění šíření drog mezi obyvatelstvem a jejich transferu, je důležitým úkolem ČR.

i) Mezinárodní terorismus

Terorismus jako prostředek, ke kterému se často uchylují militantní nacionální a kriminální elementy s cílem dosažení svých partikulárních cílů, představuje trvalou hrozbu otevřeným a demokratickým společnostem. Boj s terorismem a prevence jeho proniknutí na území ČR, představuje strategický zájem ČR.

5) Vnitřní nestabilita

Vnitřní nestabilita je charakteristickým rysem pro mnohé transformující se země střední a východní Evropy. Česká republika je politicky a ekonomicky stabilním občanským státem, kterému nehrozí vnitřní nepokoje. Nemá žádné vnitřní národnostní, nebo etnické problémy. Přesto je třeba mít na paměti, že národní jednotu není stoprocentní, daná jednou pro vždy. Stále existují skupinky osob, které prosazují myšlenku autonomie Moravy, existují extremisticky radikálně naladěné skupiny mezi politickými uskupeními a mezi skupinami mládeže (vztah k sudeetoněmeckým požadavkům a k začlenění do společnosti cikánské etniky).

Hlavní domácí problémy, které by potenciálně mohly vyústit v nestabilitu, můžeme rámcově členit na politické, vnitřně bezpečnostní, ekonomické a sociální.

● Politické

Celonárodní konsensus v přístupu k řešení problémů bezpečnosti, ochrana lidských práv a rozvoj lidského potenciálu představují některé z předpokladů prohlubování stability. K dalším patří též tzv. „rizika chybných rozhodnutí“, upřednostňování zájmu stran či zájmových skupin před zájmem celku.

● Vnitřně bezpečnostní

V posledních letech došlo na území České republiky k prudkému kvantitativnímu vzestupu kriminality. Schopnost státu vypořádat se s těmito negativními jevy je komplikována probíhající transformací k demokratickému právnímu státu. Společenských změn využily kriminální živly ve svůj prospěch. Určitá část populace postrádá pevný hodnotový systém a vytváří si autonomní morálku. Území ČR se dostalo do vlivu importované kriminality profesionálního charakteru a zároveň dochází k rozvoji nových forem kriminality, na které společnost není připravena.

Do této kategorie problémů můžeme zařadit i širší faktory globální povahy jako proliferace jaderných materiálů, nezákonný obchod se zbraněmi, mezinárodní terorismus, růst militantního nacionalismu, nebezpečí velkých ekologických havárií, bída a konflikty v rozvojových zemích, nelegální migrace a její důsledky. S výcho-

doevropským a balkánským prostorem souvisí růst militantního nacionalismu a etnicko-teritoriálních sporů, nebezpečí z nekontrolovatelného přílivu uprchlíků, kolaps dodávek strategických surovin. Z domácích sociálně psychologických kořenů vyrůstá problematika extrémismu. Rizikem je rovněž propojování domácího organizovaného zločinu s mezinárodním organizovaným zločinem, nezákonný obchod s drogami a omamnými látkami. S oběma těmito faktory souvisí problematika „praní špinavých peněz“ a potenciální možnost korupce představitelů státního aparátu a politického života.

Transformace života ČR směrem k evropskému standardu může probíhat úspěšně pouze v atmosféře nekompromisního a účinného boje proti trestné a jiné společensky nežádoucí činnosti. Vnitřní pořádek a bezpečnostní situace ČR je úzce spjata s vnější bezpečností státu, jejími zahraničně politickými a vojensko-politickými aspekty, představuje strategický zájem českého státu.

● Ekonomické

Samotná ekonomická transformace, privatizace, přechod k tržnímu hospodářství, restrukturalizace, obnovení působnosti finančních nástrojů, představují velice rizikové operace. Také vytvoření příliš jednostranné finanční či ekonomické závislosti na jedné ze zemí by bylo ze strategického a bezpečnostního hlediska nevýhodné.

● Sociální

Souvisí s výše uvedenými riziky „chybných rozhodnutí“. Nepodložená, či unáhlená rozhodnutí, zejména v ekonomické sféře by mohla vyvolat sociální napětí, růst nezaměstnanosti. Stát musí dbát na zachování principu rovnosti příležitostí a vytváření báze sociálních podmínek života.

● Vojenské

České republice nehrozí, a v předvídatelné budoucnosti zřejmě ani hrozit nebude, přímý vojenský konflikt. Přesto podcenění významu bezpečnosti státu, snaha o dosažení okamžitých úspor na úkor budoucnosti, by se mohly negativně projevit jako vytvoření bezpečnostního rizika.

Úkoly armády

Zajištění bezpečnosti státu, neutralizace rizik a případných ohrožení se neobejde bez ozbrojených sil, bez armády, odpovídající současné etapě vývoje společnosti.

Vyspělé demokratické státy obvykle doporučují šest klíčových oblastí, kterým je třeba věnovat pozornost při přechodu od armády totalitního státu k armádě státu demokratického.

1. Vypracování zásad tvorby podrobného obranného rozpočtu, vycházejícího z formulace cílů obrany a výstavby ozbrojených sil, přístupného kontrole parlamentu a veřejnosti.
2. Vybudování systému akvizice výzbroje, vojenské techniky, zařízení a materiálu přízpůsobeného tržní ekonomice.
3. Vybudování personálního systému respektujícího právní prostředí, práva jednotlivce a princip dobrovolnosti a svobody volby mezi vojenskou a alterna-

tivní civilní službou nebo směřujícího k plně, nebo částečně dobrovolné vojenské službě.

4. Vybudování nového systému rozhodování v oblasti národní bezpečnosti, funkčního jak při okamžitém reagování na krizi, tak při vytváření dlouhodobé strategie.
5. Vybudování nového systému vztahu k tisku a styku s veřejností, svým dosahem prostupujícího celou strukturou obrany, na všech úrovních velení, a překleňujícího mezeru mezi ozbrojenými silami a veřejností.
6. Vybudování systému vojenského vzdělávání, zahrnujícího, alespoň na vrcholové úrovni, civilní pracovníky, jejichž úloha v orgánech zabývajících se bezpečností vzrůstá.

Ruku v ruce s uvedenými změnami musí probíhat přestavba ozbrojených sil, bez kterých se zatím žádný stát neobejde. Přes velice pozitivní vývoj v Evropě nejsou prozatím vyloučeny žádné varianty budoucího vývoje, není zcela vyloučen ani návrat zpět.

K základním principům výstavby soudobých ozbrojených sil České republiky patří jejich:

- čistě obranný charakter, včetně vyzbrojení výlučně konvenčními zbraněmi,
- vysoká pružnost a schopnost reagovat v širokém spektru rizik a ohrožení od nevojových aktivit až po ozbrojenou obranu státu,
- schopnost mobilizačního rozvinutí v případě nezbytnosti,
- srovnatelnost s vývojovými tendencemi a výstavbou ozbrojených sil v sousedních státech,
- účast v mezinárodních mírových operacích,
- schopnost působnosti při akcích nevojového charakteru a pomoci obyvatelstvu.

Hlavním úkolem ozbrojených sil samozřejmě zůstává odvrátit vojenská ohrožení suverenity, obrana územní celistvosti, samostatnosti a ústavního zřízení státu. Od ozbrojených sil se dále očekává, že budou plnit úkoly vyplývající ze spojeneckých závazků, že budou nápomocny při živelních pohromách a ekologických katastrofách, při ohrožení životů a hmotných statků, že v případě potřeby zabezpečí střežení objektů zvláštního významu a případně posílí ochranu státní hranice.

Ozbrojené síly by měly být schopny realizovat skrytě některá preventivní opatření, aniž by to vyvolalo růst napětí (zvýšení intenzity průzkumu, ochrana vybraných objektů, aj.) či při zjevném ohrožení státu demonstrovat otevřenými opatřeními odhodlání k obraně (přesuny vojsk, částečná mobilizace, zaujetí obranných postavení ap.).

I když hlavním cílem bezpečnostní politiky je předcházet konfliktům, řešit je mírovými prostředky, musí být armáda schopná realizovat širokou škálu protiopatření, musí být schopna přiměřené reakce na vývoj situace, a to při naplnění požadavku maximalizace operačních účinků (rychlé ukončení konfliktu) a minimalizace destrukce, ztrát a negativních účinků na člověka a životní prostředí.

* * *

Rychle se měnící svět vytvořil, a vytváří, řadu mezinárodních i domácích politických, ekonomických, sociálních a vojenských problémů, které budou ve vzrůstající míře ovlivňovat schopnost ČR zachovat si své mezinárodní postavení a vybudovat prosperující hospodářství. Budoucí prosperita a blahobyt ČR závisí na vlastní pracovitosti a prozíravé finanční a ekonomické politice, na zachování a rozšiřování světového obchodu, ale i na míře s jakou bude ČR přispívat k zachování globální a evropské stability i ochraně svých zájmů a bohatství. Samozřejmě se bude muset stát pomoc obětem neštěstí, humanitární pomoc tam, kde je skutečně potřeba, účinný boj s ilegální migrací, pašováním drog, ochranou přírody, respektování práv jednotlivce.

Takové úkoly mohou zabezpečit pouze ozbrojené síly organizované, úkolované, vybavené a rozvíjené v souladu s požadavky proměnlivého domácího a zahraničního strategického prostředí.

Integrační instituce, v důsledku rozdílných cílů a zájmů svých členů, nejsou dosud zcela spolehlivými a účinnými garanty bezpečnosti. Hlavní tíha zajištění bezpečnosti spočívá na státu. ČR má ovšem pouze omezený potenciál ochránit a prosadit své národní zájmy. Nakonec žádný stát v Evropě není schopen zajistit vlastní bezpečnost svými národními silami samostatně. Proto strategickým cílem České republiky musí být postupná integrace do evropských a transatlantických obranných struktur. Cestou k této integraci je aktivní působení v rámci programu Partnerství pro mír. Zdá se, že kritéria členství v NATO by mohla zahrnovat na politické úrovni respektování lidských práv, včetně práv menšin, mírové řešení sporů, přijetí zásady nenarušitelnosti hranic, pravidel demokracie a svobodné tržní ekonomiky; ve vojenské oblasti zabezpečení civilní kontroly ozbrojených sil, společného výcviku s vojsky NATO k vypracování kompatibilních postupů, akvizice „interoperabilní“ výzbroje a vojenské techniky a schopnost perspektivního členského státu převzít část zodpovědnosti za společnou obranu. I tak splnění těchto kritérií nebude automaticky garantovat přijetí do NATO, které bude založeno na realistickém zhodnocení bezpečnostní situace v transatlantických souvislostech. V přechodném období je nezbytné vytvářet vlastní spolehlivou armádu.

* * *

Novou, transformovanou armádu demokratického státu je třeba budovat tak, aby byla připravena přispět k řešení všech potenciálních forem ohrožení, v celém jejich spektru. Kromě základního úkolu ozbrojených sil, bránit stát v případě napadení, se do popředí dostávají úkoly spojené s tzv. operacemi nebojového charakteru. Sem můžeme zařadit pomoc při živelních katastrofách a průmyslových haváriích, případný podíl při likvidaci obchodu s drogami a mezinárodního terorismu, účast v mírových operacích na udržení nebo prosazení míru a další.

Slovensko a bezpečnostní politika ČR

Sousedé se zvláštními vztahy

Slovensko zaujímá mezi sousedy České republiky prioritní postavení. Není to pouze proto, že tyto, dnes již s naprostou samozřejmostí samostatně vnímané mezinárodněprávní subjekty, ještě před necelými dvěma roky tvořily společný stát. Pozice Slovenska mezi sousedy ČR je zvláštní i z řady dalších, zejména geopolitických důvodů. Ty mají však jednoho společného jmenovatele. Slovensko je mimořádně významným faktorem bezpečnosti nejen naší vlasti, ale i celého středoevropského prostoru. V tomto kontextu se naléhavě nabízí několik otázek. Jakým směrem působí tento faktor dnes a jakým asi bude působit v blízké a středněvzdálené budoucnosti? Jaké jsou perspektivy jeho rozvoje z hlediska bezpečnostních zájmů ČR? Budou i nadále význam a důležitost česko-slovenské hranice určovány rozsahem ekonomických, politických, kulturních a obecně lidských vazeb a výměn, nebo se o věhlas tohoto rozhraní přičiní četnost, naléhavost a důkladnost ochranných (či dokonce obranných) opatření proti bezpečnostním rizikům z východu?

Jedním ze způsobů hledání co možná nejkompaktnější odpovědi na podobné otázky by mohl být pokus o analýzu bezpečnostní politiky Slovenské republiky. Bylo by ideální, kdybychom k tomu měli oficiální dokument, nebo alespoň podkladovou studii zpracovanou na toto téma příslušnou vědeckovýzkumnou institucí. Nic takového k dispozici nemáme. To, co si dovoluji čtenáři předložit proto není všezahrnující rozbor oficiální bezpečnostní politiky SR, ale dílčí názor, jenž jsem si na ni utvořil v průběhu své výzkumné činnosti. Využil jsem při tom veřejně dostupné informace a opřel jsem se o hodnocení konkrétních vojenskopolitických kroků slovenských politických a státních představitelů.

Determinující faktory

I když je SR ze středoevropských států nejmenší, svou geografickou polohou mezi nimi zaujímá velmi důležité strategické postavení. Kromě sousedství s ostatními zeměmi visegrádské čtyřky, má na východě krátkou hranici s postsovětskou Ukrajinou a na západě, s jedním z nejmladších členů EU, s Rakouskem. Politická a vývojová různorodost sousedů výstižně ilustruje složitost geopolitických podmínek, v nichž je bezpečnost Slovenska zajišťována.

Náročnost obecných geopolitických souvislostí umocňuje aktuální vojenskopolitická situace a z ní vyplývající problémy dvou významných sousedů Slovenska:

Ukrajiny a Maďarska. Východní z nich prochází mimořádně obtížným obdobím. Nachází se v extrémně těžkém ekonomickém položení a v náramně složitých vnitropolitických podmínkách. Paralýza a chaos hospodářství a sociálněpolitická nestabilita země se s nesmlouvavou logikou odrážejí i v zahraničněpolitickém postavení Ukrajiny.

Jako jeden z dědiců části obrovského jaderného, ale i konvenčního potenciálu rozpadlého SSSR, patří k státům s pozůstatky vysokého stupně militarizace. V nich obvykle nelze odhadnout, jak se v krizových momentech vývoje společnosti zachovají armádní špičky. Navíc, proces konstituování mladého nezávislého státu a definování jeho životních zájmů nebyl dosud zcela završen.

Kumulovaným důsledkem všestranné hluboké krize Ukrajiny je nepředvídatelnost jejího vývoje a tím i jejího chování na mezinárodním poli. To vyvolává obavy nejen sousedů, ale i všech představitelů zemí, jež za budoucnost Evropy cítí jakoukoli odpovědnost. Tvůrci bezpečnostní politiky Slovenska na jedné straně musí brát na tuto realitu zřetel a nabádat k obezřetnosti. Na druhé straně nemohou nerespektovat vazby, které v minulosti jeho ekonomické subjekty rozvíjely s Ukrajinou a dalšími postsovětskými republikami.

I když je Slovensko spojeno s prostorem bezpečnostních rizik a nestability ve východní části kontinentu pouze poměrně krátkým úsekem státní hranice, jeho zahraniční a vojenská politika je tímto faktorem významně a přitom značně delikátně determinována. Jazyková blízkost a slovanská příbuznost národů, žijících na východ od Slovenska, znásobuje rozsah a intenzitu vlivu tohoto faktoru na velkou část populace.

Komplikace jiného druhu pro Slovensko vyplývají z geopolitické situace jižního souseda. Více než půlmiliónová maďarská menšina na jihu země se v podmínkách obecně vzrůstajícího nacionalismu stala mimořádně citlivým komponentem nejen vnitropolitického vývoje Slovenska, ale i jeho vztahů se zahraničím. Historická dimenze maďarsko-slovenských problémů byla doplněna a „revitalizována“ novodobými spory kolem vodního díla Gabčíkovo a tématy nastolovanými nacionálními fundamentalisty z jedné i druhé strany. Slovensko-maďarské napětí dostalo po osamostatnění SR nový rozměr.

Stav, který se mezi Maďarskem a Slovenskem vytvořil po demisi Mečiarova kabinetu v březnu 1994 a po květnovém vítězství Hornovy Maďarské socialistické strany téhož toku, však potvrdil, že **národnostní problémy exponují především politici, že za existence odpovídající politické vůle jsou řešitelné ke spokojenosti obou stran, a tedy, že nemusí mít fatální charakter.**

Ostatní sousedé působí na bezpečnostní situaci SR převážně pozitivně. Zcela bezproblémové vztahy má s Polskem a Rakouskem. Nebude-li případná nestabilita severního souseda součástí širší mezinárodní krize, životní zájmy Slovenska zřejmě neohrozí. Celý region pozitivně ovlivňuje bezpečnostní jistota, která vyznačuje ze stabilního a konsolidovaného Rakouska.

I Česká republika má předpoklady stát se perspektivně faktorem s obdobnými parametry. Podmínkou mj. je, že všechny otázky spojené zejména s dělením majetku federace a s vtyčováním státních hranic budou mezi ní a Slovenskem dořešeny úspěšně. I když se dnes zdá, že jsou to v rámci agendy vzájemné bezpečnosti relativně nicotné problémy, v případě, že by se v některém z těchto

mladých států dostaly k moci nacionalistické, militantně orientované politické síly, mohly by je snadno zneužít k podstatnému zhoršení česko-slovenských vztahů. Již samotný tento fakt by těžce poškodil národní zájmy jak SR, tak i ČR. Velmi negativně by byl vnímán nejen bezprostředními sousedy, ale i vzdálenějším okolím. Nepříznivě by se projevil zejména podstatným ztížením pozic obou zemí při jejich začleňování do evropských integračních seskupení.

Výchozí podmínky

Druhou skupinu dlouhodoběji působících faktorů na bezpečnostní politiku SR tvoří skutečnosti odvozené od výchozích podmínek, za nichž vstupovala jako právně samostatný státní subjekt do mezinárodních vztahů. Jinými slovy řečeno, utváření bezpečnostní politiky Slovenska výrazně ovlivňuje vše, co je podmíněno velikostí a kvalitou věna či dědictvím minulosti, s nimiž se vydalo cestou národní a státní suverenity.

Vzhledem k tomu, že se slovenská ekonomika rozvíjela nejintenzivněji v období byrokratického dirigismu, postihly ji jeho důsledky mnohem silněji než české hospodářství. Poměrně rychlá industrializace Slovenska v poválečném období zanechala hluboké stopy nejen ve skladbě národního hospodářství, ale i ve vědomí obyvatelstva.

Podle studie Centra pro spolupráci s ekonomikami v přechodném období OECD dosahoval hrubý domácí produkt Slovenské republiky v přepočtu na jednoho obyvatele na konci roku 1992 pouze 72 % úrovně České republiky (SR - 53 943 Kčs; ČR 74 754 Kčs). V té době bylo v průmyslu SR zaměstnáno 31 % všech pracujících, zatímco v ČR 36 %, což bylo relativně o 16 % více. Naproti tomu v slovenském zemědělství pracovalo poměrně o 27,27 % více osob než v českém (SR - 11 %; ČR - 8 % z počtu všech pracujících) ¹⁾.

Struktura slovenského průmyslu se v podmínkách zostřené konfrontace mezi Východem a Západem důsledně podřizovala vojenskostrategickým hlediskům totalitního režimu. Značná část zbrojní výroby, zejména těžké bojové techniky, byla proto dislokována východně od řeky Moravy. Zbrojní průmysl na Slovensku produkoval asi 60 % vojenské techniky vyrobené v bývalém Československu. Na produkci slovenského strojírenství a elektrotechniky se podílel téměř celou čtvrtinu ²⁾.

Na Slovensku se vyráběly zbraně nejen pro ČSLA, ale i pro ozbrojené síly dalších členských států Varšavské smlouvy a četných rozvojových zemí, s nimiž Moskva udržovala přátelské styky. V letech 1976 - 1988 se ze Slovenska exportovalo 58 % veškeré zbrojní produkce. Nyní je obchodně mimořádně složité a politicky dosti rizikové pokoušet se na trzích dnešního postbipolárního světa umístit nadprodukcí zbrojařských podniků. Přitom již na konci studené války byly jejich výrobní kapacity značně předimenzovány. Zvláště obtížně se prodávají ty druhy výzbroje, které byly určeny k vedení ofenzivních operací naplánovaných sovětskými strategiemi.

Rovněž struktura nevojenských odvětví SR důsledně odpovídala potřebám zahraničněpolitické orientace tehdejšího režimu. Přes snahu polistopadových vlád ČSFR se nepodařilo vnější ekonomické vztahy Slovenska natolik restrukturovat,

aby se alespoň v základních parametrech podobaly zahraničněobchodním stykům ČR. Rozdíly jsou zřejmé z údajů o orientaci zahraničního obchodu obou republik v době rozdělení federace. Zatímco na konci roku 1992 směřovalo z celkového vývozu České republiky na teritorium bývalého SSSR pouhých 9 %, ze Slovenska to byl téměř dvojnásobek - 17 %. Naproti tomu podíl slovenského vývozu do států s vyspělou ekonomikou byl ve srovnání s podílem českého exportu do těchto zemí o celou pětinu nižší.

Strukturu slovenské ekonomiky ještě výmluvněji charakterizují údaje o dovozu. Zcela evidentně dokazují *výraznější závislost SR než ČR na obchodě s následnickými státy bývalého SSSR*. V době osamostatnění byl podíl dovozu z tohoto teritoria na celkovém importu Slovenska ve srovnání s ČR dvojnásobný (SR - 36 %; ČR - 18 %). Přitom dovozy ze států s vyspělou ekonomikou se na obchodní bilanci Slovenska podílely jen 51 %, zatímco ČR - 70 %.

Vnitropolitická scéna

Důsledky ekonomické situace Slovenska se do podmínek určujících jeho bezpečnostní politiku promítají v několika rovinách. Vnější obchodní vztahy, především v oblasti strategických surovin, do značné míry ovlivňují hierarchii zahraničněpolitických priorit státu. Vedení země je nuceno hledat, ale i politicky otevírat, optimální prostory pro uplatnění klíčové produkce svých podniků a politickými opatřeními zajišťovat stabilní podmínky pro zásobení země životně důležitými komoditami. **Ekonomická bezpečnost je v soudobých podmínkách jednou z nejvýznamnějších součástí komplexní bezpečnosti státu.** Slabě prosperující a špatně fungující hospodářství na druhé straně bývá zpravidla nejzávažnější příčinou sociálního napětí a vnitropolitické nestability. Často je i vodou na mlýn populistickým politikům.

To vše ovlivňuje vnitropolitický vývoj společnosti, nálady obyvatelstva a formování vlivných politických sil, jež nakonec o definitivní podobě bezpečnostní politiky rozhodují. Mimořádně citlivě na stav a výkonnost ekonomiky reagují občané zejména v zemích, které procházejí procesem hluboké systémové transformace. Přitom Slovensko patří k těm, jež kromě značně těžkého dědictví minulosti, musí překonávat i dočasné obtíže způsobené osamostatněním a jednorázovými náklady na budování infrastruktury orgánů suverénního státu.

V důsledku spolupůsobení uvedených, ale i dalších faktorů, se na Slovensku vyprofilovaly v podstatě dvě základní skupiny politických stran. Rozlišují se především vztahem k slovenské svébytnosti a jejím pojetím. Pochopitelně, ani na Slovensku neztratila svou platnost taková kritéria posuzování stranické orientace, jakými jsou ideologické a filozofické koncepce, liberalismus, konzervatismus či socialismus, úloha sociálního faktoru v politice, vztah k individuálnímu vlastnictví, systém preferovaných hodnot atd. Historické, ale i soudobé zvláštnosti vývoje slovenské politické scény však způsobily, že **dělicí čára mezi vládní koalicí a opozicí v tomto období neprochází jako v tradičních demokraciích zpravidla mezi pravíci a levíci, ale v podstatě napříč hlavními politickými proudy.**

Po téměř dvouleté samostatnosti SR skoro všechny slovenské politické strany pokládají národní a státní svrchovanost za nejvyšší nezvratnou hodnotu. Rozdíl

mezi nimi jsou pouze v míře národního vlastenectví či nacionalismu a síle důrazu na občanský princip v chápání této historické cennosti.

Představitelé HZDS, KSÚ, ale zejména SNS, vnímají slovenskou svrchovanost jako jedinečnou dějinnou výzovu. SNS pokládá národní a státní suverenitu za prioritu priorit. Tato část stranického spektra hodnotí politické činitele podle toho, jak se o její prosazení přičinili a jaký vztah k ní (hlavně) verbálně projevují. Poměrně značná část stoupenců těchto stran uctívá též takové představitele, kteří se v úsilí o dosažení slovenské samostatnosti neváhali spojit ani s fašisty. Radikální křídlo SNS se dokonce k jejich odkazu hlásí otevřeně.

Bylo by však v rozporu s realitou tvrdit, že charakter této části slovenského politického spektra určují fundamentalističtí nacionalisté. Nemají v něm kvantitativní převahu, ale tím, že jsou poměrně hluční a razantní, vyvolávají dojem, že disponují velkým politickým potenciálem. Svým radikalismem a malým smyslem pro tolerantnost však nutí i umírněnější reprezentanty této základní politické profilace často zaujímat vyhraněné „národovecké“, ne-li přímo nacionalistické postoje.

Druhou skupinu polarizované slovenské politické scény tvoří konzervativní KDH, postkomunistická SDL, pravicová DS (Demokratická strana) a SPŽ (Strana podnikatelů a živnostníků), jakož i další menší profesní a ekologicky orientované strany. K nim se řadí i bývalí významní činitelé HZDS a SNS, kteří opustili mateřské řady z různých, převážně personálních a koncepčních důvodů. Vadil jim hlavně konfrontační způsob jednání a vypjatý nacionalismus některých funkcionářů, kteří přispívali k zhoršení vztahů s maďarskými spoluobčany a ztěžovali komunikaci mezi ústavními činiteli. M. Kňažko a J. Moravčík po několikázové krystalizaci vytvořili Demokratickou úniu Slovenska (DU) a L. Černák Národnodemokratickou stranu - Nové alternativy (NDS). Oba nové subjekty vyplňují pravý střed slovenského politického spektra a zřejmě směřují k fúzi.

Rovněž představitelé stran a hnutí této profilace pokládají národní svébytnost a státní svrchovanost za nejvyšší hodnotu, kterou je třeba bránit, upevňovat a rozvíjet. Vnímají ji však soudobě, v kontextu kooperačních a integračních procesů, které charakterizují moderní evropské dějiny.

Toto vymezení má z hlediska bezpečnostní politiky své opodstatnění zejména proto, že se politika nesmlouvavé až agresivní obhajoby práv slovenského národa mnohdy dostává do rozporu s právy ostatních národností žijících na Slovensku, zejména maďarské. Byla-li v MR u moci politická strana, jejíž nejvyšší představitel se vydával za premiéra všech Maďarů, jak tomu bylo do květnových voleb (1994), je logické, že se intolerance ve vztahu k menšinám přenášela i do mezistátních vztahů.

Radikalismus a sklon ke konfrontačním způsobům řešení politických problémů značné části představitelů nacionálně orientovaného politického spektra se projevovaly i v jejich přístupech k ostatním politickým silám v zemi a znevažování všech, jež se podíleli na činnosti v orgánech rozpadlé federace. To polarizovalo slovenskou společnost.

Vypjatý nacionalismus vnášený do veřejného mínění a sklon k vyvolávání konfliktů ztěžují dosahování konsenzu i v takových nadstranických otázkách, jakými je bezesporu i politika národní bezpečnosti. Zpravidla to značně ztěžuje podmínky pro její optimální definování. Nedávná zkušenost z působení vlády, v jejímž čele stál předseda HZDS V. Mečiar však ukazuje, že na Slovensku musejí jednat racionálně i politici opírající se o stranickou základnu, v níž se prosazují nositelé uvedených rysů. V zemi s geopolitickými parametry SR nelze nerespektovat objektivní realitu a politici jsou jí nuceni přizpůsobit své zahraničněpolitické koncepce a z nich vycházející pojetí bezpečnostní politiky.

Přestože v přístupech k řešení vnitropolitických problémů, a zejména ve způsobech uplatňování moci, jsou mezi současnou vládní koalicí a opozicí značné rozdíly, jejich zahraničněpolitické a bezpečnostní koncepce jsou v základních rysech velmi podobné. Téměř všechny parlamentní politické stany se shodují v tom, že jednoznačná orientace na vyspělé demokracie Západu je v národním zájmu Slovenska. „Strategickým cílem bezpečnostní orientace SR je všestranná integrace se sjednocenou Evropou“, píší slovenští vojenskopolitičtí experti E. Škvrnda a P. Zatlakaj³⁾.

Z této základní, konsenzem hlavních politických sil přijaté teze vyplývá i jednoznačná podpora úsilí o začlenění Slovenska do Evropské unie. Dílčí rozdíly se mezi nimi projevují v důrazu při prosazování tohoto cíle a v míře důvěry v perspektivu rozvoje evropských integračních seskupení. Národně orientovaní politici jsou zpravidla zarytými euroskeptiky, zatímco stoupenci občanské společnosti spíše favorizují evropský federalismus.

Bezprostředně po vzniku samostatného státu, v období formování slovenské zahraniční politiky, byl vztah některých představitelů HZDS a SNS k Severoatlantické alianci poměrně nevyhraněný. Po hlubší analýze všech aspektů geopolitické pozice SR se však velmi brzo vykrystalizoval. Autoři citované stati tvrdí: „Zájem o členství v NATO podpořily všechny parlamentní strany.“ SR se aktivně podílí na realizaci projektů Severoatlantické rady pro kooperaci (NACC). *Vláda jasně deklarovala úmysl SR vstoupit do Severoatlantické aliance, jakmile pro to budou vytvořeny nezbytné podmínky.*

Projevem této orientace byl takřka horlivý souhlas s projektem NATO Partnerství pro mír a jeho bezodkladná akceptace. Premiér SR jako sedmý z činitelů východoevropských zemí 9. 3. 1994 v Bruselu demonstroval svým podpisem pod rámcovou deklarací Partnerství pro mír odhodlání SR podílet se na spolupráci s aliancí. MO SR během několika týdnů připravilo návrh konkrétních opatření, jež mají tvořit náplň slovenského příspěvku k realizaci tohoto projektu.

Shodou okolností, 25. 5. 1994 prezentační dokument Partnerství pro mír podepsal představitel druhé části slovenského politického spektra, ministr obrany vlády široké koalice P. Kanis, který v ní zastupuje SDL. Tím byly položeny základy pro splnění cíle, „vytvořit předpoklady pro získání plnohodnotného členství v NATO“. SR se v prezentačním dokumentu zavázala uskutečnit transformaci své armády na „relativně malou, moderní, kvalitně vyzbrojenou a vycvičenou armádu“⁴⁾.

Slovenská politická reprezentace při prosazování orientace na plnohodnotné členství v NATO bere v úvahu širší celoevropské souvislosti. Snaží se o nalezení optimálního vztahu k ZEU, jako integrální součásti EU, s níž SR uzavřela dohodu o přidružení. Spolu s dalšími státy získala statut přidruženého členství i v ZEU. Podporuje též iniciativy směřující k rozvíjení procesu KBSE. Spatřuje v ní vhodný mechanismus i značný potenciál pro uplatňování preventivní diplomacie a pro předcházení konfliktům.

Při zdůvodňování svých bezpečnostních zájmů více než jiné středoevropské země bere v úvahu argumentaci ruských a ukrajinských politických představitelů. Potvrzuje to např. i dikce prezidenta SR M. Kováče: „Nemyslím si, že těsnější integrace s NATO a ZEU by byla hrozbou pro Ruskou federaci a Ukrajinu, protože sa domnívam, že NATO a ZEU najdou s oběma státy vhodnou formu spolupráce, která bude ku prospěchu bezpečnosti v Evropě a ve světě.“⁵⁾

Podstatnou složkou bezpečnostní politiky SR je úzká spolupráce s orgány světové univerzální organizace - OSN. Nejpersvědčivějším důkazem aktivního zájmu o tuto kooperaci je účast příslušníků Armády SR na mírových operacích OSN. Mj. jsou začleněni do pozorovacích misí v Angole, Somálsku, Ugandě-Rwandě, Libérii a bývalé Jugoslávii. 1. 6. 1993 byl oficiálně do sestavy jednotek UNPROFOR v okolí Duravaru v Chorvatsku začleněn slovenský ženijní prapor, jenž má v současnosti okolo 600 osob⁶⁾. SR umožnila na svém území přípravu příslušníků pákistánské armády určených pro jednotky UNPROFOR.

Nynější koalice projevuje větší zájem o plnění závazků vyplývajících z příslušnosti SR k evropským institucím než národně orientovaná opozice. Zejména vztah vlády široké koalice k Radě Evropy (RE) je intenzivnější a upřímnější. Vláda HZDS-SNS svým postojem k právům maďarské menšiny poskytla jejím stranám nejednu příležitost k zpochybnění oprávněnosti členství SR v RE. To oslabovalo mezinárodní postavení mladého státu a zatěžovalo jeho vztahy s jižním sousedem.

Jednou ze základních priorit kabinetu J. Moravčíka bylo odstranit tuto přítěž. Prosadil přijetí zákona o matrikách a tzv. tabulového zákona o dvojjazyčném označování míst s menšinovým obyvatelstvem. Tím nejen vyřešil problém, který generoval napětí s orgány RE a s představiteli politických stran Maďarů žijících na Slovensku, ale i významně přispěl k postupnému oteplení, tolik potřebnému pro oživení slovensko-maďarské spolupráce. Vlády SR a MR, J. Moravčíka a G. Horna, položily dobré základy k překonání historicky nakupených problémů ve vzájemných vztazích a k maďarsko-slovenskému vyrovnání. Ministr obrany SR navrhl 24. 7. 1994 během návštěvy svého maďarského kolegy na Slovensku (byla to po převzetí funkce první zahraniční cesta Gy. Keletiho), aby státy visegrádského seskupení těsněji spolupracovaly v bezpečnostní oblasti.

Bude-li tento slibně zahájený proces úspěšně dokončen podepsáním smlouvy mezi SR a MR o dobrém sousedství a přátelské spolupráci, zanikne jedno z latentních ohnisek bezpečnostních rizik, s nimiž musela kalkulovat i ČR. Nepřímo se tím může odstranit i jedna z příčin stagnace subregionální spolupráce v rámci visegrádského seskupení a částečně i Středoevropské iniciativy. Delegace Maďarska soustavným předkládáním problému kolektivních práv národnostních menšin permanentně, většinou nepřiměřeně, zatěžovala agendu jejich jednání.

SR má vzhledem ke své geopolitické situaci přirozený zájem o vzájemně výhodnou bilaterální a multilaterální spolupráci se všemi sousedy. **Prezident M. Kováč, jakož i vláda J. Moravčíka, přitom pokládají za nejvyšší prioritu rozvoj vztahů s ČR.** Důležitost této relace je zdůrazněna i ve Smlouvě mezi ČR a SR o dobrém sousedství, přátelských vztazích a spolupráci z prosince 1992. Ústavní činitelé SR pokládají za nezbytné, aby její ustanovení byla naplňována konkrétními činy, a to i v oblasti bezpečnosti. V článku 5 tohoto dokumentu se obě strany např. zavázaly: „pořádat pravidelné konzultace na různých úrovních o otázkách bezpečnosti a obrany“⁷⁾.

Slovenští politici si uvědomují, že ve srovnání se sousedy, horší ekonomické, politické, ale i geopolitické parametry, by mohly SR odsunout do nižší kategorie čekatelů o přijetí do evropských struktur. Proto preferují strategii společného přibližování se k nim, nejlépe v rámci celého visegrádského seskupení. *Ministr obrany Slovenské republiky P. Kanis např. v červenci 1994 pozval své rezortní protějšky z ostatních států visegrádské čtyřky na schůzku, na níž by se mj. projednaly i společné problémy, spojené s přípravou ke vstupu do Severoatlantické aliance*⁸⁾.

Zahraničněpolitická orientace SR vychází z uznání úlohy a významu světových mocností při zajištění míru bezpečnosti v Evropě. Potvrzuje to i četnost politických a diplomatických kontaktů slovenských státníků s šéfy vlád a států USA, SRN, Francie, Británie, ale i Ruské federace. Ministerstvo obrany SR rozvíjí téměř se všemi, podobně jako se sousedy, bilaterální vojenskou spolupráci na rezortní úrovni nebo při řešení specifických tematických problémů jednotlivých odborností.

Vojenská obrana

I když SR taktéž vychází z obecně přijatého předpokladu, že vojenská agrese v současných podmínkách postkonfrontačního období je ve středoevropském prostoru velmi málo pravděpodobná a potenciální bezpečnostní rizika mají převážně nevojenský charakter, její ústava pokládá vojenskou obranu země za věc cti každého občana. Všechny hlavní politické síly projevují odhodlání vybudovat adekvátní ozbrojené síly jako atribut státní svrchovanosti a výraz připravenosti země k sebeobraně. Důkazem toho je systematické úsilí slovenských ústavních orgánů směřující od počátku existence samostatného státu k vytvoření co nejpříznivějších podmínek pro výstavbu a modernizaci Armády SR (ASR).

Je to jedna z mála oblastí, v níž mají vláda a prezident téměř spontánní podporu obyvatelstva. Dokazují to i údaje průzkumu veřejného mínění, který v červenci 1994 provedl Statistický úřad SR. Podle nich svým **ozbrojeným silám důvěřuje 74 % občanů**, což je nejvíce ze všech institucí, k nimž byl vztah veřejnosti zjišťován. Církví např. v té době důvěřovalo pouze 52 %, soudům 47 % a odborům dokonce jen 43 % dotázaných⁹⁾.

Armáda SR byla konstituována dnem 1. 1 1993 jedním z prvních zákonů po vytvoření samostatného státu (Zákon 3/1993 Z. z.). Po rozdělení Československé armády připadlo podle vídeňské Smlouvy o konvenčních ozbrojených silách v Evropě na SR 46 447 osob, 478 tanků, 683 obrněných transportérů a bojových vozidel pěchoty, 383 děl a minometů, 115 bojových letounů a 25 vrtulníků.

*Připravovaná koncepce výstavby ASR, která vychází z obranné doktríny přijaté Národní radou SR jako legislativního dokumentu, předpokládá, že její počty budou nižší než stanovené stropy. Počítá se s tím, že poloprofesionální ASR by měla mít asi 35 000 osob. K tomu, aby mohla hlavní úkol - zajištění obrany republiky - plnit vlastními silami a pod vlastním národním velením, má tvořit jednotný strategicko-operační celek, složený z pozemního vojska, vojenského letectva a protivzdušné obrany. Jejím jádrem by mělo být **vysoce mobilní polní vojsko s brigádní organizační strukturou**. Vojsko teritoriální obrany má zabezpečovat ochranu důležitých objektů uvnitř státu. Významným prvkem struktury ASR mají být **síly rychlého nasazení s možností použití v rámci celoevropského bezpečnostního systému a OSN i mimo státní území**¹⁰⁾.*

Výstavba slovenských ozbrojených sil probíhá za obtížných materiálních, finančních, personálních i organizačních podmínek. Zděděná infrastruktura odpovídala požadavkům dislokace ČSA, která, i přes změny uskutečněné v polistopadovém období, byla z hlediska potřeb armády samostatného státu značně nevýhodná. Zřejmě k nejsložitějším aktuálním problémům, které velení ASR musí urychleně řešit, patří výstavba akceschopného, moderně vybaveného generálního štábu. Obzvláště složité jsou všechny otázky spojené s modernizací technického vybavení ozbrojených sil. Naléhavým a finančně značně náročným úkolem v této oblasti je zejména zdokonalení systému řízení, velení a spojení tak, aby umožňoval kompatibilitu s armádami států, s nimiž chce SR v budoucnu navázat alianční svazky. Obtížnost transformace „účetní třetiny“ bývalé ČSA na relativně malou, moderní, kvalitně vyzbrojenou a vycvičenou armádu, s odpovídající logistikou a adekvátní odstrašující funkcí, zvyšují problémy vyplývající ze současného stavu slovenské ekonomiky a z dynamických změn vnitropolitické scény.

* * *

Dvouletá existence samostatného státu naznačila, že valná většina jeho politické reprezentace si uvědomuje význam a úlohu Slovenska pro zajištění míru a stability ve středoevropském prostoru. Poptává se v této otázce v podstatě shodují s koncepcí vládní koalice. Problém posílení vnější bezpečnosti země je všemi pokládán za mimořádně závažný a aktuální. Prostý občan však za podstatně naléhavější považuje otázky související s vnitřní bezpečností. I když rostoucí kriminalita, hlavně hospodářská, obchod s drogami, organizovaný zločin apod. jsou všeobecně označovány za jevy mimořádně nebezpečné, ve slovenské společnosti nevyvolávají takové znepokojení jako v ČR. Snad je to tím, že lidé v SR mají větší existenční starosti a cítí se více ohroženi klesající úrovní zdravotnictví, vysokou nezaměstnaností a dalšími negativními důsledky horší ekonomické situace, než je tomu u západního souseda. Příčinou může být i skutečnost, že migranti a mezinárodně organizovaný zločin vyhledávají pro své „uplatnění“ hospodářsky rozvinutější země.

Je pravděpodobné, že vnitropolitická situace se bude na Slovensku ještě nějakou dobu vyznačovat jevy, které provázejí hluboké transformační procesy a jsou charakteristické pro přechodné období. Přesto lze očekávat, že nedosáhne takového stupně destabilizace, který by výrazněji negativně ovlivnil podmínky pro

zajištění bezpečnosti České republiky. Vzájemná propojenost států, zejména těch, které ještě donedávna tvořily jeden celek, působí ve středoevropském regionu oběma směry: z jednoho na druhý může přenášet destabilizační nákazu, ale taktéž může napomáhat šíření klidu, oboustranné jistoty, spolehlivosti a přispívat k rozvoji spolupráce. Schopnost kooperace mezi sousedy je důležitým předpokladem dalšího zdokonalování jejich vztahů a současně indikuje jejich způsobilost spolupracovat i ve větších mezinárodních společenstvích. Ostatní přesvědčuje o prospěšnosti partnerských vztahů s nimi.

Úroveň zajištění bezpečnosti ČR závisí tedy i na kvalitě a intenzitě česko-slovenské spolupráce.

Použitá literatura:

- ¹⁾ CCET OECD: Česká republika, Slovenská republika - ekonomické přehledy, Paris 1994.
- ²⁾ Ing. Jan Kováčik: Ku konverzii zbrojářského průmyslu v Slovenskej republike, Vojenské obzory, roč. 1, č. 1/94, Bratislava 1994, s. 47 a 51.
- ³⁾ Doc. PhDr. F. Škvrnda, CSc., PhDr. P. Zatlakaj: Národná bezpečnosť Slovenskej republiky a európske bezpečnostné štruktúry, Vojenské obzory, roč. 1, č. 1/94, Bratislava 1994, s. 12.
- ⁴⁾ Smena, roč. 47, č. 21, Bratislava 26. 5. s. 1.
- ⁵⁾ Z dopisu prezidenta SR M. Kováče slavnostnímu shromáždění velitelství Armády SR, Národná obroda, roč. V., č. 2, Bratislava 4. 1. 1994, s. 16.
- ⁶⁾ Armáda 93, Ministerstvo obrany Slovenskej republiky, Bratislava 1993, s. 122, 123.
- ⁷⁾ Smlouva mezi Českou republikou a Slovenskou republikou o dobrém sousedství, přátelských vztazích a spolupráci., Hospodářské noviny, roč. 36, č. 239, Praha 8. 12. 1992, s. 8.
- ⁸⁾ Národná obroda, roč. V., č. 171, Bratislava 25. 7. 1994, s. 2.
- ⁹⁾ Pravda, roč. 4, č. 173, Bratislava 27. 7. 1994, s. 3.
- ¹⁰⁾ Plk. doc. Ing. A. Výboch, CSc.: Možný variant koncepcie výstavby Armády SR, Vojenské obzory, roč. 1, č. 1/94, Bratislava 1994. s. 32.

Je neutralita řešením?

V souvislosti se snahou o přijetí naší republiky do NATO se objevují i názory zastánců neutrality, kteří jsou proti vstupu do této vojenské aliance, neboť ji považují za imperiální sílu, mají výhrady k nákladnosti či vůbec existenci armády, jsou přesvědčeni, že by se nás jako neutrálů případná budoucí válka netýkala. Pokládají neutralitu za záruku naší samostatnosti nebo spojují neutralitu ještě s jinými výhodami a možnostmi, patrnými dle zastánců neutrality u Švýcarska, Rakouska, Švédska a s jistými výhradami též u Finska. Problematikou neutralitu se v současné době poměrně intenzivně zabývá rovněž řada politiků, politologů, vojenských a jiných odborníků neutrálních, ale i některých dalších zemí. Ukazuje se, že neutralita ztrácí stále více své oprávnění.

Připomeňme si, že mezinárodní právo dosud chápe na základě Haagské úmluvy z r. 1907 neutralitu velmi úzce a již překonaným způsobem pouze jako neúčast v ozbrojeném konfliktu, přičemž rozlišuje **prostou válečnou neutralitu** a **trvalou neutralitu**. *Prvá je dočasná, zaniká s ukončením válečného stavu mezi bojujícími stranami*; neutrální zemi má zajišťovat a většinou i zajišťuje její nedotknutelnost, přičemž se nesmí neutrální země nijak do konfliktu vměšovat. I taková dočasná neutralita však může být problematická. Příkladem její neúčinnosti byla Belgie, jejíž území bylo na začátku 1. světové války využito německou armádou ke vpádu do Francie. Porušení belgické neutrality bylo zdůvodněno „nezbytností provést tuto preventivní akci proti připravovanému francouzskému průniku do prostoru Namur v Belgii a odtud k nástupu proti Porúří“. Zvláštní formu neutrality měly být v polovině 20. let *pakty o neútočení a neutralitě*, které byly připravovány mezi SSSR na straně jedné a jednotlivými baltskými zeměmi a Polskem na straně druhé. Příkladem úspěšné válečné neutrality byla za 2. světové války Argentina, která z této své pozice mohla navíc ještě určitým způsobem profitovat a po válce měla důležitou roli jako jedno z útočišť válečných zločinců.

Pokud se týče čtyř evropských trvale neutrálních zemí, mají dlouhodobou tradici *pouze Švýcarsko a Švédsko*, jejichž statut se osvědčil v obou světových válkách. U Švýcarska k tomu ještě přispěl *mezinárodní finanční význam*, členitý horský terén a absence strategických směrů umožňujících masovou činnost vojsk. Švédská neutralita byla za 2. světové války ohrožena německým úsilím o průchod jeho územím a snad i porušena kamuflovanými dodávkami rudy do Německa. *Rakousko a Finsko získaly neutralitu z vůle vítězných mocností teprve po 2. světové válce* již za zůstávající se konfrontace mezi Východem a Západem, což lze chápat spíše jako vojenskopolitickou nutnost. O nedotknutelnosti jejich neutrality bylo

možno pochybovat, neboť *ve vojenských strategických koncepcích Varšavské smlouvy i NATO se porušení neutrality, zvláště u Rakouska, nevylučovalo.*

Z právního hlediska je *trvalá neutralita založena na mnohostranné mezinárodní smlouvě a zavazuje zřeknutí se účasti v jakékoli budoucí válce. Garantující země jsou povinny při tom hájit územní nedotknutelnost a nezávislost trvale neutrální země.* Garance jsou však jedna věc a praxe věcí druhou. Dodržování absolutní neutrality nebylo dobře možné ani dříve, natož v současné, vlivem vědeckotechnického rozvoje i jinak integrované době: žádná neutrální a již vůbec jiná země nežije ve vzduchoprázdnu, nýbrž je mnoha vazbami spojena s ostatním různorodým světem. Týká se to nesporně též **zbrojní spolupráce** - která se stala i pro neutrální země nezbytnou, neboť úplná zbrojní autarkie je nemožná - ale také zbrojního obchodu, kde všude jsou neutrální země poměrně aktivní; dřívější snaha řešit zbrojní spolupráci a zbrojní obchod jen v rámci neutrálních zemí se ukázala postupně nereálnou. Zbrojní oblast však v sobě skrývá (ač ze strany neutrálních zemí vesměs neúmyslně) vždy prvky angažovanosti příslušných neutrálních zemí, které by mohly být někdy v budoucnu využity agresorem jako záminka k porušení neutrality. Kromě toho je nepravděpodobné, že by neutralita kterékoli evropské země byla respektována třeba v případě raketových úderů prováděných z mimoevropských regionů s odlišnou hodnotovou orientací, která tuto neutralitu neuznává. Tedy i z vojenského hlediska se neutralita stává problematikou a v *případě použití jaderných zbraní již zcela neúčinnou* především vzhledem k dalekosáhlému plošnému zamoření evropského kontinentu.

V současné době i perspektivně ztrácí neutralita svůj již spíše formální přetrvávající vojenský význam formulovaný v r. 1907, který nebyl z mezinárodně právního hlediska ničím nahrazen nebo rozšířen, takže se stává anachronismem, neboť nastaly převratné změny a těm dosavadní pojetí neutrality již neodpovídá: skončilo bipolární rozdělení světa, s ním spojená studená válka a konfrontace, zanikla Varšavská smlouva i SSSR, je posilována mezinárodní bezpečnost, jejímž hlavním garantem se de facto stalo NATO, je rozvíjena evropská integrace a demokratizační procesy v bývalém východním bloku, neexistuje hrozba agrese v Evropě ani proti ní. Dle amerických prognostiků nepřichází v úvahu, pokud vůbec, dříve než asi po r. 2010 (např. v souvislosti s nějakým problémovým vývojem v SNS, se šířením jaderných zbraní apod.). Naproti tomu dochází k lokálním, především vnitřním konfliktům, které však nejsou považovány za agrese. **Za současné nekonfrontační situace by vyhlášení neutrality některou zemí sotva přicházelo v úvahu, neboť se jeví jako zbytečné, v rozporu s vývojem v Evropě,** který se však obdobně jako v ostatním světě vyznačuje zejména prudkým růstem bezpečnostních problémů.

Nezapomínejme, že na rozdíl od dřívějška je nebývalým způsobem ohrožována národní a mezinárodní bezpečnost již nejméně dvěma desítkami rizikových, krizových a destabilizujících jevů od mezinárodního terorismu či jaderné mafie přes místní konflikty, velké ekonomické rozdíly mezi vyspělými a ostatními zeměmi, zaostalost, šíření ZHN, ale též moderní až nejmodernější konvenční výzbroje do oblastí napětí včetně její tamní výroby, porušování mezinárodních smluv, dominantní ovládnutí životně důležitých surovin, formování militantních společenství, nové

velmocenské úsilí některých zemí atd. až po živelnou, ale i cílenou migraci nebezpečného rozsahu.

Národní a mezinárodní bezpečnost se vesměs prolínají, takže se stávají stále více kolektivní evropskou, případně i světovou záležitostí, od které se již nelze distancovat vyhlášením neutrality, jejíž organickou součástí se bez ohledu na Haagskou úmluvu nezbytně stává i bezpečnostní oblast. Praxe ukázala již v období studené války, že se kromě Švýcarska ostatní tři evropské neutrální země zapojily do akcí OSN, ač prozatím s humanitárním nebo mírovým (peace-keeping) posláním, nikoli však v pacifikačních (peace-forming) operacích. Za mírové jsou dle NATO považovány úkoly v rámci Červeného kříže, zajištění činnosti letišť, námořních zásobovacích a zabezpečovacích zařízení, ochrany základen, přístavů, vzdušné přepravy, zpravodajské pomoci, ženíjního zabezpečení, ale i vojenské policie. Zatímco v kontingentu pro OSN participovali u třech neutrálních hlavně vojáci, Švýcarsko se na operacích OSN zúčastňuje teprve v posledních letech, a to jen okrajově a výhradně nevojenským, zejména lékařským personálem; tento postoj Švýcarska se nemá ani v blízké budoucnosti změnit, neboť nedávné referendum se vyslovilo proti vyslání švýcarských vojáků do zahraničí. Lze konstatovat, že neutrální země se loni podílely na 15 z celkem 19 operacích OSN (viz tabulka), neboli téměř ze 79 %.

Rozmístění mírových sil OSN	Počet příslušníků			
	Finsko	Rakousko	Švédsko	Švýcarsko
Chorvatsko (UNPROFOR I)	216		138	6
Kypr (UNFICYP)	4	347	26	
Indie-Pákistán (UNMOGIP)	5		8	
Irák-Kuvajt (UNIKOM)	6	7	7	
Libanon (UNFIL)	519		495	
Makedonie (UNPROFOR M)	143		153	
Střední východ (UNTSO)	17	13	18	5
Sýrie (UNDOF)	355	451		
Kambodža (UNTAC)		17	36	
El Salvador (ONUSAL)		3	4	
Západní Sahara (MINURSO)		1		42
Angola (UNAVEM)			3	
Korea (NNSC)			6	6
Mozambik (ONUMOZ)			19	
Somálsko (UNOSOM)			155	
Celkem	1 265	839	1 060	59

Tabulka 1: Přehled účasti neutrálních zemí na akcích OSN 1993

Přitom účast neutrálních zemí nutno považovat převážně za spontánní, protože je v souladu s přirozenou zákonitostí, která říká, že slabší či ohroženější země mají z důvodu posílení své bezpečnosti snahu sdružovat se do větších celků, a nikoli se izolovat od ostatních.

V letech konfrontace mezi Východem a Západem měla neutralita své nesporné výhody přesto, že i neutrální země měly své armády, problémy s vojenskými výdaji a zbrojní výrobou. Nicméně jejich vojenské úsilí nebylo natolik vyčerpávající jako v členských zemích Varšavské smlouvy nebo NATO. V řadě případů naopak neutrální země využívaly různých příležitostí např. k prosazení se na zbrojním trhu, k získání určitých výhod při zbrojní spolupráci apod.

Početní stavy armád neutrálních zemí mohly být a jsou i nadále poměrně malé, neboť jsou zčásti až plně (Švýcarsko) založeny *na miličním principu*. V případě potřeby však mohou být k dispozici *značně mohutné teritoriální a většinou i nemalé polní síly*. U nově vzniklých poválečných neutrálních zemí, Finska (1947) a Rakouska (1955) bylo smluvně zakotveno omezení počtu vojáků či zákaz některých druhů výzbroje, který byl postupně zrušen většinou v souvislosti s ukončením konfrontace. Neutralita byla výhodná i z hlediska vojenských výdajů, vyjádřených např. jako podíl na HDP. V r. 1983 představoval tento podíl 1,3 % až 2,1 %, u Švédska 3,6 %, což bylo ovlivněno pravděpodobně i tím, že švédská neutralita nebyla a dosud není nijak smluvně zajištěna a spočívá pouze na tradici, takže Švédsko považovalo za nutné mít mohutnější a moderní vojenskou sílu. V zemích NATO se výdaje pohybovaly v rozmezí asi 2,1 % až 7 % HDP, u Varšavské smlouvy mezi přibližně 2,4 % až 12 %. O 10 let později to bylo u neutrálních zemí 0,8 % až 2,1 %, u NATO 1,9 % až 4,9 %.

Údaj	Finsko	Rakousko	Švédsko	Švýcarsko
Počet obyvatel (v mil.)	5,0	7,8	8,7	6,8
Hrubý domácí produkt (v mld. USD)	109,6	184,0	236,9	240,6
Vojenský rozpočet (v mld. USD)	1,51	1,66	6,23	3,27
Počet vojáků: - aktivních	32 800	52 000	64 800	16 000
- v záloze	700 000	960 000	729 000	625 000
Počet: - tanků	230	169	627	785
- BVP, OT	840	465	505	1 285
- polních děl	720	186	716	1 176
- bojových letounů	112	54	481	241
- bojových vrtulníků	-	-	34	-

Tabulka 2: Některé údaje k neutrálním zemím 1993

V dalších letech se dle různých prognostiků má neutralita stát již nákladnější a zároveň méně účinnou formou zajištění bezpečnosti než u zemí zapojených do bezpečnostních struktur, kam je zahrnováno NATO, ale i Západoevropská unie s jejím připravovaným vojenským potenciálem. Růst nákladů se předpokládá též proto, že armáda neutrální země by nemohla využívat různých, v budoucnu již nezbytných regionálních nebo kontinentálních technických zabezpečovacích systémů, zejména pozorovacích, hlásných, varovacích, ale třeba i protiraketových. Armáda neutrální země by je musela nahradit neúnosně nákladnými a technicky asi problematickými vlastními prostředky, nebo na ně rezignovat a tím snižovat obranyschopnost. K tomu přistupují také problémy ve zbrojní výrobě apod.

Zbrojní oblast neutrálních států

Zvláštní kapitolu představuje zbrojní oblast. Za konfrontace byly neutrální země většinou schopny profitovat z tehdejší situace přesto, že se potýkaly převážně s malosériovostí zbrojní výroby, s poměrně omezenými finančními a jinými možnostmi. Zvládnutí těchto i dalších problémů cestou efektivní zbrojní spolupráce, využívání kompenzací u zbrojního dovozu, praktikovaných zejména Švédskem a Švýcarskem, a cestou zbrojního vývozu bylo poměrně úspěšné, ačkoli při tom bylo nejednou použito nepřipustných praktik. Např. u Švédska se tak stalo při prodeji 410 kanónových houfnic FH-77B ráže 155 mm Indii za 848 mil. USD, při dodávkách letecké techniky Iráku nebo při vyzbrojování rudých Khmerů, u Švýcarska dodávkami PLK, systémů řízení palby a cvičných letounů fy. Pilatus do Iránu, u Rakouska - děl GHN-45 APU ráže 155 mm Iráku a Iránu atd. V zájmu objektivitě nutno dodat, že na podobných dodávkách do „oblastí válečných operací nebo napětí či zemí s represivním režimem“ se před válkou v Golfu zúčastnilo na 35 jiných zemí. Zbrojní výrobu neutrální se dařilo i výrazně rozvíjet, pokud nebyla vázána smluvními omezeními, zatímco v postkonfrontačním období dochází k dosti velkému poklesu této výroby i zbrojního vývozu přesto, že produkce neutrálních zemí se již tradičně vyznačuje kvalitou, nezřídka i originalitou, potřebnou funkcí a spolehlivostí.

Z neutrální se nejrozvinutější zbrojní výrobou vyznačuje Švédsko. Původní takřka plná autarkie se pod vlivem rychlého vědecko-technického rozvoje, jehož zvládnutí již přesáhlo možnosti jedné země, snižuje na 75 % - 70 %, přičemž zbrojní spolupráce je navazována zejména s USA, V. Británií, SRN, s ostatními neutrálními a severskými zeměmi. Menší zbrojní soběstačnosti, a sice ca 60 % dosahuje Švýcarsko a Rakousko, kdežto Finsko následuje svými 33 %. Vrchol zaznamenala švédská zbrojní výroba koncem 80. let, kdy asi 40 000 zaměstnanců ve 250 zbrojních závodech u subdodavatelů dosahovalo průměrné produkce 1540 mil. USD (10 mld. SEK), z čehož téměř 1 mld. USD byla určena na vývoz do 40 zemí světa, z toho polovina do západní Evropy, 30 % do Asie, 15 % do amerických zemí a 5 % jinam. Naproti tomu zbrojní dodávky do Švédska se pohybovaly ročně v průměru 160 mil. USD, z čehož 45 % pocházelo z USA a 55 % ze západní Evropy. Na celosvětovém zbrojním vývozu se Švédsko podílelo 1 % až 2 % a zaujalo tak 9. místo mezi západními vývozci. K pozoruhodným, případně originálním švédským zbraňovým systémům patří např. bezvěžový tank STRV 103, přenosná

PLŘS RBS-70 - původně s laserovým navedením, PTRS RBS-56 BILL - jako prvá ŘS ničící tank úderem šikmo shora, dále to je inteligentní munice aj. Některá švédská výzbroj byla zavedena i do americké armády jako třeba pancéřovka AT4 ráže 84 mm, v USA pod označením M136. Pokračující růst nákladnosti výzbroje na straně jedné a omezování vojenských výdajů na straně druhé, směřovalo v 90. letech ve Švédsku, a nejen tam, k tzv. **strukturálnímu odzbrojení**, kdy nedostatečný počet hlavní výzbroje nutí k rušení bojových formací. Byla proto přijata řada opatření k nápravě: je znovu snižována míra zbrojní autarkie, upuštěno od vývoje některých nákladných zbraňových systémů, např. tanků, byla vyhlášena racionalizační a restrukturační opatření, zrušena část neatraktivní zbrojní produkce apod. (V této souvislosti bylo v SRN zřejmě nakoupeno 800 víceúčelových džípů bývalé NLA, kus po 42 000 DEM.)

Obdobně i Švýcarsko těžilo za studené války ze své zbrojní výroby, která však na rozdíl od Švédska byla méně založena na vlastním zbrojním výzkumu a vývoji, na který bylo vyčleňováno jen několik procent vojenských rozpočtů jako zejména na využívání licencí. Zároveň ale Švýcarsko dovedlo výhodně prodávat formou licence své výsledky: např. obrněný transportér Mowag PIRANHA byl jako licence prodán kanadské General Motors, která tento OT vyrábí pod označením LAV-25 PIRANHA i pro americkou námořní pěchotu a jednotky rychlého nasazení. Při vývoji využívá Švýcarsko i mezinárodní spolupráce jako např. u kombinovaného PL/PT systému ADATS, kde se podílely USA. Švýcarská zbrojní výroba se zaměřuje na pěchotní zbraně, pevnostní děla, PLK, munici, spojovací techniku a prostředky REB, nákladní automobily. Je příznačná převládající malovýroba. Je do ní zapojeno na 2000 závodů a asi 12 000 zaměstnanců; v 90. letech probíhá jejich snižování tempem 100-200 ročně. Objem produkce se odhaduje v průměru alespoň na 650 mil. USD, z čehož asi za 260 mil. bylo určeno na vývoz, který představoval zhruba 1 % celkového vývozu.

Na rakouském území byla po 2. světové válce likvidována bývalá německá zbrojní výroba (tanky, letouny aj.), takže vlastní produkce vznikala až po vyhlášení neutrality r. 1955 a byla výrazně exportní. Koncem 80. let již pracovalo 225 podniků, z nichž 9 vyrábělo zbraně, 11 municí a výbušniny, 40 obrněnou a automobilní techniku atd. Počet zaměstnanců dosáhl 15 700 plus 20 až 40 tisíc u subdodavatelů, přičemž objem zbrojní výroby byl v průměru odhadován na 10 mld. ATS (560 mil. USD), z čehož 85 % bylo určeno na vývoz. V 90. letech se projevuje snaha o konverzi, neboť zbrojní zakázky výrazně poklesly, a ukončení zbrojní výroby ve státních podnicích; produkce je označována za ztrátovou zejména u velkých zbrojních firem, jako je Voest, Steyer aj. Omezování produkce naráží na odpor vojenských kruhů. Nedostatek prostředků na nákup vojenské techniky pro rakouskou armádu je řešen prodlužováním životnosti výzbroje, využíváním osvědčených zahraničních typů, vyloučením nákladného vývoje.

Okolnost, že Finsku byla mírovou smlouvou z r. 1947 povolena jen malá armáda a omezená výzbroj, ovlivnila podstatně zbrojní výrobu. Pozemní síly mohly mít do 34 000 vojáků, letectvo do 3000 a 60 letounů, námořnictvo do 4500, žádné útočné zbraně, ŘS, ponorky; část zakázek byla zrušena v r. 1963 a zbytek v r. 1990. Zbrojní výroba je malá, specializovaná, zaměstnávající dle odhadu na 9000 osob. A tak byla finská armáda vyzbrojována po jedné třetině tuzemskou, sovětskou a západní

technikou. K vlastní produkci patří plavidla, polní zbraně, munice, obrněná vozidla, automobily, spojovací technika a elektronika. Objem zbrojní výroby představoval 200-250 mil. USD, vyváženo bylo za ca 100-160 mil. Náklady na zbrojní výzkum a vývoj ze státního rozpočtu činily asi 10 mil. USD. Stále tíživěji se pocituje značné množství nevyužitých kapacit.

Nejen ze zbrojní oblasti, ale i předchozích souvislostí vyplývá, že nejpříjemnější variantou pro neutrální zemi se jeví zrušení neutrality nebo faktické odumírání jejích funkcí, aniž by třeba pro odpor obyvatel musela být zrušena de iure.

Z tohoto hlediska je situace v evropských neutrálních zemích rozdílná. Zatímco např. Švédsko a Finsko již podepsaly projekt Partnerství pro mír, který je považován za určitý předstupeň k přijetí do NATO, a rovněž ještě spolu s Rakouskem se staly i členy Evropské unie, Švýcarsko se postavilo i proti pouhému vyslání svých vojáků do mírových OSN.

Vyvstává otázka, proč se neutrální země nezřikají svého statutu. *Hlavním důvodem setrvání v neutralitě je většinou její zafixování v myšlení lidí, neboť se v minulosti vždy nějak osvědčila, a to i v případě oné Belgie za 1. světové války, kdy na jejím území existoval poněkud mírnější režim německé správy než jinde. Formální zrušení neutrality proto může být i dlouhodobou záležitostí. Pozornost zasluhuje zejména postoj k neutralitě ve Švýcarsku, který není zdaleka jednotný. Proti neutralitě se totiž staví především většina tamních politologů, vojenských odborníků a v neposlední řadě též Státní výzkumný ústav pro bezpečnostní politiku v Curychu, který neutralitu tvrdě kritizuje. Projevilo se to i na dvoudenním semináři, pořádaném loni švýcarskou důstojnickou společností, za účasti různých představitelů. Za jedinou alternativu vývoje v Evropě je považována kontinentální bezpečnostní struktura založená na spolupráci a společné odpovědnosti, nikoli však přímo na bázi NATO, nýbrž spíše KBSE, Západoevropské unie, případně „Rady pro spolupráci s NATO“. (Taková instituce prozatím neexistuje, pravděpodobně byla míněna Rada pro spolupráci mezi zeměmi Aliance a východní Evropou (NACC), která je otevřena též neutrálním zemím, a jejíž označení bylo ze zřejmého důvodu upraveno, nebo i Partnerství pro mír.) Na semináři bylo rovněž zdůrazněno, že neutralita již není udržitelná vojenskými důvody, snad ještě nějakými politickými argumenty. Je doporučována účast Švýcarska na hospodářských sankcích OSN, na humanitární pomoci nebo intervencí s humanitárními cíli. Další akcí vztahující se ke švýcarské neutralitě byla diskuze v armádě probíhající do poloviny loňského roku, přičemž se nakonec 73 % účastníků vyslovilo pro účast švýcarských vojáků v mírových (peace-keeping) silách OSN. Naproti tomu nebyla podpořena účast v pacifikačních akcích, které zahrnují zejména použití letectva a pěchoty.*

Obdobně je otázce neutrality věnována pozornost v Rakousku. Mimo jiné se konstatuje, že neutralita prozatím zabraňuje vstupu do NATO, ale nevylučuje Partnerství pro mír. Má být otázkou času, kdy se Aliance přemění v garanta míru a bezpečnosti v Evropě a postupně i ve světě, jak bylo nejednou polooficiálně

avizováno, ale i potvrzeno (7. 7. 1994) prezidentem Clintonem při jeho vystoupení v polském Sejmu, kde řekl: „Rozšíření Aliance nebude záviset na výskytu nových ohrožení v Evropě, bude nástrojem rozvoje bezpečnosti a stability celého regionu.“ *Vstup do NATO by potom neměl být předmětem averze a jeho znemožnění důvodem k pokračování v neutralitě.* Dle některých rakouských pramenů není v zemích s nestabilní nebo teprve vznikající demokracií získání neutrality v zájmu vládní garnitury a z její strany není tudíž toto podporováno, právě naopak. *Příčina protineutralitního postoje je vnitropolitická* a tkví v tom, že nové vládní garnitury hledají posilu jinde, především v zařazení země do některých mezinárodních systémů, zvláště do NATO, a nikoli v izolaci země v podobě neutrality. Zároveň se nevyklučuje, aby některá spíše okrajová evropská země samovolně vyhlásila „dočasnou“, tedy prostou válečnou neutralitu v podmínkách regionální destabilizace doprovázené případnými místními konflikty, které by z tamního hlediska mohly být považovány za vojenskou konfrontaci či agresi. Tolik některé rakouské názory.

Zmíněné, ale i další soudobé poznatky o neutralitě vyznívají stále více v její neprospěch, takže by mohly vzbudit dojem, že byly vybrány tendenčně, ačkoli se tak nestalo. Nebylo by správné o nich neinformovat, zejména když byly tlumočeny především jako názory významných příslušníků nebo institucí neutrálních zemí, což bychom měli brát v úvahu i při formování stanoviska k naší případné neutralitě. A zde je nutno říci zcela otevřeně, že rozhodující slovo by koneckonců měly velmoci. Tuto okolnost nelze přehlížet. Není sice nijak proklamována, ale je to nesporná realita, která je respektována. Pokud by velmoci měly zájem na neutralitě dalších zemí včetně naší republiky, našly by vhodnou příležitost i argumenty, aby se tak stalo. Takový proces, resp. akt nemusí však být bezproblémovou záležitostí, neboť *dosazení neutrality by mohlo být též výsledkem konfrontace velmocenských zájmů*, jak tomu bylo v případě Rakouska a Finska.

Případná neutralita naší země by záležela nejen na vnitropolitických, ale hlavně mezinárodních faktorech. Neutralita může být řešením jen za určité konkrétní situace, která někdy může, ale také nemusí nastat. Sotva lze neutralitu dosáhnout nějakým svévolným aktem, který by navíc ignoroval vývoj v integrující se Evropě, vyžadující větší spoluúčast na zajištění její, lépe řečeno, společné bezpečnosti.

Prameny:

- The Military Balance 1993/1994, IISS, Londýn.
- NATO's 16 Nations č. 1/1994, s. 4-6 a 89.
- Special Warfare II/1994, s. 2-6.
- Österreichische Militärische Zeitschrift 4. č. 1-4/1994.
- Europäische Sicherheit, ročník 1993 a 1994.

Velení a řízení za branné pohotovosti státu

V současné době se věnuje velká pozornost otázkám velení a řízení za branné pohotovosti státu. O tom svědčí přijetí celé řady důležitých závěrů ovlivňujících činnost v této oblasti na strategickém i operačním stupni. Především byly rozpracovány základní kompetence pro jednotlivé stupně vojenského velení a řízení, vytvořeny jejich organizační struktury, stanovena místa velení a navržena jejich úloha v celkovém systému řízení obrany státu za branné pohotovosti. Domníváme se, že významným způsobem k pozitivnímu řešení všech těchto otázek napomohla i vědecká studie „**Strategická obrana ČR**“, vydaná IVOU. Přesto bude nezbytné tyto významné závěry prověřit v praxi při cvičeních na strategické i operační úrovni. Problém spočívá v tom, že při řešení těchto otázek zůstáváme často v zajetí starého blokového myšlení, kdy *čs. armáda plnila v rámci sovětské vojenské doktríny určitou přesně specifikovanou roli v případě rozpoutání války na evropském kontinentu*. Pro správné pochopení místa a úlohy orgánů velení považujeme za důležité si tuto roli připomenout. *Československá armáda v těchto plánech měla plnit převážně útočné úkoly, vycházející z celkové převahy konvenční výzbroje států Varšavské smlouvy nad Severoatlantickou aliancí. Polní vojsko představované čs. frontem, do kterého byla až na některé teritoriální útvary vyčleněna celá čs. armáda, plánovalo svoji činnost v případě vzniku ozbrojeného konfliktu na území protivníka. Na vlastním území zůstávalo teritoriální vojsko, bezpečnostní složky a různé další ozbrojené složky, které byly určeny k ochraně obyvatelstva a důležitých objektů zajišťujících životaschopnost státu. Teritoriální vojsko bylo tvořeno především zvláštními pohotovostními oddíly, vojenskými správami, strážními útvary a některými dalšími dopravními, ženijními, protichemickými a zdravotnickými útvary včetně vojenské části civilní obrany. Tato situace nutně vyžadovala rozdělit velení polnímu a teritoriálnímu vojsku na dva samostatné vzájemně spolupracující subjekty. Generální štáb měl v této situaci také zvláštní úlohu, protože nevedel polním vojskům (ta byla podřízena spojenému velení), ale teritoriálním vojenským silám a prostředkům.*

V současnosti je však třeba vycházet ze zcela rozdílných principů:

- 1 Princip suverenity ČR při řešení všech otázek přípravy státu k obraně v souladu s právem na sebeobranu.

- ② **Princip jednoty vnitřní i zahraniční politiky** zajišťující budoucnost České republiky jako svobodného a nezávislého státu s jeho demokratickými institucemi s přihlédnutím ke zvláštnostem její geografické polohy.
- ③ **Princip úměrnosti počtu ozbrojených sil** odpovídající nově se vytvářejícímu systému evropské bezpečnosti.
- ④ **Princip vyváženosti ekonomického potenciálu a sociálního klimatu** s budováním ozbrojených sil a mobilizační infrastruktury státu.
- ⑤ **Princip všeobčanské obrany ústavního zřízení státu.**

Jinými slovy - za prosazení a realizaci našich národních zájmů neseme svoji vlastní odpovědnost a tomu musí odpovídat nejen naše vnitřní i zahraniční politika, ale i výstavba a příprava AČR. Naše armáda je budována na principu obrany, svobody, nezávislosti a územní celistvosti ČR. Plánování vychází ze zásady důsledné obrany vlastního území a neohrožuje sousední státy. Vzhledem k tomu tedy nedochází k oddělení polního vojska od vlastního teritoria. *Polní vojsko i vojsko územní obrany působí v jednom společném prostoru, a to je hlavním důvodem pro vytvoření jednotného velení pro obě tyto složky pozemního vojska.*

Celkem snadno pochopitelné je to na **strategické státní úrovni**. Jednotné velení je zde představováno prezidentem a vládou ČR vytvářejícím společně s pracovními skupinami ministerstev *Hlavní místo řízení obrany (HMŘO)*, dále místy řízení podřízených resortů státní správy včetně Ministerstva obrany (MO) a vojenského velení AČR, které je představováno *Generálním štábem - hlavním velením AČR (GŠ-HV AČR)*.

Složitější je řešení tohoto úkolu na **operačním stupni velení**. Území ČR je doposud rozděleno na okresy a určité změny tohoto uspořádání se v této době legislativně připravují. V každém okrese je vojenský státní orgán - *okresní vojenská správa* - která zabezpečuje požadavky armády na daném území v souladu s branným zákonem. Tyto vojenské správy jsou podřízeny *armádním sborům*, které plní podle zákona územní orgán druhého stupně. Tím je tedy z vojenského hlediska území ČR rozděleno na dvě části - „západní“ vymezené hranicemi okresů s příslušnými okresními vojenskými správami podřízenými 1. as a „východní“ vymezené hranicemi okresů s příslušnými okresními vojenskými správami podřízenými 2. as. Těmito hranicemi okresů je určeno i územní rozhraní mezi oběma sbory. Není vyloučeno, že toto rozhraní se může podle situace měnit ve prospěch jednoho nebo druhého sboru. Na území každého sboru je rozmístěno jak polní vojsko, tak také vojsko územní obrany. Tato vojska se od sebe odlišují organizační strukturou, výzbrojí a předurčením pro použití v době války.

Polní vojsko má pevnou organizační strukturu členěnou do praporů a brigád s odpovídajícím kompletem druhů vojsk, moderní výzbroj sestávající především z modernizovaných tanků T-72 a BVP-1,2 a je předurčeno pro boj s jednotkami protivníka na kterékoli části našeho území.

■ **Vojsko územní obrany** nemá zpravidla v organizační struktuře komplet druhů vojsk, má především lehkou výzbroj a jeho předurčení je spojeno zejména s územím okresu (vyššího územního celku), na kterém je dislokováno. Nelze však zcela vyloučit jeho použití i na území jiného okresu (vyššího územního celku). Kromě toho je toto vojsko rozděleno do dvou kategorií. V první kategorii se jedná o jednotky územní obrany předurčené pro plnění úkolů ve spolupráci s polním vojskem a ve druhé kategorii o jednotky předurčené pro úkoly plněné podle pokynů územních orgánů. Ve většině případů však jde o jednotky mobilizované, které budou potřebovat k plnění těchto úkolů určitou dobu na svoji přípravu. Tím chceme říci, že v žádném případě nebudou dosahovat kvality jednotek polního vojska, a to jak z pohledu vycvičenosti, tak kvalitou výzbroje a zabezpečení.

Dále je nutné si uvědomit, že vytvoření útvarů a svazků územní obrany bylo nezbytností, která vycházela z druhé etapy transformace armády, tedy přechodu na brigádní organizační strukturu a současně umožňovala využít především lehkou výzbroj uvolňovanou rušením válečně vytvářených divizí, jejichž těžká výzbroj byla soustředěna do deklarovaných míst k likvidaci v souladu s požadavky „Smlouvy o konvenčních ozbrojených silách“. Kromě toho bylo jasné, že *nově vytvářená značně početně omezená armáda není schopna beze zbytku zabezpečit požadavky na obranu státu, především při napadení z více směrů. Proto se počítalo s nasazením jednotek územní obrany hlavně k přehrazení pasivních směrů a podle toho byla vybírána i jejich dislokace.* Současně tím bylo reagováno i na některé názory požadující vytvoření jednotek domobrany (zejména za existence federálního uspořádání) ze strany slovenské vojenské veřejnosti.

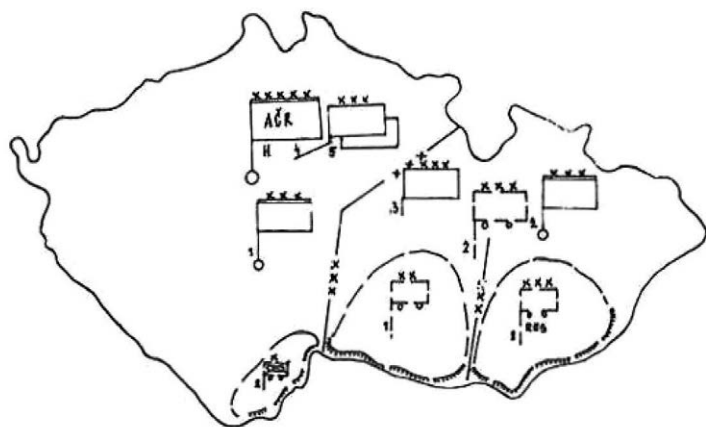
Od samého počátku vzniku těchto jednotek byla jejich organizaci a předpokládanému použití věnována velká pozornost i ve vojenském odborném tisku. Menší pozornost však byla věnována velení těmito jednotkám, i když v rámci cvičení jednotlivých operačních velitelství byly tyto otázky řešeny. Veliteli sborů byla obecně prosazována zásada, že je nezbytné zachovat na operačním stupni jednotné velení pro polní vojska i vojsko územní obrany. Velitel sboru by tedy podle těchto názorů řídil činnost na teritoriu a současně velel polnímu operačnímu uskupení. Toto uskupení však nemusí vždy plnit úkol v prostoru sboru, ale může být z rozhodnutí GS-HM AČR zasazeno v prostoru sousedního sboru, zejména za předpokladu, že síly tohoto sousedního sboru nebudou dostačovat na odražení úderu protivníka. Právě tato situace vyvolává celou řadu otázek, především - kde je tedy místo a úloha velitele sboru působícího mimo svůj prostor, jaké budou vzájemné vztahy mezi velitelem armádního sboru (operačního uskupení), který byl vyslán do prostoru sousedního armádního sboru, a velitelem, který zde má tzv. „domovské právo“.

Při pokusu odpovědět na tyto otázky bychom měli podle našeho názoru vycházet z toho, že vojska Armády ČR by měla být připravena působit tam, kde to bude potřebné. Jejich místo v operační sestavě obranného uskupení určuje NGŠ - velitel AČR. Podle předpokládaného rozsahu úderu protivníka mohou tvořit obranné operační uskupení:

- a) síly a prostředky jednoho armádního sboru a část sil a prostředků sboru taktického letectva, PVO a logistiky,
- b) síly a prostředky vyjmenované v bodě a) plus část sil druhého armádního sboru,
- c) síly a prostředky obou armádních sborů s vyčleněnou většinou sil sboru taktického letectva, PVO a logistiky.

V těchto situacích však je možné si z hlediska velení vytvořenému operačnímu uskupení představit různé varianty řešení.

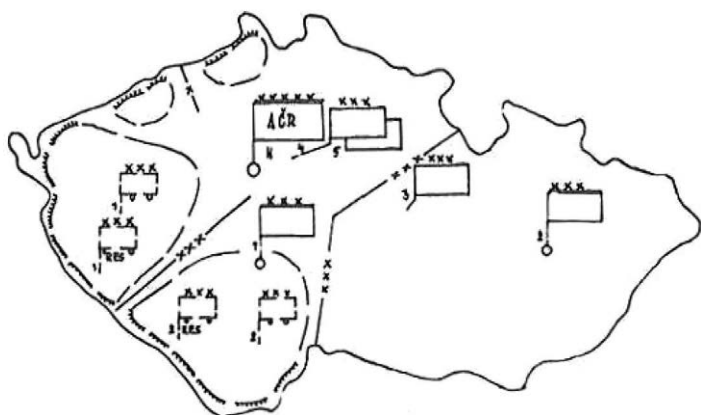
* **V první variantě** předpokládáme, že za území mírové dislokace armádního sboru vždy odpovídá jeho velitel. V tom případě velitel sboru s částí štábu zůstává vždy na vyčleněném území a v případě rozhodnutí GŠ-HV AČR posílí operační uskupení v prostoru sousedního sboru tam vysílá svazky a útvary pod velením svého zástupce s částí štábu připravovaného k plnění tohoto úkolu. Toto uskupení bude podřízeno veliteli as proti jehož území se připravuje ozbrojené napadení. Některé námitky, že v tomto případě půjde o degradaci místa a úlohy GŠ-HV AČR jsou podle našeho názoru neopodstatněné, protože úloha GŠ bude spočívat zejména v *soustředění a koordinaci úsilí části pozemního vojska* (kterému bude velet jeden z velitelů as) letectva a PVO, logistiky, případně velení zálohám vyčleněným k vytvoření hloubky obrany či k provedení protiúderu (**obr. 1**).

Obr. 1

* **Ve druhé variantě** předpokládáme, že za každou vojenskou činnost, byť i na části území ČR, odpovídá generální štáb. V případě, že dojde k ohrožení z jednoho směru, což je nejpravděpodobnější, pak dojde k soustředění obou sborů na tomto směru s tím, že *pro ně budou stanoveny prostory obrany a rozhraní*, kterými bude určena odpovědnost obou jeho velitelů. Všechny vojenské jednotky rozmístěné v prostorech obrany sborů budou nově přepodřízeny bez ohledu na to, jaká byla jejich mírová podřízenost. Ostatním vojenským jednotkám rozmístěným na teritoriu, na kterém se vedení bojové činnosti pozemním vojskem nepředpokládá, budou

územní velitelství vytvořená z části velitelství sboru, která budou podřízena přímo GŠ-HV AČR. Tím se dostáváme vlastně k názoru, že je nezbytné na operační úrovni oddělit velení polnímu vojsku a vojenským jednotkám rozmístěným na území, kde se nevede aktivní bojová činnost nebo alespoň vytvořit příslušný územní orgán v rámci sboru, který by tvořil základ velení prostředkům obrany teritoria. Za prioritní je nezbytné vždy považovat velení polnímu vojsku a velení ostatním jednotkám považovat za zabezpečující a podřízující svoji činnost požadavkům polního velení. Garantem těchto vazeb musí být Generální štáb - hlavní velení AČR, kterému jsou oba tyto prvky velení - polní i teritoriální - podřízeny. Rozhodující myšlenkou podle našeho názoru je oddělit polní vojsko od vazby na určité teritorium, protože může být použito ve kterékoli části území naší republiky, zatímco pro teritoriální velení by mělo být vymezeno stále stejné území, na kterém by bezprostředně spolupracovalo s orgány státní správy a samosprávy (obr. 2).

Obr. 2

Nabízí se otázka, zda vůbec rozdělovat pozemní vojsko na polní vojsko a vojsko územní obrany. Jestliže půjde vždy o obranu vlastního území, bude mít tato obrana vždy teritoriální charakter, proto bude vedena pozemním vojskem a vzdušnými silami, které ve své struktuře budou mít palebně silně a vysoce pohyblivé mechanizované brigády a dále brigády s menší palebnou silou, dělostřelectvo, protiletadlové vojsko a další druhy vojsk a služeb. Vzdušné síly budou vybaveny protiletadlovými raketovými a radiotechnickými prostředky a stíhacím letectvem, zřejmě již méně letectvem úderným. Pro zabezpečení pořádku na teritoriu a k ochraně obyvatelstva by měly být vytvořeny zvláštní jednotky v přímé podřízenosti orgánů samosprávy v daném regionu.

Jak vyplývá ze zahraničního vojenského odborného tisku, dochází v některých západoevropských zemích ke slučování pozemních a teritoriálních sil, případně k posilování teritoriální obrany jako základu obrany státu. AČR je celá zaměřena teritoriálně - čili k obraně svého území a k tomu má dvě rozhodující síly - pozemní vojsko a vzdušné síly. Jestliže bude nezbytné vytvořit nějakou další složku, potom

jedině s podřízeností orgánům samosprávy nebo státní správy, které by v součinnosti s policií zabezpečovaly vnitřní pořádek. Nezapomínejme, že máme ještě další vojenskou složku, kterou jsou *jednotky civilní ochrany*, jejichž místo a role je rovněž zaměřena teritoriálně.

* * *

Tímto článkem bychom rádi rozvinuli polemiku vojenských odborníků k těmto problémům. Současná obrana je teritoriální, bráníme své území, proto i velení na strategické úrovni by mělo být jednotné. Na operačním stupni by mělo být rozhodující velení pozemnímu vojsku, kterému se přidělí určitý prostor činnosti a velitel tohoto uskupení je jediným velitelem, kterému jsou v daném prostoru ostatní podřízeni. To bude vyžadovat vytvořit na území, kde se nevede aktivní bojová činnost, teritoriální orgán, jehož základem již v míru by byla součást vytvořená ve struktuře armádního sboru. Domníváme se, že není vhodné, aby v době války velitel armádního sboru odpovídal za území, ve kterém neplní rozhodující bojový úkol. Tuto odpovědnost by měl nést strategický stupeň velení, a to je Generální štáb AČR i vzhledem k tomu, že má dostatek informací od nejvyšších orgánů řízení obrany státu i potřebné síly a prostředky tento úkol splnit.

Generálmajor Ing. Emil Antušák

Na prahu 21. století

Mezinárodní systém ve 20. století prochází třetí velkou změnou. Tato poslední byla vyvolána ukončením studené války. Bipolární svět se rozpadl a byl nahrazen nejistotou a nestabilitou. Globální hrozba jaderné války byla nahrazena nebezpečím regionálních krizí a konfliktů, jejichž řešení si vyžaduje zásah vojenské síly, prezentované mírovými sbory OSN. Tuto sílu, jak ukazují zkušenosti z války v bývalé Jugoslávii a dalších krizových oblastech, zpravidla nelze použít formou klasických válečných operací.

Zkušenosti z války v Afganistanu, v Perském zálivu, ale i krizových oblastí Evropy, Asie, Afriky, Latinské Ameriky ukazují, že konec 20. století přináší s sebou i konec tradičním představám o válce, zákonech války i způsobech vedení válečných operací. Je to nepříjemné, ale pokud chceme udržet krok s vyspělým světem, musíme se těmito otázkami zabývat. Jen tak totiž budeme schopni udržet krok s vyspělými armádami NATO, o kompatibilitu s kterými již dnes usilujeme. Nastal čas kontinuity a změn a my musíme pochopit jakých. Neexistuje dostatečně velký komplex změn, který by natrvalo stabilizoval novou situaci. Evoluční a revoluční změny existují vedle sebe a vzájemně se ovlivňují. Tyto změny však nelze oddělit přinejmenším od tří konstant - příčin vzniku války, podstaty války a základů bojové síly armády. Americký stratég A. T. Mahan o tom píše: „Zatímco podmínky války se mění od století ke století a zdokonalují se zbraně, existují určité poznatky ze školy historie, které zůstávají neměnné. Je moudré zkoumat věci, které jsou stejné, je však rovněž moudré vyhledávat věci, které jsou odlišné.“

Řada západních vojenských odborníků se domnívá, že zákony (principy) války mají ve vojenském umění univerzální a trvalou platnost. Dalšími autory je však toto pojetí zpochybňováno.

Je uváděno, že téměř každá moderní armáda má své vlastní ve služebních předpisech vyjádřené (tedy rozdílné) zákony, které odrážejí její zpravidla válečné zkušenosti. Zákony války nemají tedy univerzální platnost, nýbrž závisejí na konkrétním stupni poznání a historických zkušenostech dané armády.

Nejuznávanější tvůrci zákonů války (např. Sun Tsu, Napoleon, Clausewitz) je nevytvářeli jako zákony, ale jako pravidla a zásady, které mají přispět k rychlé orientaci a správnému rozhodování za nepřehledných, nejistých a kontroverzních podmínek boje, ke zvýšení účinnosti velení tím, že usnadní vzájemnou komunikaci, rychlé a jednotné pochopení „záměru“ nadřízeného.

Už jen v této malé ukázce různorodosti pohledů na stejnou věc v nás musí vzbudit otázku, k čemu vlastně máme připravovat velitele, štáby a vojska.

Je nutné rozlišovat jak použít operační síly v souladu s aktuální situací.

Podle amerických expertů „*obecně by se již neměla objevit válka (jako vysoce organizovaný ozbrojený konflikt) mezi dvěma vysoce rozvinutými společnostmi. Nicméně násilí bude propukát dále uvnitř rozvinuté i méně rozvinuté společnosti a bude v rámci lokálních konfliktů vytvářet situace často nerozlišitelné od tradiční války.*“

Praxe často diametrálně mění tradiční představy o budoucích válkách. Pokud bylo cílem minulých válek porazit protivníka lepší bojovou činností (násilným fyzickým zápasem za použití zbraní), může být cílem příštích válek (jiných než tradičních) „neutrpet ztráty“ tím, že s protivníkem se nebude vést přímý ozbrojený boj, ale půjde o operace, představující morální a intelektuální zápas, který dá pojmu „válka“ nový obsah a podstatu.

Americký časopis JOINT FORCE QUARTERLY (Spring 94) uveřejnil článek G. T. Hammonda „Paradoxy války“, kde autor říká, že většina současných států dnes není schopna vést ozbrojený konflikt tak, jak byl znám doposud. Vojenské vítězství dnes již nemá ten punc, který mělo dříve. *Použití síly se stává pro průmyslově vyspělé státy ve stále větší míře pouze posledním východiskem z nouze. Síla je dnes neefektivnější, když ji někdo má, ale není nucen ji použít. Konvenční nebo jaderné konflikty se nevyplácí poraženému a v mnoha případech ani vítězi.*

Představa války, jak se vytvářela po staletí, je přesná, názorná a evokující. Charakterizují ji bojové střety. Značné vynaložení živé síly a hmotných prostředků zde postačuje k dosažení vojenských cílů, které vedou k novému mezinárodnímu uspořádání. Ačkoliv je tato představa běžná a přesvědčivá, je stále více irelevantní; je odrazem zastaralých, povrchně zjednodušujících, dokonce romantických názorů na vítězství a prohru. Je to představa války založená na paradoxu, že by měla být samozřejmě vedena po zralé úvaze, ale její důsledky na rozvoj nových pojmů národní bezpečnostní politiky a vojenskou strategii jsou těžko definovatelné. Považuji za prospěšné, když se čtenáři Vojenských rozhledů seznámí s hlavním obsahem zmíněného článku.

■ Představa (obraz) války

Jestliže chápeme válku pouze jako zápas charakteristický použitím síly, jde o pohled žalostně neúplný, tragicky zjednodušený a zásadně chybný. Následky takové představy jsou velmi vážné. **Při nepochopení podstaty války se její další pokračování stává zbytečně neekonomickým vynaložením životů a zdrojů,** i když je dobře vedena. Války jsou chaotické, nepředvídatelné, drahé, zbytečné a často neúčinné. Zatímco v historii byla válka hlavním nástrojem změn, je dnes stále více činností, jež si ve většině případů nemůžeme dovolit. Byla prostředkem k vytváření a zániku států. Hromadné vraždění ve velkém měřítku za použití jednoduchých, ale smrtících zbraní, bude pokračovat. V budoucnu se však válka vyvine v mnohem opatrněji vytvořenou formu konfliktu s odlišným souborem pohnutek než v minulosti.

Válka může být přetransformována změnou cílů stejně jako prostředků. Konflikty se mohou vyskytnout v obdobích navenek nerozeznatelných od míru a nemusí zahrnovat jakékoliv nové násilné uspořádání území, zájmů nebo zdrojů. Takové

konflikty mohou být zvládnuty *posunem v status quo*. Krátce řečeno, budoucí válka mezi průmyslově vyspělými zeměmi, ať už efektivní nebo neefektivní, by mohla být zdánlivě neviditelná. Pravděpodobně to bude alespoň zčásti informační válka, která se odehrává mezi vjemy (představami) soupeřů. Bude zahrnovat množství datových toků, organizovaných a řazených soupeřícími informačními systémy jako vojska, letouny a plavidla. Bude to mentální a emocionální skutečná válka, ne méně vražedná a reálná. Aby byly ozbrojené síly v takových konfliktech úspěšné, musí se zásadně reorganizovat.

Předložená **tabulka Představy války** staví do kontrastu přijímané poznatky o válce s přihlédnutím k realitě. Konvenční představa je model pro popis, vysvětlení a předvídání války; nekonvenční představa je odrazem reality války vedené v budoucnu.

Představy války

konvenční	nekonvenční
násilný konflikt	mírové soutěžení
zápas na fyzické úrovni	intelektuální zápas
průběh v prostoru	průběh v čase
ničení	vytváření hodnot
začata a ukončena fyzickým útokem	začata a ukončena z morálních důvodů
soustředění na prostř. protivníka	soustředění na vnímání protivníka
hmotná podstata	nehmotná podstata
hnací síla je výzbroj	hnací síla je nemateriální
rozhodují vyhrané bitvy	rozhoduje příprava v době míru
cílem války je zvítězit	cílem války je neprohrát
zvítězit lepší bojovou činností	lepší je zvítězit, ale ne bojem

Nejde zde o rozhodování buď, a nebo. Nepotřebujeme vybrat jednu představu války, abychom vyloučili druhou. Spíše musíme přeformulovat teorii války, abychom zařadili nekonvenční i konvenční prvky. Podstata válek - zbraně s nimiž jsou vedeny, cíle pro něž pokračují a prostředky jimiž jsou udržovány v chodu - je základnější a komplexnější, než bychom mysleli.

Prvky, které tvoří paradoxy války, nejsou nové. Většina z nich byla známa po tisíceletí. Téměř před 2500 lety tvrdil Sun Tsu, že válka je založena na podvodu a že vrchol dovednosti je podrobit si protivníka, aniž bychom s ním bojovali. Zatímco nechat přijmout tuto pravdu je předmětem dalších diskusí, je možno pouze říci, že **pochopení podstaty věci, nalezené v těchto paradoxech**, nevynechává, všeobecně vzato, žádnou alternativu, ale **mění model války**. Nebude-li to provedeno takto, povede to prakticky k neschopnosti státu úspěšně obstát ve světové soutěži

po skončení studené války. Potom je ale válka v Perském zálivu - o níž někteří tvrdí, že *koaliční síly nevyhrály a Saddamovy ozbrojené síly neprohrály* - předzvěstí zklamání, které nás čeká, pokud nezměníme své chápání války, z něhož bychom se měli poučit.

■ Konflikt versus soutěžení

Pokud státy soutěží o to, kdo bude mít lepší zbraně, jsou výsledky vojenských rozhodnutí v době míru ve válce buď potvrzeny, nebo zbaveny platnosti. Důležitější než fyzická soutěž je, že zbraně jsou konstruovány, strategie a taktiky jsou rozvíjeny a výcvik je uskutečňován. Tak jsou války často vyhrány nebo prohrány před tím, než padne první výstřel. Velcí vůdci, technologické objevy a náhoda mohou výsledky změnit, ale takové případy jsou vzácné a nevytvářejí základ pro budování spolehlivé strategie. V boji o Velkou Británii se projeví všechny tři faktory, ale výsledek byl přesto zanedbatelný.

Ve své stati „Morální ekvivalent války“ William James říká: „Značně vyostřený, bezohledný konkurenční boj při přípravách na válku mezi státy je skutečnou válkou, nepřetržitou, neustálou... boje jsou pouze způsobem veřejného ověření mistrovství získaného v době míru.“ Tak věc zvaná válka není skutečnou válkou, je vyhrána či prohrána, plánována nebo zamýšlena, vedena nebo je od ní upuštěno v myslích těch, kteří se na ni připravovali v dobách zdánlivého míru. **Období, kdy nepanuje nepřátelství, není přátelské, ale je spíše naplněno zápasem o co nejlepší připravenost na válku.** To je obsah podstaty demonstrace bojových možností, čemuž se říká válka. Čekat na ozbrojený konflikt jako test síly může vést k porážce. Může být příliš pozdě na hromadění lidského potenciálu, materiálu a morálních důvodů k zajištění vítězství.

■ Fyzická versus intelektuální

Pokud by bylo možno určit vítěze předem, nebylo by nutné soutěžit, aby se potvrdila předešlá analýza. Absolutní jistota však neexistuje, což je důvodem, proč stadiony, závodní dráhy a ringy přitahují sázkaře. Totéž platí i o válce. Miliardy dolarů se sázejí na výsledky soutěží vedených ozbrojenými silami. Pokud však budete znát protivníka a jeho orientaci, rozumět jeho kultuře, jazyku a osobnosti, chápat jeho hlediska a jeho systém rozhodování, můžete ovlivnit jeho činnost a reakce bez použití síly. Pokud je vrcholem vojenského umění podílet si nepříteli bez boje, jak tvrdí Sun Tsu, je potom třeba věnovat značnou pozornost duševním a morálním aspektům války, a nejen pouze materiálním. To znamená, že průzkum, klamání, diplomacie a další opatření získávají stále vyšší prioritu. Znalost kultury nepřítel, jeho náboženství a vnímání světa je stejně důležitá jako vlastní výcvik, organizace a výzbroj vojsk. To opět není nový pohled, ale zatím nebyl dostatečně zdůrazněn. Naše zaslepení možnostmi vlastních technických prostředků často zatlačuje do pozadí důležitější znalosti. Kulturní antropologie může být pro úspěch ve válce stejně důležitá jako průzkum vedený nejmodernějšími družicemi.

Znalost myšlení nepřítel - jeho představitelů a společnosti - je rozhodující a může znamenat úspěch či selhání v zápase. Příkladem je ofenziva vietkongu

v r. 1968. Navzdory fyzickým ztrátám severního Vietnamu a jihovietnamských partyzánů znamenala tato ofenziva pro Hanoj politické a morální vítězství nesmírného významu. Američané totiž byli do té doby přesvědčeni, že nepřítel není schopen provést žádný větší útok. V důsledku toho pak přestalo mnoho lidí podporovat vládu kvůli lživým informacím o vedení války.

■ Prostor versus čas

Většina představ o válce se pojí k zničení nepřítelů, rozhodujícím prostředkům, zachování suverenity a změnám teritoria. Avšak války jsou vyhrávány nebo prohrávány, začínány, končeny a vedeny v čase stejně jako v prostoru, kde čas je obvykle důležitější faktor. Kdyby Německo porazilo Sovětský svaz dříve, a kdyby nepokračovalo v zimní ofenzivě, kdyby americké letouny na Midway nenašly Japonce právě před jejich návratem zpět na letadlové lodě, a kdyby se Izrael nenaučil vyhýbat se protiletadlovým řízeným střelám v jomkipurské válce, mohly by být výsledky těchto konfliktů zcela odlišné.

Zápas o území měl málo co do činění s úspěchem v moderní válce, které se účastní technicky rozvinutá společenství. Ale časový faktor při útoku, průzkumu, zásobování a palebné podpoře je rozhodující pro úspěch nebo ztráty. Zisk nebo ztráta území zcela potvrzuje důležitost časového faktoru. Řečeno jednoduše slovy Nathana Bedforda Foresta, vítězství je dostat se tam „první s co nejvíce lidmi“. Dostat se tam ve správný čas je stejně důležité jako dostat se na správné místo.

■ Ničení versus tvořivost

Aby bylo možno tvořit, je třeba ničit. Jestliže člověk staví budovy a přetváří postupně krajinu, navrhuje nové výrobky z jednotlivých komponentů nebo má nápady, které transformují existující předpoklady, vztahy a náhledy, ničí současnost a dědictví, aby mohl vytvořit nové. Destruktivní dedukce je nezbytnou podmínkou pro učení. Tvořivost spočívá v rychlém pochopení, výrazném rozvinutí, nové metodologii nebo porovnávání myšlenek a vede k novým možnostem. Vyžaduje také integraci, představivost s inovací. Je třeba se dostat za hranice konvenčních znalostí v revidovaných, nově zkombinovaných a nově uspořádaných pojmech, které vedou k pokroku. Člověk musí svou mysl oprostit od starých představ, odnaučit se a zapomenout minulé způsoby uspořádání informací, aby byly věci jasnější a informace uspořádány novým způsobem. Takové duševní schopnosti - umění improvizace - jsou podstatou války. Destrukce i tvořivost provázejí války.

Věci nemohou jít vždy tak, jak jsou plánovány a ve vedení války a její přípravy je velice mnoho riskantního - může být zničeno více, než je nutné nebo se válka může i prohrát. Pochopení nezbytnosti destrukce jako podmínky pro tvořivost je začátek moudrého přístupu.

Válka, dokonce i pomyslná válka cestou závodu ve zbrojení a zastrašování, spočívá v mentální destrukci a tvořivosti, které musí předcházet úsilí o destrukci a tvořivost fyzickou. Takže válka, produkt lidské mysli, je výplodem mentální destrukce a tvořivosti, ne pouze fyzické destrukce. Je vedena z tvořivých důvodů, aby bylo dosaženo nových výsledků, diametrálně odlišných od minulého stavu.

Válka je destrukce, ale je vždy tvůrčí činností. K vítězství je třeba vytvořit nový soubor okolností. Úspěch nebo porážka v míru nebo ve válce jsou závislé na tvůrčích schopnostech a představách. Tyto představy mohou být realizovány nenásilnými prostředky nebo silou, zastrasováním nebo hrozbami a strategiemi, které působí proti nepřátelským zásadám nebo silám. Válka je tedy tvůrčí činnost, snaží se přinést něco nového, včetně vztahů, které jsou odlišné od původních.

■ Fyzický útok versus morální cíle

Pohnutkami válek tohoto století byly spíše morální cíle než pouze fyzický útok. Ačkoli některé slogany týkající se útoku (jako „Pamatuj na to hlavně“) sloužily jako posměšný pokřik, je podstata konfliktu nejlépe zachycena v táborových písních, v literatuře, umění, filmech nebo v plakátové propagandě, která zobrazuje morální podstatu vojenské síly, jako je zabíjení a smrt. Představy jsou důležité a motivační. Význam fyzických útoků ve dvou světových válkách (např. potopení Lusitanie a útok na Pearl Harbor) jistě nemohou být brány jako důvod pro účast USA na těchto konfliktech. Ale svoboda moří, o níž se bojovalo v každé válce, imperativ, který podporoval úsilí Británie a nebezpečí, které kladl světu rozpínavý fašismus, byly záležitosti stejné nebo dokonce ještě větší důležitosti. Angažovanost USA v Koreji a ve Vietnamu závisela značně na morálním odporu ke komunismu a potřebě hrát úlohu spolehlivého vůdce a spojence, stejně jako na prozaických zájmech nebo vojenské hrozbě. Amerika konstatovala, že Korea nespadá do rámce jejích strategických plánů a Vietnam byl hlavně záležitostí principiální. Nedostatek jasných vlastních ekonomických zájmů v obou případech byl terčem posměchu marxistických kritiků americké zahraniční politiky. Rada bezpečnosti musela přijmout deset rezolucí, než přesvědčila Kongres USA o oprávněnosti osvození Kuvajtu. Hlasování bylo pak dokonce velmi těsné, navzdory nebezpečí, které irácký agresor znamenal pro ropné zásobování průmyslových zemí.

Tyto války končily vzhledem k zásadám a morálním hodnotám, stejně jako důsledkem fyzického útoku. V 1. světové válce se Německo domáhalo míru podle 14 Wilsonových bodů a jako následek dostalo článek 231 Versailleské mírové smlouvy, tj. doložku o válečných zločinech. Tyto formulace a ne zcela dovršená porážka na bojišti způsobila vznik éry, kterou E. H. Carr v titulu své knihy o meziválečném období charakterizuje jako „Dvacetiletá krize, 1919-1937“. Na konci druhé světové války Japonsko odolávalo navzdory zničení svých měst konvenčními a dvěma jadernými zbraněmi, dokud jim nebyly dány záruky na zachování císařství. Byl to pro Japonsko morální problém tak značné důležitosti, že o něm prakticky odmítalo jednat i tvář v tvář totální porážce.

V Koreji se jednání o příměří protahovalo kvůli repatriaci válečných zajatců. Ve Vietnamu převládla politika „míru se ctí“, což byla stejně bezobsažná fráze, jako je dnes a byla odůvodňována nemožností vést válku, kterou veřejnost považuje za nemorální. Rozhodnutí zastavit válku v Perském zálivu bylo alespoň označeno jako morálně přijatelné východisko ze situace zbytečného zabíjení na tzv. dálnici smrti a realizací cíle, pro který byla válka zdánlivě rozpoutána, tj. osvobození Kuvajtu.

■ Prostředky versus vnímání

Prostředky války, možnosti a detailní porovnání úrovní jednotlivých součástí ozbrojených sil jsou hodnoceny jako důležité a často jsou v popředí pozornosti, ale přesto jsou pouze vnějšími aspekty mnohem složitějších procesů. Války mohou vzniknout nešťastnou náhodou a nedorozuměním nebo kvůli příliš dobré znalosti nepřítele. Chápání případných protivníků je však stejně důležité jako prostředky, kterými dosahují svých cílů. Chápání předchází možnostem. To, že někdo dostane strach, je předpokladem pro získání prostředků na vlastní obranu nebo k ochraně před útokem nepřátel. Geoffrey Blainey popsal pojem závody ve zbrojení následovně: „Vypadá to prostě jako záměrná příprava na válku, soutěžení, které přibližuje válku, ale může to být spíše opatrné odložení války, pokus využít silnějších hrozeb, které mají prioritu před válkou. Zda to válkou skončí, závisí hlavně na soupeřících státech, jejich pocitu vlastní síly k poražení toho druhého.“

Ovlivňování pocitů nepřítele je důležité. Vytváření iluzí - nebo matoucích pojmů - k jeho oklamání je vrcholem vojenského umění. Přimět nepřítele k rozhodnutí nepřejít do akce, která není v jeho zájmu (tím, že ho přesvědčíme, že není), je téměř poslední možnost použití diplomacie a nátlaku při uskutečňování národních cílů - oslabení nepřítele bez zaútočení. Ale udělat to tak, že nerealizuje, co se mu nabízel, je totální uplatnění strategie. Důležitým prvkem války je tedy chápání akce, která se uskutečnila nebo které bylo zabráněno. Ovlivňování vnímání je právě tak důležité jako dosažení potřebných schopností. Oboje by se mělo vzájemně posilovat.

■ Hmotné versus nehmotné

Tradiční měřítka úspěchu ve válce představují získání nepřátelského území, způsobení ztrát na živé síle, zničení infrastruktury a majetku. Viděli jsme rozsáhlé přímo publikované události, zprostředkované kamerami CNN, na obou stranách válečného konfliktu v Perském zálivu. Jak jsou relevantní? Představují pozůstatek zastaralých představ, nebo moderní válku? A co nehmotné prostředky? Které to jsou a jak mohou být důležité pro strategické výpočty? Takové otázky přicházejí na mysl po důkladném zamyšlení. Odpovědi naznačují, že nehmotné prostředky mají vyšší váhu než jiné přístupy, že oddanost, loajalita, náboženství, zánícení a rituály násobí síly. Japonský samurajský kodex, zákon mlčení členů mafie, disciplína indiánských bojovníků, strádání, které vězni snášejí trpělivě spíše než prozrazení informací nepříteli, všechno mluví pro sílu nehmotných idejí. Nadšení, motivace, odvaha a jejich nedostatek jsou pro úspěch ve válce stejně důležité jako množství prostředků vojenské síly. Morální stav v boji je rovněž velká neznámá. Prohrávající někdy pohrdají rozumnými šancemi a vítězí. Věrnost může být někdy důležitější než výzbroj, což je fakt, který Finové, Izraelci, Američané a další zjistili ze zkušenosti.

Moudrost těchto paradoxů je obsažena ve Stalinově ironické poznámce: „Papeži Kolík má divizi?“ Žádnou. Ale to neznamená, že polský papež nemohl přispět ke vzestupu Solidarity v horlivě katolické zemi. To bylo pro Sovětský svaz dilema, že by měl Kreml postupovat opatrněji, než kdyby byl papež narozen na Apeninském

poloostrově. Živá síla a zbraně jsou důležité, ale toto jsou symboly a zásady. Důvody, loajalita a přibuzenství jsou hlavními určujícími faktory lidské činnosti. Zásady jsou motivací pro zahájení, vytrvání nebo vzchopení mužů a žen k provedení výjimečné oběti pro jejich přesvědčení. Hrdinství a velikost často vypadá, že pohrdá přesilou. Velké vítězství (triumf) nezpůsobuje důvěra ve zbraně, ale oddanost zásadám (principům), ideologii, bohu, zemi nebo lidu. Nemateriální hodnoty - pro něž je ochoten člověk zemřít - motivují činy a mají málo nebo nic co do činění s fyzickými možnostmi, jimiž disponujeme.

■ Hmotné versus nemateriální

Velikost vojenských jednotek a relativní smrtonosnost zbraní - standardní měřítka pro porovnávací analýzu úrovně ozbrojených sil - i když ne bezvýznamná, se stále více stávají druhotné. Detailní sledování kvantitativních údajů je pro vítězství ve válce méně relevantní než dokonalé znalosti. Rostoucí vojenské možnosti se týkají spíše nemateriálního než materiálního - ideje, plány a vazby, které shromažďují, třídí, rozšiřují a využívají informace. Ačkoliv je tu zřejmá analogie, počítačové programové vybavení (software) je jenom částí nekonvenčního obrazu války. Žádné moderní ozbrojené síly nemohou fungovat bez vzdálených sensorů, počítačových rozhraní, telekomunikačního spojení či navigačních a průzkumných systémů - všechno závisí na dokonalosti nemateriálního.

Ale nemateriální samo je produktem komplexnější vize a architekturou vyššího stupně složitosti (komplexnosti). Informační věk a schopnost postihnout neefektivní hierarchie je rozhodující pro pochopení budoucích vysoce technických válek. Pro procvičení velení a řízení není požadován žádný speciální uzel nebo hierarchie pro zplnomocnění styčného důstojníka. Clausewitzův „střed důležitosti“ vede ke způsobu jak sestavit komplex nekooperujících středů důležitosti. Tradiční stanovení cílů se stává tak komplexní, že je téměř nemožné je realizovat v době osobních přenosných počítačů a globálních, redundantních, téměř v reálném čase pracujících datových sítí. Znalost samotná je zcela nemateriální, rozptyluje se a zaniká, a je podstatnější než hmotné prostředky, které řídí. Síť a ne výzbroj, mozky a ne zbraně a myšlenky a ne věci se stávají skutečnými cíli války.

■ Boje versus připravenost

Při studiu dlouhého období relativního míru v Evropě 19. století jeden historik poznamenal: „Ozbrojené síly nebyly určeny zprvu pro válečné nasazení, ale měly přinést vítězství... přemožením soupeřících států bez uskutečnění ozbrojeného konfliktu. Příprava na válku a hrozba válkou, zastrasování protivníka nabytou silou (drahé závody ve zbrojení) bylo úspěšnější a levnější než válka samotná. Pokud je vedeno dovedně soutěžení ve zbrojení, nemusí dojít ke střetu zbraní. Skutečný úspěch připravenosti je mít síly a prostředky, kterých není nutno použít, k zastrasení nepřitele hrozbou síly spíše než jejím využitím.“

■ Zvítězit versus neprohrát

V mnoha případech **není nutno k získání politického profitu vyhrát válku v tradičním slova smyslu**. Roste také důležitost veřejného mínění. Představa (vize) krátké války, vysoce technické, s malými ztrátami na životech, je vlastně principem americké vojenské strategie. Je to slabost, ne síla. Válka v Perském zálivu je poslední verzí tohoto fetiše. Pokud válka trvá dlouho nebo jsou vysoké ztráty na životech (Korea, Vietnam), protivník nemusí vojensky zvítězit. Spíše jen neprohráje. To se stalo i v případě války v Perském zálivu, kde Saddam Hussein nemusel zvítězit, ale přežít. Ironické na tom je, že je stále u moci, kdežto jeho protivník George Bush opustil politickou scénu. V závislosti na „rozdaných kartách“ v konfliktu není nutné pro dosažení politického vítězství v konfliktu zvítězit vojensky. Saddam Hussein rozdrtil opozici Kurdů a šíitů a jeho republikánská garda a jaderná výzbroj nebyly tak nebezpečné jak se původně čekalo. Nevyhrál, ale také nebyl politicky poražen. Konečný stav po válce v Perském zálivu nevypadal moc odlišně od původní situace v roce 1990. I když byl Irák dle tradičních měřítek jasně poražen, irácké jednotky vlastně neutrpěly porážku a většina z nich ani nebojovala. Přežily a mohou být v krátkém čase opět nebezpečné jako před válkou v Perském zálivu.

■ Bojovat versus nebojovat

Připravenost (pohotovost) je nezbytná věc, ale její původní cíl je získat zbraně bez toho, aby je bylo nutno použít. Jak uvedl Bernard Brodie, zvláště pro období jaderných zbraní: „Dosud bylo hlavním cílem válku vyhrát. Ode dneška musí být cílem se válce vyhnout.“ Vojenské myšlení nehledá zbytečně vhodný test efektivity. Drtivější převaha sil znamená menší ztráty. V demokratických zemích je palebná síla preferována před živou silou, i když totalitní režimy tento vztah obrátily. Civilní hledisko definuje účinnost slovy mít dostatek prostředků ke splnění úkolu. Ke zvýšení účinnosti ozbrojených sil a za účelem přemožení protivníka je preferována vojenská ničivá síla a redundance. Zastrasování nepřítele může mít přednost před bojem, pokud je tím splněn cíl. Prokázaná převaha má převahu před paritou, parita je lepší než podřízenost a sebevražedná oběť je lepší než kapitulace. Ale zastrašování mocnými ozbrojenými silami, odvozené od bezvýhradné převahy (prostřednictvím technologie, úrovně vojsk, smluv, diplomacie a klamání), má přednost před ozbrojeným konfliktem.

Získání dostatečné síly, výcvik a vlastenectví budou potřebné pro zastrašení. Často se jedná jen o demonstraci úmyslu jít do války. Existuje široká škála postupů jak dojít k naplnění národních cílů. Chybějící představa nekonvenčního vedení války může vést k porážce mnoha způsoby. Můžeme se vzdát možností (prostředků), nemít žádné cíle, nebo být neschopni sjednotit cíle a prostředky. To by mohlo prověřit osud.

■ Od paradoxu k modelu

Ve výčtu těchto paradoxů se ukazuje, jak může být zjednodušený a potenciálně nebezpečný pohled na válku z hlediska jejích nákladů a důsledků. Soutěžení

vedoucí ke konfrontaci a nakonec i k válce je daleko důvtipnější než většina těch, co rozhodují a veřejně realizují. Hra jsou šachy, nikoli šachovnice: to zahrnuje manévrování, postavení, časový faktor a následky spočítané na několik kroků kupředu. **Hráč vyhrává tím, že přesvědčí protivníka, aby uznal, že prohrál, ne jeho úplným zničením a smetením ze stolu.** Válka je stejně jako věda umění, je to lidský, ne mechanický proces. Jako taková je válka subjektem širokého spektra lidských slabostí. Znalost sebe sama stejně jako protivníka je nesnadný, ale nutný výkon. Zaměření na tyto paradoxy může pomoci zabránit sebeklam a neúplným představám o válce, jejích příčinách, vedení a důsledcích.

Válka je produktem vzájemného působení lidí. Má definované vlastnosti a charakter pouze s odkazem na způsob, kterým je v duchu viděna a vedena lidmi. Každá válka je jedinečná. „Válka“ je lingvistická a mentální kategorie se stejným vztahem k „lidstvu“ jako lidé; ale nemůžeme být konkrétnější při klasifikaci atributů, než umožňuje nízká úroveň generalizace. Válka může mít různou formu nebo podstatu. Není statická, ale dynamická. Není snadno definovatelná, předvídatelná a dopředu naplánovaná. Vojenské subjekty, které vedou boj, jsou na tom podobně. Nemůžeme změnit charakteristiky ozbrojených sil nebo jejich možnosti ve válce, či postup konfliktu mezi nebo uvnitř státu a skupinami.

Nikdy nebudeme vědět v detailech nebo předem způsoby, jak válka vznikne, jak bude pokračovat a jak skončí. Ani nemůžeme zaručit, že předpoklady o válce sdílí náš spojenec nebo nepřítel. Nemůžeme jim nařizovat, pouze je ovlivňovat. Musíme mít tvůrčí přístup ke konfliktu, snažit se zbavit všech omezení v našich představách.

Rozhodnutí bojovat zahrnuje něčí velkolepou vizi světové reality, ať v přítomnosti, nebo v budoucnosti. Je třeba se zaměřit přímo na pocity nepřítele a to cíleně. Válka je především neurologický a mentální proces. Obsahuje zasahování do nepřátelského rozhodovacího procesu s cílem zmaření a zmatení jeho plánů vytvořením nemožnosti rozhodovat a zmatků. Je to, pozitivně i negativně, způsob formování prostředí - zkrátka, nadřazení ducha nad hmotou.

Jaké jsou důsledky těchto pohledů? Musíme se zaměřit na přípravu na válku, abychom ji nemuseli vést, alespoň ne v konvenčním slova smyslu. To vyžaduje přizpůsobení cílů vojenského výcviku, vzdělání, výzkumu. To, co se v míru odehrává na cvičištích, ve školách, výzkumných zařízeních - bude stejně důležité jako plánování operací, nasazení a v některých případech skutečné rozvinutí ozbrojených sil. Následky neporozumění podstaty války a nezbytnost přípravy na ni mohou být obrovské.

Literatura:

Sullivan, G. R.: Land Warfare in the 21st Century. Carlisle Barrack, Strategic Studies Institute U.S. Army War College 1993.

Plukovník doc. Ing. Jiří Stodola, DrSc.

K teorii logistického systému v AČR

V současné době je mimořádný zájem v Armádě ČR věnován realizaci logistických principů a budování logistického systému. Jedná se o nové teoretické principy všestranného zabezpečení armády, ale především o jejich praktickou realizaci v kvalitativně odlišné organizační struktuře. Přitom jde o velmi rychlé tempo zavádění, které lze přirovnat k rozvoji kybernetiky v padesátých letech.

* * *

Logistický systém můžeme definovat jako cílově orientovanou strukturu zdrojů, potenciálů a činností, která je zaměřena na dosažení specifických cílů v rámci Armády ČR. *Hlavními systémovými prvky logistiky jsou pak materiálový systém, řídicí a informační systém.*

Materiálový systém zahrnuje realizaci materiálového toku - všechny procesy výrobní (plánování, kontrola a řízení jakosti, distribuce, odbyt, přejímka aj.), dopravní (organizace a řízení, kompletace, skladování, ochrana proti korozi, aj.), marketingové (průzkum potřeb armády a možností trhu, zásobování, finance aj.) a spotřební (objednávky na výrobu a opravu, evidence, financování, dodávky „právě včas“ aj.). Přitom výrobní procesy budou v podmínkách armády potlačovány na úkor armádních nákupů, které budou plně respektovat tržní mechanismy. Do materiálového systému bude nadále patřit vytváření zásob a skladovací fáze, což je nezbytné z hledisek specifiky armádní organizace, resp. jejich úkolů, ale také proto, že zatím neexistuje kontinuální tok materiálů z hlediska času, sortimentu a množství.

Řídicí systém v armádní logistice zahrnuje plánování, řízení a kontrolu se zřetelem na cíle a možnosti jejich dosažení. Řídicí systém je svázán s materiálovým systémem a ovlivňuje celý materiálový tok (sortiment, množství, kvalitu, cenu, místo, čas aj.). **Plánování** je systematické utváření budoucího rozvoje - zahrnuje zdůvodněné vytváření plánu, jeho opONENTURU a schválení, které je potvrzeno rozhodnutím odpovědného funkcionáře. **Řízení** je složitý proces realizace plánu. **Kontrola** zahrnuje porovnání plánu se skutečností, což někdy vyvolává nové rozhodovací procesy - zpětnou vazbu. Úkolem řízení logistiky je cílově zaměřené plánování a řízení materiálových toků a kontrola jejich uskutečnění s ohledem na dosažení cíle.

Informační systém zahrnuje *data o budoucnosti* (plánovací dokumenty), *data o současnosti* (evidenční a výkazovou dokumentaci) a popř. *data o minulosti*. Informace jsou předpokladem pro rozhodování, přitom kvalita rozhodnutí závisí na kvalitě informace. Logistiku je třeba pojímat jako otevřený okruh plánování, realizace a kontrolování se zpětnou vazbou. Informace, které se přitom vyměňují, jsou hnacím motorem pro regulaci a integraci těchto procesů.

Materiálový systém

Materiálový systém zahrnuje přípravu všech druhů materiálů a výrobků pro vstup do materiálového toku, realizuje jejich pohyb, v některých případech materiálový tok zadržuje, kumuluje a opět rozděljuje a uskutečňuje tak v daném čase a prostoru návaznost jednotlivých zásobovacích a spotřebních operací. Za *hlavní faktory*, které ovlivňují technicko-ekonomickou úroveň materiálového toku s přihlédnutím k armádním specifikám, považujeme:

- délku, intenzitu a plynulost materiálového toku,
- metody manipulace, balení, ochrany proti korozi a dalším vlivům,
- přepravní, skladovací a manipulační techniku,
- velikost a variabilitu dávek,
- úroveň organizace, řízení, struktury a kvalifikace pracovníků,
- dislokaci materiálně technické základny oběhu, skladů a výrobních zdrojů,
- úzké profily materiálového toku, materiálovou náročnost, kooperaci aj.

Řada uvedených a dalších faktorů je neměnná, ostatní lze měnit a aktualizovat v závislosti na konkrétní situaci. Úkolem proto bude omezovat negativní vlivy a rozvíjet subsystémy, které urychlují oběh a snižují náklady. V armádním logistickém systému může docházet k situaci, kdy se mění i relativně stálé faktory, např. na základě aktuální bojové situace aj., což vede k nutnosti zabývat se již nyní těmito vlivy a připravit nástroje k jejich ovlivnění v libovolné situaci. Na armádní logistický systém úzce navazuje systém vnějších vztahů k dodavatelům, výjimečně i k odběratelům. V důsledku těchto vztahů vznikají přepravní řetězce, podmíněné různými technickými, ekonomickými a sociálními potřebami účastníků těchto procesů, na jejichž základě se formují kritéria efektivnosti a hledají optimální řešení. Z hlediska celospolečenského nábývá stále více na významu *kritérium ekologické efektivnosti*, tj. vlivu všestranného materiálního zabezpečení na životní prostředí.

Logistika je metodou, která konfrontuje klady i zápory jednotlivých variant řešení vycházející z plnění globální funkce systému, zkoumá v každé fázi jeho funkční oprávnění, tj. účinnost, k níž přiřazuje náklady. Přitom jde o řešení strategická (dlouhodobá), ale i taktická (okamžitá). Z hlediska Armády ČR jde o dva základní systémy: systém vnitřních logistických vztahů a systém vnějších logistických vztahů. Ve svém souhrnu nazýváme tyto vztahy integrovanou distribucí, resp. integrovanými materiálovými toky. Domnívám se, že logistický systém nelze

charakterizovat ani jako technický ani jako ekonomický, ale spíše se ukazuje, že jde o způsob hospodářského a kybernetického myšlení. To proto, že jeho podstatou je programové sledování pohybu hmot v prostoru, dělení a slučování jednotlivých pramenů materiálového toku, snaha o urychlení tohoto pohybu bez zvyšování zbytečných rizik a dynamický pohled na budoucí vývoj. Rozhodující hledisko je ekonomika procesu spolu s účinností, přitom absolutní úspory nejsou rozhodujícím kritériem. Z hlediska logistické systematiky hovoříme o následujících subsystémech:

■ **subsystém zásobovací** (velikost a četnost dávek, volba dodavatelů, balení a přeprava, kontrola, skladování, velikost zásob, hospodaření s obaly, vyskladňování, likvidace škod aj.),

■ **subsystém výrobní** - v armádě méně typické (přísun surovin a materiálů, manipulace s materiálem, výroba, dokončování, konzervace, vyskladňování, hospodaření s nářadím aj.),

■ **subsystém distribuce** (obaly, palety, kontejnery, adjustace a balení, paletizace a kontejnerizace, expedice, přeprava, odsuny, hospodaření s obaly, likvidace škod a ztrát aj.).

Uvedené subsystémy mají stránku technologickou, organizační, ekologickou, ekonomickou a informační, jsou předmětem logistických výpočtů a hodnocení. Významnými komponenty materiálového systému je *obalové a skladové hospodářství a dopravní subsystém*.

Řídicí systém

Klíčový význam pro logistiku mají informace. Je nemyslitelné, že by se jakýkoli pohyb materiálu mohl uskutečnit bez předchozího pohybu informací. Řízení v logistických systémech sestává ze tří okruhů činnosti:

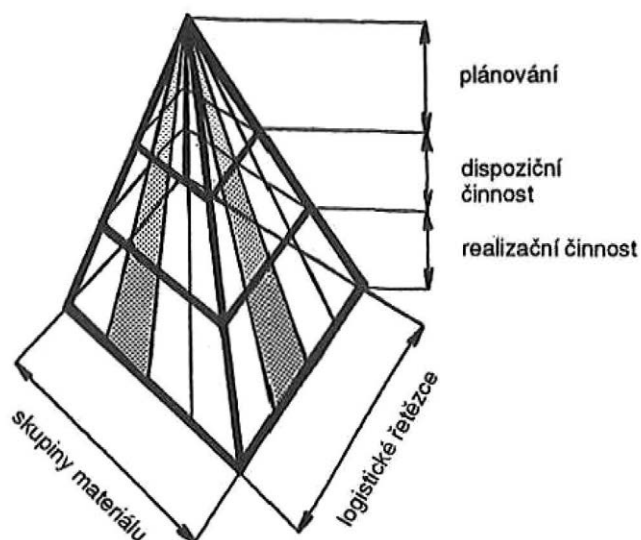
▲ **Plánování** - dlouhodobé, strategické řízení;

▲ **Dispoziční činnost** - střednědobé a krátkodobé řízení;

▲ **Realizační činnost** - operativní řízení, vyřizování požadavků (probíhá v průběhu jednoho dne, jednotlivých hodin nebo průběžně).

Vztah řídicích činností můžeme znázornit na **obr. 1**.

Objem jednotlivých pater logistické pyramidy řídicích činností odpovídá množství informací, které je třeba mít k dispozici pro patřičný okruh řídicí činnosti. Směrem k vrcholu ubývá počtu informací, snižuje se frekvence řídicích zásahů, není třeba detailních informací, řízení se opírá o informace souhrnné. Informace pro všechny hierarchické řídicí stupně musí vypovídat o průběhu všech hmotných logistických řetězců a o všech druzích materiálů. *Pro řízení logistických procesů využíváme ukazatele, jejichž základem je časová kalkulace (potřeba času) a které vypovídají nepřetržitě o průběhu procesů a vzniku nákladů v každém zúčastněném článku.*

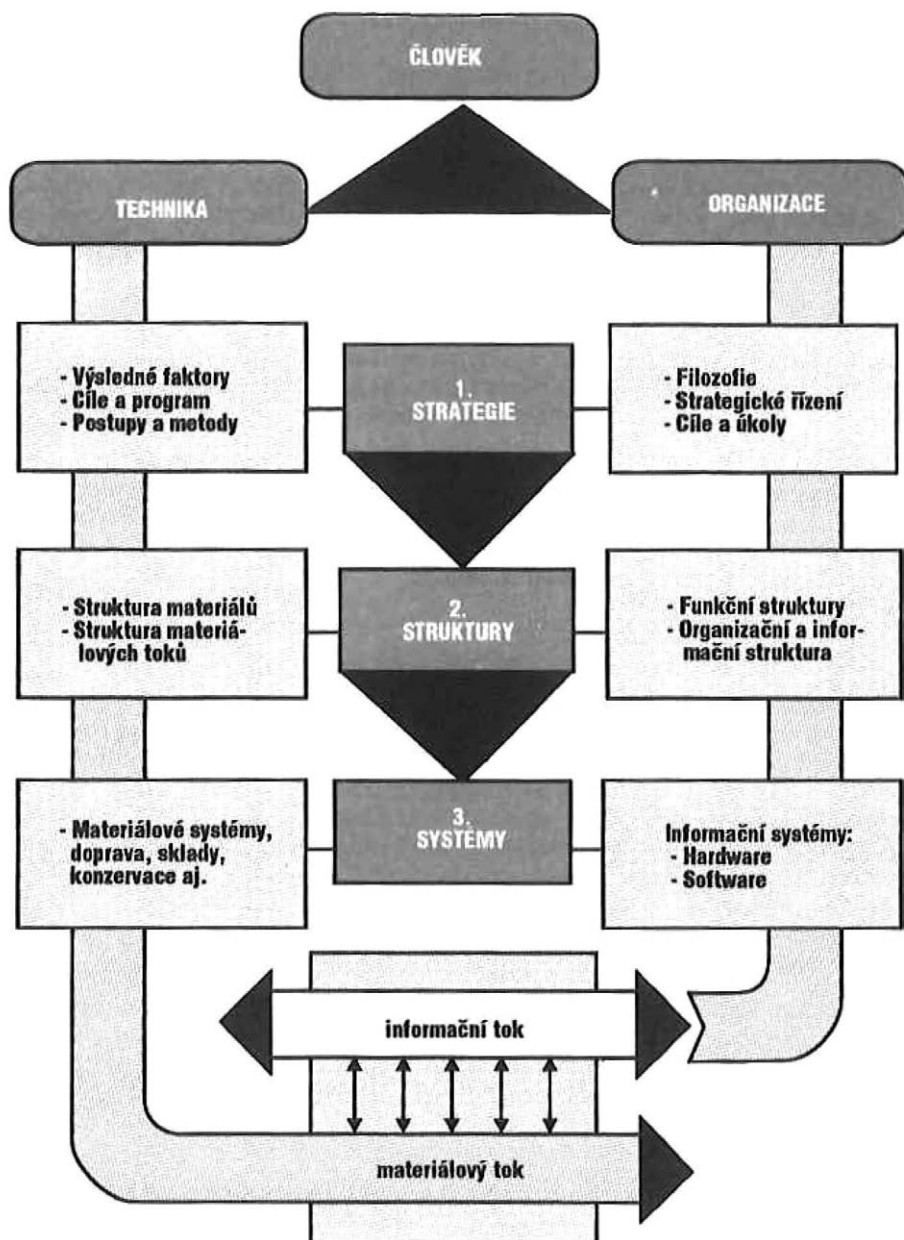

Obr. 1 Logistická pyramida řídicích činností

Takovými tzv. logistickými ukazateli jsou např.:

- odchylka plánu od skutečnosti z hlediska toku materiálu,
- počet kritických míst v logistickém řetězci,
- využití (zatížení) každého článku logistického řetězce,
- počet a variabilita skladovacích míst,
- vytváření hodnot v jednotlivých článcích logistického řetězce za jednotku času aj.

Logistické řízení je proces realizovaný na různých řídicích úrovních. Přenos se uskutečňuje komunikačním systémem, kde jde především o překonání prostoru a času při přenosu informací a zajištění „správných informací ve správném čase a na správném místě“, zejména v podmínkách dislokace útvarů Armády ČR. Při tvorbě informačního systému pro logistiku je potřebné určit obsah informací, uspořádání informačních vztahů a příslušné prostředky. Schéma možné logistické koncepce je uvedeno na **obr. 2**.

Obr. 2 Možné schéma integrované logistické koncepce (informační systém)

Informační systém

Informační systém zabezpečuje pořizování, ukládání, zpracování, kontrolu, utajení, ochranu a přenos údajů. Vyznačuje se hierarchickou strukturou, realizace se předpokládá sítí navzájem propojených počítačů a terminálů. Jejich podsystémy plní funkce na různých řídicích úrovních, která odpovídá armádní hierarchii, a zpravidla využívají společné banky dat. Informace pro vyšší úroveň řízení se získávají zhušťováním údajů z datové báze nižších úrovní. Detailní informace by se měly na vyšší úroveň předávat pouze o procesech, které se významně odchyľují od požadovaného či očekávaného stavu.

Logistický informační systém je určen k podpoře logistických procesů. Informační síť na základním stupni (úťvar) začíná u denních požadavků na všestranné zabezpečení (představujících jedinou ryze stochastickou veličinu), přes distribuční síť, orgány logistiky až ke skladům, resp. k dodavatelům. Tento systém můžeme rozčlenit z časového hlediska obvykle do tří skupin:

■ **Plánovací systémy**, které zahrnují myšlenkové volby cesty budoucího jednání. Plánování zahrnuje oblast modelování, kde informační systém hraje ústřední roli a zejména tvoří a optimalizuje distribuční struktury. V oblasti logistických řetězců zahrnuje:

- dopravní řetězce od dodavatelů do skladů,
- systémy příjmu zboží,
- vlastní skladování a expedici,
- dopravní řetězce ze skladů do distribuční sítě aj.

Zásobovací struktura je mimo to charakterizována přiřazováním materiálu k dislokaci uživatelů a tokem materiálu od dodavatelů přes sklady k uživatelům. Materiálový tok je velmi složitý a jeho zvládnutí není myslitelné bez výkonných počítačů. V rostoucí míře se využívá simulačních modelů. Jsou známy modely, které umožňují v dialogickém režimu utvářet materiálový tok. Plánovací systémy ve formě simulačních modelů nejsou dosud v praxi integrovány s dispozičními a vybavovacími systémy. Vývoj ve vyspělých zahraničních armádách (USA, Izrael aj.) však k této integraci směřuje, pak konečným efektem je generace řídicího software ze simulačního software (viz např. automatizovaný systém akvizice a logistické podpory CALS aj.).

■ **Dispoziční systémy**, které zabezpečují přípravu provozu logistických systémů a zahrnují distribuci, přípravu materiálu a kapacit. V systému distribuce se provádí výpočet potřeby a v přípravě materiálu se tato potřeba očistí o aktuální stav zásob. Čistá potřeba materiálu se transformuje do časové potřeby podle požadavků na zabezpečení. Systém přípravy kapacit zahrnuje dispozici technických a lidských zdrojů k zajištění úkolů všestranného zabezpečení.

■ **Vybavovací systémy** zajišťují informační řízení materiálových toků. Rozhodující na této systémové úrovni jsou rychlost zpracování informací, zachycení stavu v reálném čase, řízení procesů a zařízení aj. Vybavovací systémy zahrnují distri-

buci, vyřizování požadavků (zakázek), správu skladu a evidenci zásob (včetně administrativy), vybavování objednávek a reklamací aj.

* * *

Logistický informační systém přitom musí svazovat všechny úrovně logistických činností bez redundance informací, musí pokrývat celou plochu a musí zobrazovat změny fyzického stavu s co nejmenším časovým zpožděním, výhledově v reálném čase. *Mimořádný význam v oblasti informačního systému má problematika komunikace*, tj. dálkového přenosu dat. Zkušenosti ukazují, že komunikační zábrany v dopravním řetězci odrážejí nedostatečné sladění zájmů řídicích a výkonných orgánů logistiky aj. V minulosti byl v popředí fyzický materiálový a dopravní proces. *Dnes se pozornost stále více obrací k informačním tokům.* Za nejvýhodnější se považují ty logistické koncepce, v nichž se jakoukoli formou vytváří vertikální spolupráce.

Podplukovník doc. PhDr. František Ochraná, DrSc.

Některé zkušenosti se zaváděním systému plánování, programování a rozpočtování

Dne 26. 7. 1993 bylo na 4. kolegiu ministra obrany rozhodnuto o zavádění systému plánování, programování a rozpočtování (SPPR) do podmínek rezortu obrany. K tomu vzniklo v prosinci téhož roku tehdy tříčlenné pracoviště (Středisko pro zavádění a řízení SPPR), které bylo pověřeno metodickou činností pro zavádění tohoto systému.

Ze zavádění SPPR existuje na všech managerských úrovních řada osobních zkušeností a poznatků. Některým z nich je věnována tato stať.

SPPR ve vrcholovém managementu rezortu obrany

SPPR je prostředkem vrcholového managementu rezortu obrany. Bylo by proto zásadně nesprávné spojovat SPPR pouze s nástroji ekonomického řízení směřujícího k objektivizaci návrhu vojenského rozpočtu. SPPR není zdaleka jen záležitostí ekonomických managerů, nýbrž se týká i celého rezortu MO a celé AČR. Např. SPPR ve vztahu ke strategickému plánování obrany přispívá k vytváření předpokladů pro přizpůsobování AČR měnícím se podmínkám, k vymezení rámce a stanovení norem chování prvků organizační struktury AČR. Je základem ke změnám procedur a technologických postupů pro procesy rozhodování vrcholového managementu. Tím SPPR zároveň vytváří relativně stabilní prostředí pro dlouhodobou orientaci obranného průmyslu, rozvoje vědy a technologií pro potřeby obrany.

Zároveň je SPPR základním nástrojem k podpoře významné funkce ministerstva obrany jako orgánu státní administrativy stojícího mezi vládou, Parlamentem ČR a AČR. Plní roli obhajoby vojenské politiky a transparentního rozpočtu vojenské kapitoly před orgány státní legislativy. Současně přispívá k vyvažování potřeb a zdrojů, které jsou pro realizaci vojenské politiky k dispozici.

Etymologická poznámka k pojmu SPPR

V počátečním období zavádění SPPR se objevila otázka, jak adekvátně nazývat SPPR. V současné době se v podstatě ujala zkratka SPPR, což je vlastně doslovný překlad PPBS (Planning, Programming and Budgeting System). Tento systém, jak známo, je systémem řízení zdrojů, který je v zahraničí s úspěchem

používán v různých vládních (neziskových) organizacích - včetně armád. V zahraničních pramenech anglosaské provenience se také místo zkratky PPBS setkáme např. s termíny **management zdrojů, systém řízení zdrojů** apod.

SPPR jako plánovací cyklický systém

SPPR je cyklickým plánovacím systémem. Na všech úrovních managementu zdrojů se v průběhu dosavadního období zavádění bylo možné setkat s jistými nejasnostmi, které se týkaly právě pojetí SPPR jako cyklického plánovacího systému.

Nutno opět zdůraznit, že všechny fáze SPPR (tedy fáze plánování, programování a rozpočtování) jsou plánováním! Jinak řečeno, plánováním není pouze fáze plánování. Jednotlivé fáze se ale jako plánovací činnosti podstatně liší z časového, funkčního a obsahového hlediska.

Z časového hlediska je:

- fáze plánování plánováním dlouhodobým (v našem systému se uvažuje s časovým horizontem 10 let),
- fáze programování střednědobým plánováním (s časovým horizontem 5 let),
- fáze rozpočtování (je krátkodobým ročním plánováním).

Podstatná odlišnost všech tří fází je v jejich funkci a obsahu. Základní funkcí fáze plánování je identifikace bezpečnostních rizik ČR, definování obranných cílů AČR a plánování obranných zdrojů.

Obsahově má plánovací fáze strategický charakter. Jsou v ní totiž definovány určující determinanty dlouhodobých obranných cílů a vymezeny základní zdroje pro jejich dosažení. Účelem fáze plánování ale není přesně určit, jak rezort obrany dosáhne obranných cílů, protože to je spíše obsahem fáze programování (a samozřejmě také především dalších řídicích systémů - jako např. systému operačního plánování).

Fáze plánování (dlouhodobého) svým obsahem vytváří rámec pro uvažování managementu zdrojů o potřebách obrany země a zdrojích (možnostech) k jejich naplnění. Výstupem fáze plánování je *Plán zdrojů*.

Funkcí fáze programování (střednědobého plánování) je definovat takové postupy (cesty) při využívání disponibilních zdrojů, aby byly plněny cíle a eliminována bezpečnostní rizika v pořadí exaktně stanovených priorit. Výstupem fáze programování je *Programový plán*.

Funkcí fáze rozpočtování (krátkodobého plánování) je optimální alokace finančních zdrojů v rámci fiskálního roku. Výstupem fáze rozpočtování je *Návrh rozpočtu*.

Všechny uvedené výstupní dokumenty jsou zásadně projednávány v Radě pro plánování a řízení zdrojů.

Celý proces SPPR jako plánovacích fází názorně zobrazuje schéma SPPR jako klouzavé plánování.

SPPR je klouzavým způsobem plánování. Není tedy skokovým (pevně etapově fixovaným způsobem) plánování, které bylo dosud v rezortu používáno. Ze schématu je zřejmé, že fáze plánování má stále dlouhodobý časový horizont (10 let),

fáze programování střednědobý časový horizont (5 let) a rozpočtování je jedno-ročním plánováním. Názorně řečeno, je to asi tak, jako bychom se plavili lodí po oceánu. Před námi zůstává stále stejně vzdálený obzor, přestože se pohybujeme v čase.

SPPR JAKO KLOUZAVÉ PLÁNOVÁNÍ

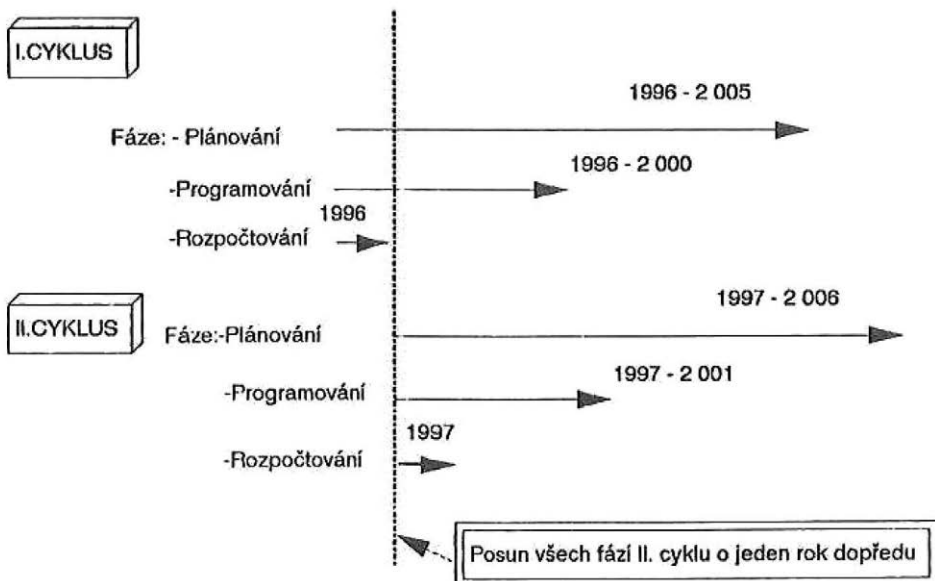

Schéma 1

I. NÁMĚTY PRO FÁZI PLÁNOVÁNÍ

Ve fázi plánování vycházíme z toho, že fáze plánování je startovací fází SPPR. Jí je zahajován každý nový cyklus SPPR. V tomto smyslu je proto fáze plánování východiskem jakýchkoliv manažerských úvah při práci se zdroji. V tomto smyslu lze tedy hovořit o prioritě fáze plánování před ostatními manažerskými činnostmi týkajícími se systému řízení zdrojů.

Stěžejní činností ve fázi plánování je adekvátní definování bezpečnostních rizik a obranných cílů. Cíle plní v SPPR integrující a operacionalistickou funkci. Jestliže má tento systém fungovat, musí všechny řídicí subjekty na úrovni vrcholového, středního a nižšího stupně managementu vědět, co je cílem činnosti a kam má být směřována. Obranné cíle jsou totiž předjímané, očekávané stavy AČR zaměřené na eliminaci rizik, resp. potřebně očekávaná reakce na tato rizika.

Základním smyslem plánovací fáze je proto definování rizik a obranných cílů.

■ Obranné cíle

V Metodických pokynech pro plánování zdrojů v rezortu MO na léta 1995 až 2000 je pojem „cíl AČR“ definován jako „dosažení předpokládaného stavu AČR (zvláště její činnosti), který je zaměřen na vyloučení bezpečnostních rizik“.

Jednotlivým cílem AČR se pak rozumí záměrně očekávaný stav AČR, který je definován na základě existujícího rizika.

Pod pojmem priorita cíle se rozumí postavení jednotlivého cíle AČR v seznamu cílů na základě stanovení jeho vlivu na vyloučení bezpečnostního rizika (rizik).

Je možné konstatovat, že tato definice je dostačující i pro další práci s cíli.

Základní problém, který před námi stojí z hlediska budoucí práce s cíli, je jejich verifikovatelnost a hierarchizace. S hierarchizací cílů existuje v rezortu již určitá zkušenost v souvislosti se zaváděním metody řízení pomocí cílů (MBO). Proto lze využít získané zkušenosti pro práci s cíli i v rámci SPPR. Zkvalitnění práce s cíli může napomoci i rozpracování metodiky tvorby cílů.

■ Jak vytvářet cíle?

Definované cíle by měly splňovat některé základní požadavky, které lze označit za atributy vytváření cílů. K nim lze řadit adekvátnost cílů a jejich verifikovatelnost.

Adekvátností cílů se rozumí jejich přiměřené stanovení, které odpovídá definovaným rizikům, potřebám obrany, ale zároveň i možnostem, které jsou dány disponibilními zdroji.

Verifikovatelností cílů se rozumí možnost měření, jak byly, resp. jsou cíle plněny. Jinak řečeno, při tvorbě cílů si musíme neustále klást otázku: Mohu na konci daného cyklu SPPR zjistit, nakolik procent bylo cíle dosaženo?

Zvolme následující fiktivní příklad:

NEVERIFIKOVATELNÝ CÍL/VERIFIKOVATELNÝ CÍL

1. Je zabezpečena obrana pobřežní hranice státu	1. Silami 2. jižní flotily je zabezpečena obrana hranice v délce n nám. mil.
---	--

Jak je zřejmé, neverifikovatelný cíl sice určuje, kam má být činnost zaměřena, avšak takto postavený cíl neobsahuje v sobě kritérium, aby mohlo být jasné stanovení, nakolik je cíl plněn. To, co se jednomu může zdát být naplněním cíle, může být pro jiného nesplněním cíle. Naopak určení přesné délky pobřežní hranice, jež má být bráněna, resp. počet vyškolené obsluhy, stupeň připravenosti vyjádřený známkou apod. umožňují cíl měřit.

Určování cílů není snadnou ani rutinní záležitostí. Vyžaduje vskutku tvůrčí práci. Přesto však existuje určitý návod, který by mohl managementu tvořícímu cíle napo-

moci při vytváření cílů. Nazvěme jej pracovní seznam požadavků pro tvorbu cílů. Představme si, že jsme v roli sestavovatele cílů a máme odpovědět na následující otázky:

SEZNAM ZÁKLADNÍCH POŽADAVKŮ PRO TVORBU CÍLŮ

1. *Pokrývají dané cíle všechna rizika?*

Zjistíme-li, že některé riziko je cílem nepokryto, potom je nutno tuto mezeru odstranit adekvátním definováním dodatečného cíle.

2. *Nejsou v seznamu cílů některé cíle, které jsou již implicitně či dokonce explicitně obsaženy v některém z cílů již uvedených v seznamu?*

Jestliže k tomuto jevu dochází, nebyla pravděpodobně při definování cílů dodržena stejná rovina obecnosti při jejich formulaci. Jak dodržet stejnou rovinu obecnosti? Tím, že sestavíme na stejné úrovni obecnosti seznam rizik. Seznam cílů nemusí být příliš dlouhý. Jedinou podmínkou je, aby pokrýval všechna rizika.

3. *Jsou cíle verifikovatelné? Budeme schopni na konci daného cyklu dané cíle přesně vyhodnotit?*

Jestliže tomu tak není, musíme cíle znovu přeformulovat tak, aby v sobě implicitně (výslovně) obsahovaly hodnotící kritérium.

4. *Jsou cíle kvantifikovatelné? Mohu se na ně ptát otázkami: kdy, kde, jak, jakými silami, kolik...?*

Naplnění tohoto požadavku není snadné v případech, kdy cíle vyjadřují takové stavy, které je obtížné kvantifikovat. Týká se to např. duchovních jevů (morálního stavu vojsk, veřejného mínění atd.). V takovém případě je vhodné použít některou z metod, která umožní kritériální dekompozici cíle. Cíli se přiřadí více kritérií nižšího řádu, která jsou kvantifikovatelná. Jako příklad lze uvést využití Likertovy stupnice. (Jedná se o škálovací metodu, jejíž aplikace byla autorem použita ve vnitřní studii Ochrana, F.: Profesionál - ekonom ČSA. Praha, IEAR 1992.)

5. *Jsou cíle kompatibilní? Navazují na sebe?*

Tuto otázku lze řešit např. graficky.

6. *Jsou cíle stanoveny adekvátně rizikům, tj. jsou jim přiměřené?*

7. *Má každý cíl stanovenou prioritu?*

8. *Jsou cíle reálné?*

Máme (nemáme) dostatek disponibilních zdrojů pro plnění cílů? Má složka realizující cíle dostatek zdrojů a patřičnou pravomoc k jejich realizaci?

9. *Jsou cíle jasně a zřetelně formulovány?*

Bude složka realizující cíle evidentně vědět, jaký je „konečný“ stav její činnosti?

10. *Byly všechny navrhované cíle zahrnuty do závěrečného dokumentu schváleného Radou pro plánování a řízení zdrojů?*

Zodpovězení uvedených otázek je testem pro management pracující s cíli, je zpětnou sebekontrolní vazbou.

II. PROGRAMOVÁNÍ

V plánovacích dokumentech SPPR jsou v souvislosti s fází programování používány pojmy programový prvek, program, hlavní program a programová struktura. Také zde je možné poukázat na základě dosavadních zkušeností ze zavádění SPPR na nové podněty a náměty pro další práci.

Se zaváděním SPPR se otevřely diskuzní otázky týkající se jednotlivých procedur a struktur fáze programování. Pokusme se na ně poukázat jako na náměty k úvahám pro další činnost.

■ Jaká je logika tvorby programové struktury?

Potřeba zodpovězení této otázky vznikla zejména na základě diskuzí na exekutivní úrovni SPPR. Objevovaly se časté otázky, jak chápat pojmy: „programová struktura“, „programový prvek“, „program“, „hlavní program“. Problém graficky zobrazuje schéma „Rizika, cíle a programová struktura“.

Ze schématu vyplývá, že rozhodujícím činitelem tvorby programové struktury jsou definovaná rizika ohrožení ČR. V dokumentech SPPR se pro ně používá pojem „bezpečnostní rizika.“ Rozumí se jimi jak rizika vojenského, tak i nevojenského charakteru. Na základě rizik jsou definovány obranné cíle AČR, jejichž smyslem je predikovat, předjímat, postulovat, stanovovat takové stavy (cíle, jak známo jsou anticipované, očekávané, chtěné stavy) AČR, které by vedly k požadované eliminaci bezpečnostních rizik, resp. požadované reakci na ně.

Abychom mohli uvažovat o plnění cílů, potřebujeme k tomu nutně prostředky, jimiž můžeme cíle realizovat.

Nabídka prostředků (menu) tvoří zejména síly AČR, které jsou k dispozici v určité existující organizační struktuře, jak ji běžně známe. Organizační struktura AČR je v této podobě ale jen nabídkou možných sil, které máme k dispozici, abychom plnili cíle zaměřené k eliminaci bezpečnostních rizik, resp. požadované reakci na ně.

Z tohoto menu jsou podle potřeby „vytahovány“ jednotlivé útvary - a to bez ohledu na jejich skutečnou organizaci - a soustřeďovány do jistého společného celku, který má za úkol eliminovat určité riziko (nebo rizika). Takto soustředěné a spojené útvary do vyššího celku se nazývají programy - např. pozemní síly obrany proti pozemnímu útoku.

Program je tedy spojením více útvarů (programových prvků) do vyššího celku na základě společného cíle. V jednom programu tedy mohou být různé útvary z netožitných (jiných) organizačních struktur. Tak by měly být jednotlivé útvary zařazeny do některého programu. Jestliže útvar nelze přiřadit k žádnému cíli, potom je to signálem pro Radu pro plánování a řízení zdrojů k řešení otázky: Skutečně útvar není potřebný, nebo jsme na něj nedopatřením „zapomněli“?

Tak jako jsou jednotlivé útvary agregovány do programů na základě společného cíle, mohou být obdobně spojovány do vyšších celků i programy. Takto spojované programy jsou pak nazývány hlavní programy.

RIZIKA, CÍLE A PROGRAMOVÁ STRUKTURA

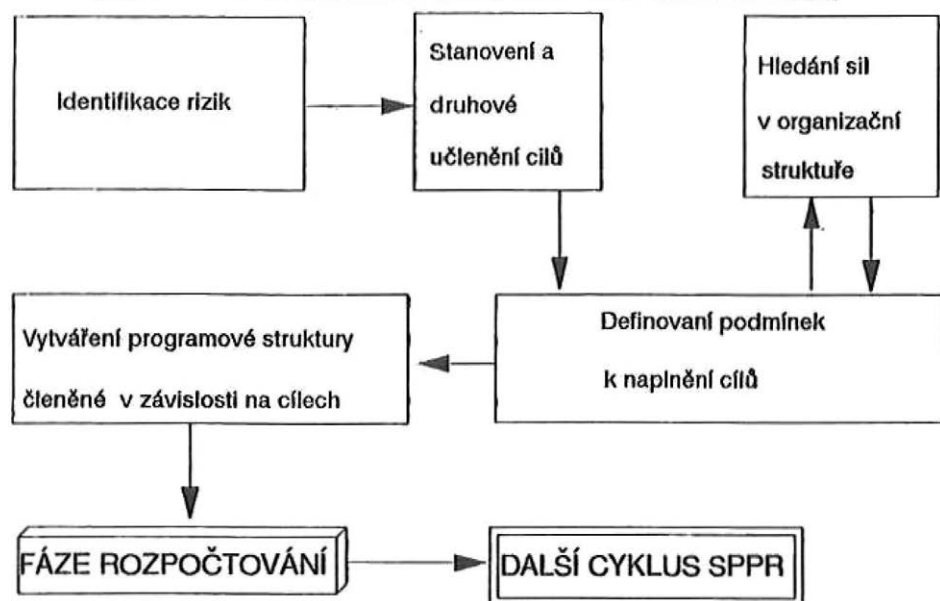

Schéma 2

Programový prvek tedy tvoří útvar. Přesněji řečeno, je to prapor v brigádní struktuře, škola, sklad, odbor na úrovni MO, GŠ atd. Přesný obraz dává schválená programová struktura pro tento cyklus SPPR.

Nutno z důvodů existujících dotazů poznamenat, že programová struktura je vždy na počátku každého nového cyklu SPPR aktualizována, resp. měněna. Mění se totiž okolní bezpečnostní podmínky, a tím i bezpečnostní rizika a cíle. Protože programová struktura je bezprostředně utvářena ve vztahu k cílům, proměňuje se v závislosti na jejich dynamice.

■ Nezávislé a závislé programové prvky jako základní kalkulační jednotky

Mnoho diskuzí existuje kolem pojmů „nezávislý programový prvek“ a „závislý programový prvek“. Ve Směrnici pro programování jsou definovány následovně: „Závislý programový prvek je takový, který obsluhuje či jinak zabezpečuje nezávislé, popř. i jiné závislé programové prvky.“

Každý programový prvek je základní kalkulační nákladovou jednotkou. Programový prvek k plnění cílů požaduje osoby (lidské zdroje), věcné prostředky (věcné

zdroje) a peníze (finanční zdroje). Programové prvky se ale dle svého charakteru liší svým posláním a funkcí, jak mohou přispívat k eliminaci rizik a plnění cílů. Jejich příspěvek může být v zásadě dvojitý: buď plní cíle bezprostředně (např. prapor rychlého nasazení), nebo zprostředkovaně jako služba, servis (např. vojenská škola).

Nezávislé programové prvky je proto možné také nazvat i jinak - a to „základní programové prvky“. Základními programovými prvky se pak rozumí základní plánovací a kalkulační jednotky, které jsou bezprostředně vázané na rizika a plnění cílů, přičemž vykonávají tuto činnost bezprostředně.

Závislé programové prvky lze pak označit za „podpůrné programové prvky“. Činnost podpůrných programových prvků má „servisní“ charakter. Smyslem jejich činnosti je podporovat jiné programové prvky. Znamená to, že podpůrné programové prvky nemusí být jen prvky zjevně „servisního“ charakteru - jako např. útvary logistiky, školy, administrativní prvky atd., nýbrž jimi mohou být např. i radio-technické, chemické a jiné útvary, pro něž se v běžné mluvě rovněž používá termín „bojové útvary“. Kritériem pro možné sporné případy je otázka: Napomáhá tento programový prvek někomu jinému k plnění cíle? Je jeho činnost pro jiného nějakou formou služby, „servisu“, podpory, pomoci?

Na tento případ je potřebné poukázat zejména z toho důvodu, že právě u příslušníků útvarů uvedených „sporných“ případů se objevuje obava, zda takto začleněné programové prvky budou „existenčně“ znevýhodněny vůči nezávislým programovým prvkům. V principu je tato obava neoprávněná, neboť rozhodující pro každý programový prvek v nárocích na zdroje není to, zda je programový prvek na kalkulačním listu uveden jako nezávislý (základní) či závislý (podpůrný), ale zda je reálně potřebný pro eliminaci určitého rizika, či zda je nadbytečný. Navíc je potřebné poznamenat, že jakékoliv změny v programové struktuře týkající se rušení či ustanovování nových programových prvků musí být zásadně projednávány v Radě pro plánování a řízení zdrojů, čímž lze do značné míry objektivizovat rozhodnutí a eliminovat „lokální“ zájmy.

III. ROZPOČTOVÁNÍ

Fáze rozpočtování navazuje na fázi programování. Výstupem fáze rozpočtování je Návrh rozpočtu. Návrh rozpočtu je dokumentem, který vzniká iteračním procesem postupujícím od programových prvků horizontálně až do konečné úrovně Rady pro plánování a řízení zdrojů.

Rozpočet je ve vztahu k fázi programování její „numerizovanou“ formou v daném rozpočtovém roce. Je nákladovým (výdajovým) vyjádřením rozpočtu provozních a investičních výdajů programové struktury na rozpočtový rok.

Již z těchto myšlenek je zřejmé, že i fáze rozpočtování je plánováním. Sestavování návrhu rozpočtu je plánováním prostřednictvím peněz. Na základě sestaveného návrhu rozpočtu můžeme stanovovat (plánovat) očekávané výdaje, provádět ekonomickou analýzu a plánovat zásadní rozhodnutí pro strukturální přeměny programové struktury.

Významnou předností (ale i obtížností) funkce rozpočtu v SPPR je to, že nutí vrcholový management plánovat prostřednictvím peněz. Protože rozpočet má

zcela evidentní číselnou formu, má v tomto smyslu vliv i na přesnost plánování. V tom spočívají značné plánovací možnosti vrcholového managementu rezortu obrany.

Velkou možnost skýtá aplikace rozpočtování na nulovém základě (nulové bázi). Je to metoda, která je podobná variabilnímu rozpočtování. Základní ideou je, že náklady na rozvoj, v němž se promítají priority cílů, jsou kalkulovány od nulové báze. Programy jakoby startovaly od „nulového základu“ jako startovní čáry. Protože kalkulování vychází vždy od „nuly“, musí být veškeré náklady pro každé rozpočtové období kalkulovány znovu. Tím nejsou zkoumány pouze změny, k nimž došlo vzhledem k minulému období, ale je neustále sledováno pořadí priorit jednotlivých rozvojových aktivit na základě jejich užitku.

Jaká je výhoda tohoto postupu? V tom, že nutí managery, aby znovu plánovali všechny rozvojové aktivity a měli tak komplexní přehled o nově nastupujících i již probíhajících rozvojových aktivitách a jejich nákladech.

Aplikace rozpočtování na nulovém základě je cestou jak probudit armádu z agónie k životu. V současné době je totiž poměr mezi provozními výdaji a výdaji na investice přibližně 9:1! Přitom poměr v moderních srovnatelných armádách je asi 6:4, resp. 7:3 v relaci provozní výdaje - výdaje na investice.

Je jasné, že ještě několikaleté pokračování tohoto vývoje AČR by vedlo k jejímu kolapsu. Proto Rada pro plánování a řízení zdrojů přijala na třetím zasedání rozhodnutí, v němž se tento poměr pro příští rok mění na 7:3.

■ Finanční standardy a kalkulační listy

Předpokladem úspěšného fungování váže rozpočtování je tvorba finančních standardů, která umožňuje kalkulovat provozní výdaje. Jejich prostřednictvím je možné zkoumat oprávněnost rozpočtových požadavků.

SPPR je v etapě zavádění. Proto také i vytvořené standardy mají tomu odpovídající charakter. Protože standardy budou vydávány každoročně, lze využít získané zkušenosti k zdokonalování jejich tvorby. Na základě získaných zkušeností bude potřebné dále rozpracovat existující metodiky tvorby standardů.

Zpracování kvalitních finančních standardů je jedním z předpokladů objektivní informační hodnoty kalkulačních listů. Finanční standardy byly sestaveny pro plánování výdajů jednotlivých programových prvků. Jestliže neměl určitý programový prvek pro zpracování kalkulačního listu některý z jednotlivých standardů, které vydal náměstek ministra obrany, byla v tomto případě programovým prvkem použita vlastní norma stanovená např. na základě odhadu. Způsob sestavení vlastní normy byl sestavovatelem kalkulačního listu uveden v komentáři ke kalkulačnímu listu.

Z práce s kalkulačními listy byla získána řada cenných poznatků, a to zvláště od orgánů GŠ AČR. Lze je využít k dalšímu rozpracovávání metodiky vyplňování kalkulačních listů.

Závěrečná poznámka

SPPR je tedy systémem, který produkuje řadu činností. Z organizačního hlediska byla dána zvláštnost zavádění nového systému tím, že struktury SPPR se utvářejí genericky. Byla v principu odmítnuta idea apriorní tvorby struktur. Je to možná alternativa, jak naplnit požadavky organizační struktury jako systému. (Viz Kratochvíl, E.: Organizační struktura jako systém. In: Vojenské rozhledy. 1993, č. 8, s. 32-38.)

K nim řadím ještě skutečnost, aby z úrovně vrcholového managementu rezortu obrany byly iniciovány potřebné vněsystémové vazby SPPR.

Literatura:

- **Zásady pro zavádění systému plánování, programování a rozpočtování do podmínek rezortu MO.** In: Věstník ministerstva obrany. Ročník 1994. Částka 12, s. 168-170.
- **Metodické pokyny pro plánování zdrojů v rezortu MO na léta 1995 až 2000.** In: Věstník ministerstva obrany. Ročník 1994. Částka 12, s. 171-173.
- **Metodické pokyny pro programování v rezortu MO na léta 1995 až 1998.** In: Věstník ministerstva obrany. Ročník 1994. Částka 12, s. 180-181.

Ochrana vojsk jako funkční oblast operační činnosti

V článku „Tendence možného rozvoje operačního zabezpečení“ (VR č. 8/94) byla navržena možnost transformace dosavadního pojetí ochrany proti zbraním hromadného ničení na širší a relativně samostatnou funkční oblast operační činnosti, nazvanou ochrana vojsk. Tento článek má za cíl pojednat o dosavadním stavu problematiky OPZHN v AČR, vymezit funkční oblast ochrany vojsk, navrhnout její možnou strukturu a také evokovat odbornou diskusi na dané téma.

Stav problematiky OPZHN v Armádě České republiky a v armádách některých vyspělých států

Základy ochrany proti zbraním hromadného ničení (chemickým zbraním) byly položeny již v ČS armádě v 1. republice. V padesátých letech jako reakce na zavedení jaderných zbraní do výzbroje armád velmocí, které přineslo kvalitativní změny v teorii vedení operací a vyžadovalo nové, komplexnější řešené způsoby ochrany vojsk, adekvátní ničivým účinkům jaderných zbraní, se pojetí OPZHN značně rozšířilo. Armády bývalé koalice Varšavské smlouvy se v té době plně řídily sovětskými doktrinárními názory.

OPZHN v období let 1955-1960 integrovala protiatomovou, protichemickou a protibiologickou ochranu. K výrazné změně došlo v 1. polovině osmdesátých let, kdy se v koaliční koncepci konstitovalo chemické zabezpečení jako samostatný druh operačního zabezpečení. To umožnilo přesněji vymezit působnost chemického vojska a precizovat opatření OPZHN.

Počátkem devadesátých let došlo v Československé armádě k další modifikaci obsahu OPZHN i chemického zabezpečení, která byla přijata i pro Armádu České republiky v návrhu operačního předpisu „Příprava a vedení operací“ a je dosud platná. Obsahuje následující hlavní ustanovení:

OPZHN i chemické zabezpečení jsou druhy operačního zabezpečení. Cílem ochrany proti zbraním hromadného ničení je maximálně oslabit účinky jaderných, chemických a biologických zbraní, radiačních a chemických havárií na vojska svazu, zachovat jejich bojeschopnost a tím se podílet na splnění stanoveného úkolu.

Ochrana proti zbraním hromadného ničení zahrnuje všeobecná a zvláštní opatření.

● **Ke všeobecným opatřením patří:** včasné zjištění příprav protivníka k použití ZHN; rozptýlení vojsk a periodické změny prostorů jejich rozmístění; ženijní budování prostorů a postavení zaujímaných vojsky a příprava komunikací pro manévry; využití ochranných a maskovacích vlastností terénu.

● **Zvláštní opatření** zahrnují: varování vojsk před bezprostředním použitím ZHN, uvědomování vojsk o jaderných úderech, radiačních a chemických haváriích, radiační, chemické a biologické situaci; zjišťování následků použití zbraní hromadného ničení protivníkem a následků radiačních a chemických havárií; zajištění ochrany vojsk při činnosti v zamořených pásmech, prostorech závalů, požárů a zátop; odstraňování následků použití ZHN, radiačních a chemických havárií.

Pro srovnání chemické zabezpečení zahrnuje monitorování radiační a chemické situace, individuální a kolektivní ochranu vojsk před účinky radioaktivních a toxických látek, speciální očistu vojsk, odmořování (dezinfekci) terénu, cest a objektů, použití dýmu.

Struktura ochrany proti ZHN a chemického zabezpečení na operačním stupni AČR je uvedena na **schématu 1**.

Opatření ochrany proti zbráním hromadného ničení se uskutečňují silami a prostředky vojsk. Všeobecná opatření se organizují a provádějí vždy v plném rozsahu všemi druhy vojsk bez ohledu na to, zda je operace vedena konvenčními prostředky ničení nebo za možného použití ZHN.

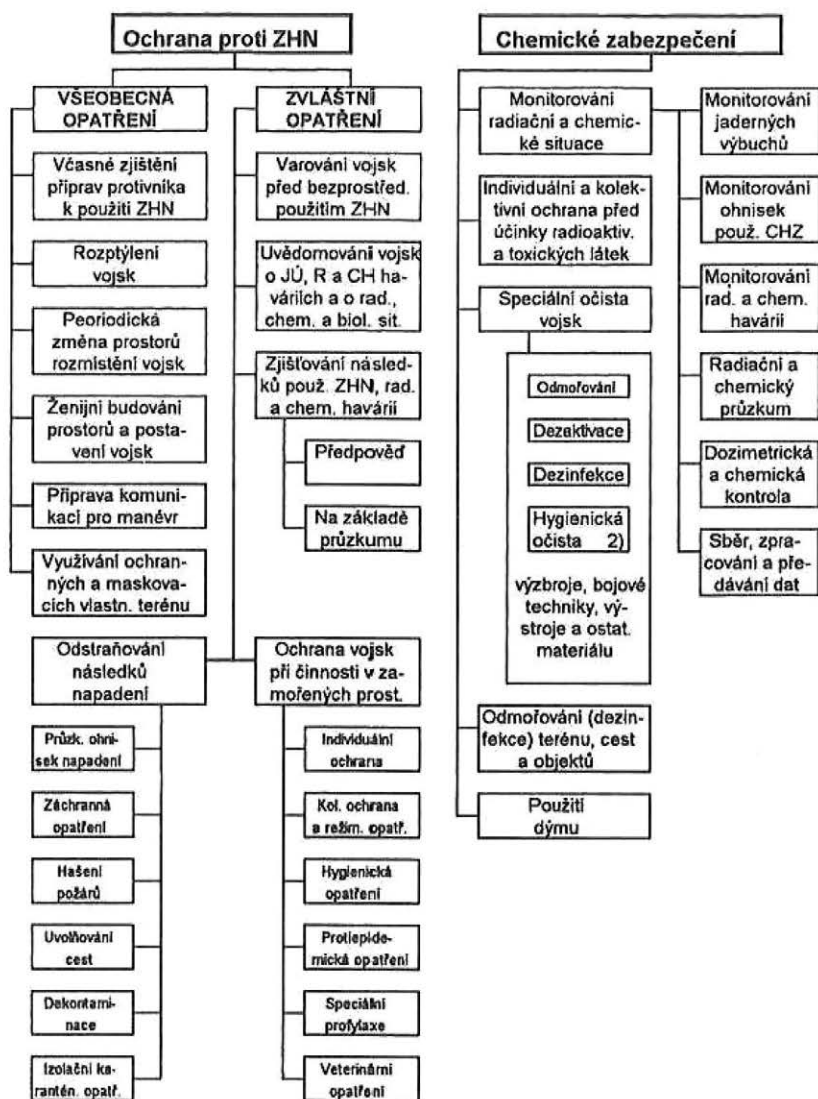
Zvláštní opatření se v operaci vedené konvenčními prostředky připravují. Uskutečňují se až po použití ZHN protivníkem a po radiačních a chemických haváriích. Provádějí je vojska především vlastními silami a prostředky, případně s využitím speciálních odřadů. Složitě odborné úkoly provádějí svazky a útvary ženijního a chemického vojska, logistické podpory a zdravotnické služby.

Za organizaci ochrany proti zbráním hromadného ničení obecně odpovídá velitel. Ochranu proti ZHN organizuje příslušný štáb na základě rozhodnutí velitele, jeho pokynů a směrnic (nařízení) nadřízeného stupně. Opatření ochrany proti ZHN řídí náčelník štábu a koordinuje operační oddělení (skupina).

Ve skutečnosti však samotný fakt, že OPZHN je druhem operačního zabezpečení, vede ke snaze určit odpovědného funkcionáře - specialistu, protože velitel má k organizaci ostatních druhů zabezpečení své odborníky. Tím je v povědomí velitelů nejčastěji náčelník chemického vojska. Příčin je řada, především však ta, že NCHV organizuje v rámci svého druhu zabezpečení velkou část opatření OPZHN. K realizaci celého komplexu opatření OPZHN však nemá v podřízenosti nezbytné síly a prostředky ani není vybaven potřebnými kompetencemi.

Ve vojensky významných západních státech neexistuje k řešení otázek ochrany proti ZHN naprosto jednotný teoretický přístup.

* **Armáda USA** má zaveden pojem ochrany proti ZHN, jež je tvořena protiatomovou, protibiologickou a protichemickou ochranou. Ze srovnání této struktury s dosud platnými hledisky v AČR vyplývá, že pojetí USA zahrnuje značnou část opatření, která v AČR jsou součástí chemického zabezpečení (např. chemický

Poznámka: 1) Na operačním stupni.

2) Podle potřeby. Plní jednotky logistické podpory.

Schéma 1: Struktura ochrany proti zbraním hromadného ničení a chemického zabezpečení v ČR¹⁾

průzkum, ochrana před otravnými látkami, dekontaminace). Některá opatření chemického zabezpečení podle našeho pojetí jsou v armádě USA součástí komplexu protiatomové ochrany. Lze konstatovat, že struktura OPZHN v armádě USA je jakousi kombinací nebo syntézou OPZHN a chemického zabezpečení v našem pojetí.

Z hlediska sil a prostředků OPZHN má armáda USA ze západních armád k naší organizační struktuře nejbližší, protože jako jediná má většinu sil a prostředků protiatomové a protichemické ochrany ve svazcích, útvech a jednotkách chemického vojska (CHEMICAL CORPS). Na stupni armádního sboru je vytvořena brigáda chemické ochrany, v divizi jsou roty OPZHN.

*** V armádě SRN** úkoly a opatření ochrany proti ZHN plní jednotky OPZHN, organizačně začleněné do ženijního vojska. Armáda SRN chemické vojsko jako druh pozemního vojska nemá. Prapory OPZHN jsou začleněné v organické podřízenosti velitelství ženijního vojska štábu pozemního vojska, u armádních sborů a u vojenských okruhů teritoriálního vojska. Samostatné roty OPZHN jsou v podřízenosti operačních oddělení divizí.

*** Armáda Francie** na taktických stupních nemá žádné speciální útvary (jednotky) OPZHN (chemického vojska). U armádního sboru je v podřízenosti štábu sboru válečné pluk OPZHN, jehož struktura je tvořena jednou baterií RCHPz, třemi bateriemi speciální očisty pro odmořování a jednou baterií speciální očisty pro dezaktivaci. Svou organizační strukturou, způsobem činnosti i obsahem úkolů má tento útvar blízko k útvaru chemického vojska v našem pojetí.

Struktura ochrany proti zbraním hromadného ničení v armádách vojensky významných západních států je uvedena na schématu 2.

Odpovědnost za organizaci, plánování a kontrolu OPZHN v západních armádách mají velitelé a štáby všech stupňů. Odborné řízení v armádě USA zabezpečují specialisté chemického vojska. V armádě SRN se problematikou OPZHN na stupni praporu zabývá důstojník pro bojovou přípravu, u brigády důstojník operačního oddělení G3. Chemičtí specialisté jsou zařazeni v operačním oddělení divize a na velitelství ženijního vojska armádního sboru.

Řešení problematiky OPZHN je tedy v moderních armádách různorodé a má svá specifika. Lze však určit řadu shodných rysů s řešením v AČR:

- cíl OPZHN a jednotlivá opatření OPZHN jsou ve všech armádách obdobné a vyplývají především z vlastností a ničivých faktorů ZHN a nutnosti chránit vojska před jejich účinky,
- za organizaci OPZHN odpovídají velitelé,
- úkoly OPZHN plní vojska v rozhodující míře vlastními silami,
- nejsložitější specifická opatření OPZHN plní speciální vojska.

Rozdíly jsou ve strukturalizaci OPZHN (OPZHN a chemického zabezpečení) a v organizaci sil a prostředků pro realizaci opatření OPZHN. Uvedené shodné rysy charakterizují obsah OPZHN, rozdílnosti jsou určující pro vyjádření způsobů, kterými se ochrana vojsk uskutečňuje.

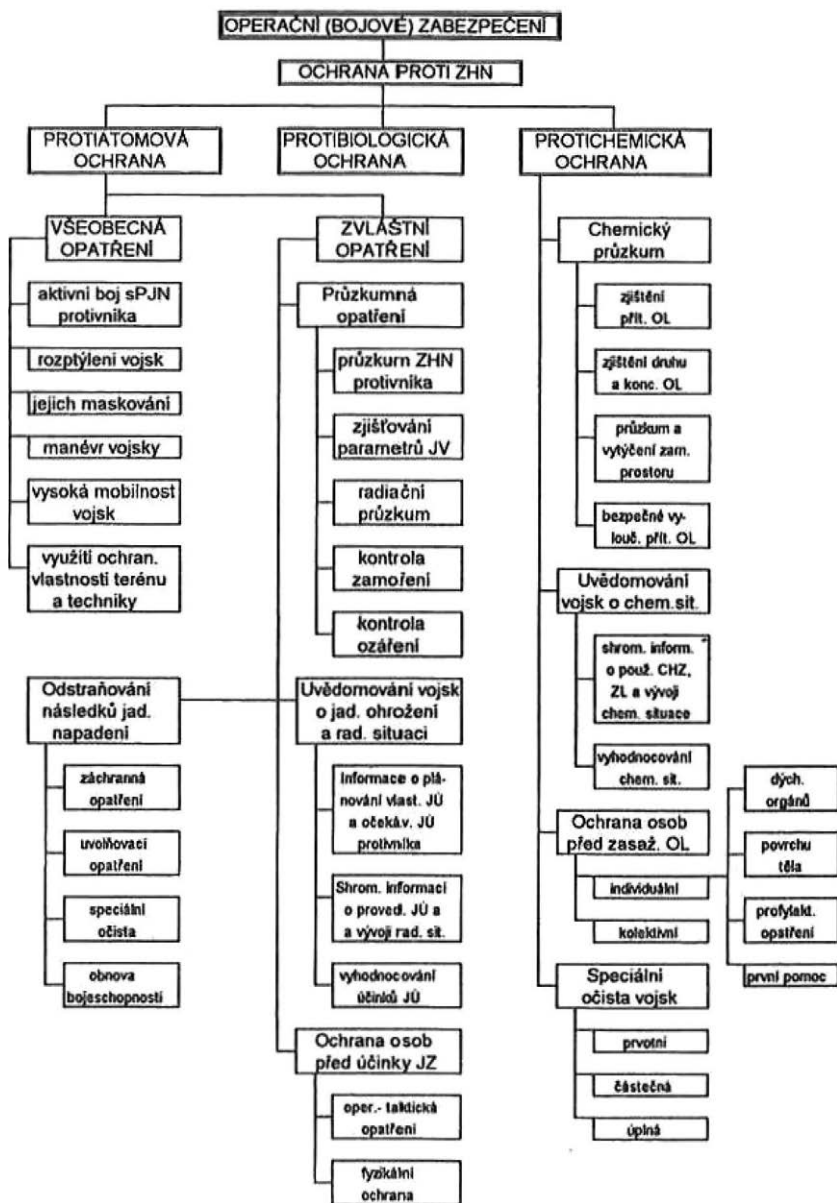

Schéma 2: Struktura ochrany proti zbraním hromadného ničení v armádách vojensky významných států

Místo OPZHN v dosavadním systému operačního zabezpečení AČR se vyznačuje, ve srovnání s ostatními druhy zabezpečení, řadou specifík:

1. Převažuje snaha o soběstačnost vojsk v ochraně proti ZHN. Tento požadavek se v souvislosti se vzrůstající mobilitou brigád a praporů stává stále důležitějším.
2. Opatření OPZHN je nutné provádět komplexně. Ochrana tak zasahuje nejen do jiných druhů zabezpečení, ale ovlivňuje i způsob vedení operační činnosti.
3. K OPZHN nejsou vytvořeny žádné speciální síly a prostředky. Úkoly jsou plněny vlastními silami vojsk, jinými druhy zabezpečení, případně dočasnými prvky operační sestavy (např. odřady odstraňování následků).
4. Zvláštní podsystem velení a řízení OPZHN není vytvořen.
5. Není ustanoven odborný funkcionář, přímo zodpovědný za OPZHN (na rozdíl od jiných druhů zabezpečení). Odpovědnost za OPZHN má obecně velitel.

Pro pochopení problematiky je nezbytné vidět **zásadní rozdíl mezi OPZHN a chemickým zabezpečením**. Žádné ze všeobecných opatření OPZHN nesouvisí přímo s chemickým zabezpečením, ale je především vševojskovou záležitostí (rozptýlení vojsk, změny prostorů, manévry), předmětem činnosti průzkumných orgánů (včasné zjištění příprav protivníka k použití ZHN) nebo úkolem ženijního zabezpečení (ženijní budování, příprava komunikací, maskování). Rovněž ani zvláštní opatření OPZHN nejsou plněna jen chemickým vojskem, ale podléhají se na nich i ostatní druhy vojsk.

V návrhu polního řádu AČR (pro taktický stupeň) je jako jedno z opatření OPZHN uvedeno ničení prostředků jaderného a chemického napadení protivníka. Plnění takového úkolu v rámci OPZHN znamená velet prostředkům palebného ničení. V tom případě se však jeden z podsystémů bojové činnosti (palba) stává de facto součástí druhu zabezpečení, což je systémově chybné. Ničení prostředků jaderného napadení protivníka není prováděno v rámci plnění cíle OPZHN, ale cíle operace, a to je zásadní rozdíl. Proto nelze ničení prostředků jaderného a chemického napadení protivníka akceptovat jako opatření OPZHN.

Na základě analýzy opatření OPZHN a jejich specifík je možné dojít k závěru, že **OPZHN v AČR je druhem operačního zabezpečení pouze formálně**. Její organizace se liší od organizace jiných druhů zabezpečení, nejsou vytvořeny ani síly a prostředky OPZHN. Svým obsahem OPZHN výrazně překračuje rámec druhu operačního zabezpečení a představuje nedílnou a relativně samostatnou součást operační činnosti vojsk.

V článku „Tendence možného rozvoje operačního zabezpečení“ (Vojenské rozhledy č. 8/94) jsme navrhli vyčlenit dosavadní OPZHN z podsystému operačního zabezpečení a koncipovat širší pojetí OCHRANY VOJSK jako relativně samostatné funkční oblasti operační činnosti, nepředstavující samostatný podsystém, ale vytvářené na základě reálné potřeby v operaci s využitím prvků, sil a prostředků ostatních podsystémů operační činnosti. Ochrana vojsk volně a účelně spojuje části všech podsystémů operační činnosti (viz schéma 3).

Protože vzrůstá potřeba řešit způsoby ochrany vojsk proti vysoce přesným zbraňovým a radioelektronickým prostředkům protivníka, je účelné zkoumat možnost zobecnění problematiky ochrany a posoudit účelnost vytvoření rozšířené koncepce

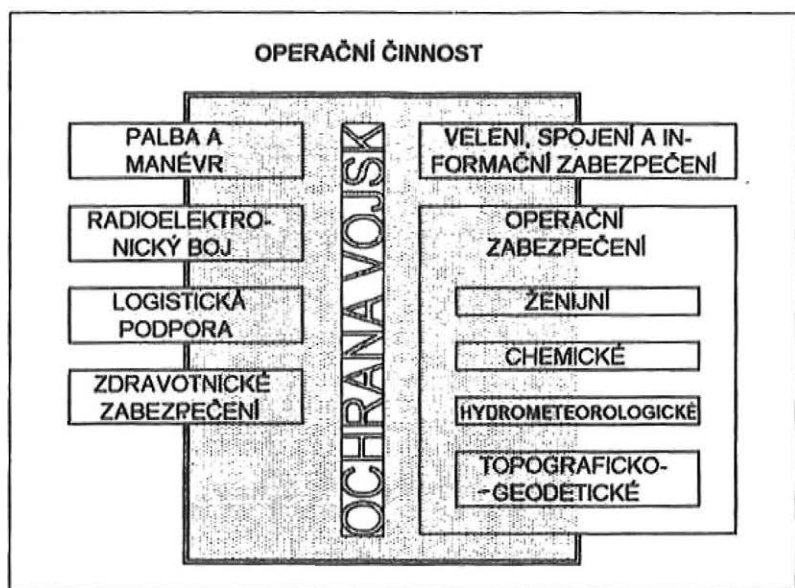

Schéma 3: Schématické znázornění ochrany vojsk jako funkční oblasti operační činnosti

ochrany vojsk mimo rámec operačního zabezpečení. Při tom je nutné brát v úvahu i vliv základních principů ozbrojeného zápasu na rozvoj ochrany vojsk.

Vliv základních principů ozbrojeného zápasu na rozvoj ochrany vojsk

Realizace vojenskostrategické obrany státu musí respektovat požadavky ozbrojeného zápasu jako celku a aplikovat je na konkrétní podmínky a možnosti stanovením jeho hlavních principů. K hlavním principům ozbrojeného zápasu patří zejména:

- cílevědomost a rozhodný charakter bojové činnosti,
- centralizované plánování a decentralizované plnění úkolů,
- skrytá příprava a překvapivé zasazení úderů,
- soustředění sil a prostředků na hlavních směrech,
- racionální využívání a šetření sil a prostředků,

- vysoká manévrovost a aktivnost,
- nepřetržité velení,
- nepřetržité působení na protivníka,
- **OCHRANA VOJSK,**
- všestranné zabezpečení operační činnosti.

Postavení ochrany vojsk jako principu vyplývá z cíle a charakteru vedení obranné operace, kterou lze charakterizovat jako dvoustranný proces, ve kterém se obě bojující strany snaží dosáhnout cíle co nejrozhodnějším a nejefektivnějším využitím všech svých disponibilních sil a prostředků, kterých žádná ze stran v naprosté většině případů nemá nadbytek. K tomu, aby dané síly a prostředky byly k dispozici v potřebném množství a čase, je nezbytné ochránit je před úderem protivníka a zachovat jejich bojeschopnost. To je úkolem ochrany vojsk.

Požadavek spolehlivé ochrany je tím kategoričtější, čím jsou chráněné síly a prostředky významnější a účinnější. Efektivita nejmodernějších zbraňových systémů je přímo ovlivňována, mimo jiné, úrovní jejich ochrany. Tyto prostředky jsou v případě zničení často i nenahraditelné. Prostředky ničení jsou neustále zdokonalovány a jejich bojové možnosti rostou. Ochrana před jejich účinky je zpravidla mnohem levnější než prosté hromadění palebných prostředků k dosažení příznivých kvantitativních poměrů sil. **Úroveň ochrany vojsk se tak stává jedním z významných kvalitativních faktorů, které mohou spolurozhodovat o dosažení cílů operace.**

Rozvoj ochrany vojsk je ovlivňován řadou požadavků a zásad, z nichž za nejzávažnější lze považovat komplexnost, cílevědomost, nepřetržitost, centralizované plánování a decentralizované plnění úkolů ochrany.

● *Komplexní přístup* k problematice ochrany vojsk vyplývá z potřeby zabezpečení ochrany a zachování bojeschopnosti vojsk v podmínkách použití protivníkem všech prostředků ničení (nejenom tedy ZHN), z požadavku zabezpečení spolehlivé ochrany před další činností protivníka, například před všemi druhy průzkumu, prostředky REB apod. Komplexní přístup umožňuje i nezbytnou součinnost při plnění opatření ochrany vojsk při vedení operace. Tím je možné dosáhnout propojení dosud jen málo koordinovaných způsobů a druhů ochranných opatření do uceleného systému.

● Podstatou *cílevědomosti* je stanovení reálných cílů ochrany vojsk, umožňující koordinované a efektivní využití vlastních sil a prostředků k dosažení nezbytného stupně ochrany. To dovoluje eliminovat duplicitu ochranných opatření a stanovit potřebnou úroveň ochrany od jednotlivce až po armádní sbor.

● Potřeba *nepřetržitosti* ochrany vojsk je vyvolávána především možnostmi soudobých zbraňových systémů protivníka působit na vojska za každých meteorologických podmínek, ve dne i v noci, do celé hloubky operační sestavy.

● *Centralizované plánování a decentralizované plnění úkolů ochrany vojsk* vyplývá z potřeby uskutečňování ochrany všemi vojsky jako nedílné součásti operační činnosti. K tomu musí být centrálně stanoveno, které úkoly musí vojska na konkrétním organizačním stupni splnit vlastními silami a které úkoly budou plně-

ny nadřízeným s využitím sil a prostředků druhů vojsk, speciálních vojsk nebo služeb. To vyžaduje vzájemnou časovou i prostorovou sladěnost tak, aby byla zajištěna efektivní ochrana vojsk podle jednoho záměru vcelku i na jednotlivých řídicích stupních. Plnění úkolů ochrany vojsk se provádí decentralizovaným způsobem tak, že každý organizační stupeň volí nejvhodnější způsoby ochrany podle konkrétních podmínek a vlastních možností při respektování záměru nadřízeného a s přihlédnutím k operačním úkolům a situaci.

Z uvedeného vyplývá, že je potřeba, aby ochrana vojsk v operační činnosti byla komplexní, cílevědomá a nepřetržitá, odpovídala možným prostředkům napadení protivníka a uskutečňovala se s racionálním využitím potřebných sil a prostředků podle jednotného záměru tak, aby napomáhala splnění stanovených operačních cílů. Tento požadavek je v souladu s hlavními tendencemi rozvoje operačního zabezpečení.

Struktura ochrany vojsk

Ochrana vojsk tvoří poměrně širokou funkční oblast operační činnosti. Je účelné ji dále dělit a uspořádat. Při tom je možné vyjít ze vcelku osvědčeného dosavadního způsobu dělení, jehož základem je zbraň nebo systém, proti jehož účinkům je potřeba se chránit. Kromě ochrany proti zbraním hromadného ničení je možné v předpisech AČR najít ochranu proti zápalným látkám a ochranná opatření radioelektronického boje. Uvedené druhy ochrany jsou poměrně dobře teoreticky rozpracovány a mohou být dále modifikovány. Ničivé účinky vysoce přesných zbraní vyvolávají potřebu řešit problematiku ochrany proti nim komplexněji než dosud.

K dalšímu hlubšímu dělení ochrany vojsk se již v minulosti osvědčilo dělení po skupinách nebo jednotlivých opatřeních ochrany. Z jejich zkoumání je možné dojít k závěru, že část opatření je obecných a jsou obsaženy ve všech uvedených druzích ochrany.

Rozptýlení vojsk a jejich manévry snižuje ztráty nejenom od ZHN, ale i ostatních druhů zbraní, stejně tak ženijní budování prostorů, maskování vojsk, využívání ochranných vlastností terénu a techniky. Rozdíl je především v rozsahu těchto opatření, přičemž je zřejmé, že největší objem prací vyžaduje ochrana proti ZHN.

Na základě této skutečnosti je možné uvedená opatření považovat za **všeobecná** opatření ochrany vojsk, prováděná za všech podmínek vedení operace. K nim je možné přiřadit i včasné zjištění příprav protivníka k použití ZHN. Toto opatření je nezbytné plnit v případech, že protivník vlastní, případně může v krátkých lhůtách vyrobit zbraně hromadného ničení. Nejčastěji se může jednat o možnost výroby chemických zbraní. Opatření je zaměřeno speciálně na ZHN z důvodů jejich ničivých účinků a také proto, že použít ostatní konvenční zbraně, včetně vysoce přesných, je protivník schopen zpravidla trvale.

Další opatření ochrany vojsk je možné navrhnout jako specifická, prováděná k ochraně před konkrétní skupinou zbraní - ZHN, vysoce přesnými zbraněmi a elektronickými prostředky protivníka, před zápalnými zbraněmi a také radioaktivními a toxickými látkami. Tato opatření je možné považovat za **zvláštní**.

Vojska se chrání i před dalšími klasickými prostředky ničení - dělostřelectvem, před palbou ručních a protitankových zbraní apod. Tyto způsoby ochrany jsou součástí všeobecných opatření a jsou již dlouhou dobu organickou součástí taktiky převážně malých jednotek. Proto není účelné je násilně zařazovat do ochrany vojsk.

Základní struktura ochrany vojsk může být potom tvořena všeobecnými a zvláštními opatřeními. Zvláštní opatření je účelné rozdělit do následujících skupin: zvláštní opatření ochrany proti ZHN, zvláštní opatření ochrany proti radioaktivním a toxickým látkám, zvláštní opatření ochrany proti vysoce přesným zbraním (VPZ) a radioelektronickým prostředkům (REP), zvláštní opatření ochrany proti zápalným látkám. Schématické znázornění základní struktury ochrany vojsk je uvedeno na schématu 4.

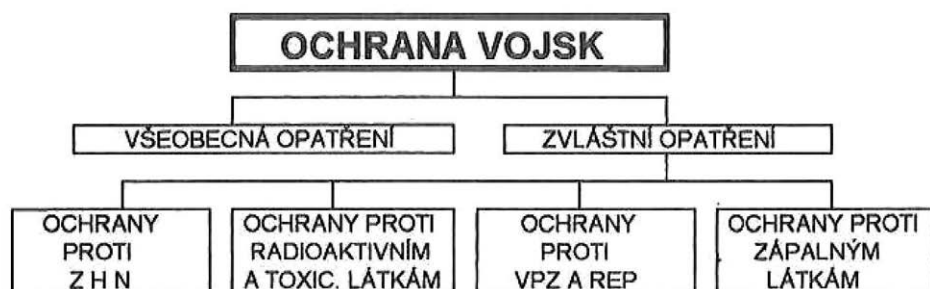

Schéma 4: Struktura ochrany vojsk

Navržená struktura není neměnná ani konečná. Ochrana vojsk je z tohoto pohledu flexibilní oblastí, kterou je možné doplňovat a rozšiřovat podle reálné potřeby o další perspektivní způsoby a opatření ochrany vojsk.

* * *

Vymezení ochrany vojsk jako funkční oblasti operační činnosti a její navržená strukturalizace umožní vypracovat koncepci ochrany vojsk a upřesnit způsoby její organizace. Této problematice bude věnován příští článek.

Historie, současnost a budoucnost klamání v bojové činnosti

Uvedený článek je navazujícím na články zveřejněné ve VR číslo 10/93, 2/94, 3/94 a 6/94. Jeho obsahem je zamyšlení se nad historickými kořeny, současným stavem a tendencemi možného vývoje značně opomíjeného prvku vojenského umění, kterým je klamání.

* * *

Ze studia dějin válek a analýzy velkých operací či bitev vyplývá mimo jiné závěr, že jejich úspěch byl v mnoha případech ovlivněn souhrnem opatření, zahrnujících jak **zastírání** skutečného stavu a činnosti vojsk i objektů na válčišti před všemi druhy průzkumu protivníka, tak i **klamání** protivníka o situaci a záměrech vlastních vojsk. Často se o výsledku boje nebo operace rozhodovalo v samém počátku příprav - **při tvorbě zámyslu**. Obě bojující strany se snažily svého soupeře **oklamat**, a tím přispět k vytvoření výhodných podmínek pro dosažení vítězství. Překvapení v čase, prostoru, síle úderu, intenzitě či způsobu vedení bojové činnosti bylo mimo jiné dosahováno tím, že se před protivníkem podařilo část informací o rozmístění a zámyslu činnosti vlastních vojsk **utajit** nebo **zkreslit**, že se některými záměrnými dezinformacemi podařilo protivníka **zmást**. V dosavadní teorii a praxi vojenského umění se tato opatření ve svém celku zahrnují pod pojmy **taktické maskování** na taktickém a **operačním maskování** na operačním stupni velení. Vývoj způsobů a prostředků maskování má svou historii.

■ Historie maskování

Jedním z jeho důležitých opatření se stalo **skrytí**. Postupně se propracovávaly efektivnější způsoby a vyvíjely se prostředky maskování.

Např. v době Ludvíka XIV. obyvatelé městečka Besançon, které bylo obklíčeno Francouzi, rozprostřeli široké plátno nad mostem z města do pevnosti, a tím jej skryli před útočníkem. Petr I. oklamal Švédy a zvítězil v Poltavském boji v r. 1709 uplatněním řady maskovacích opatření včetně toho, že převlékl gardový Novgorodský pluk do uniform branců ruské armády. Tento příklad z historie dokumentuje, že použitý způsob přesahuje prosté skrývání. Napoleon Bonaparte při tažení do Egypta v roce 1798 rozšířil zprávu, že má v úmyslu proplout Gibraltarem a vysadit se v Irsku, čímž se vyhnul srážce se silnějším anglickým loďstvem. Jde o názorný příklad **dezinformace**, která se vyvíjela jako další způsob maskování. Kutuzov při odchodu vojsk po Borodinské bitvě nařídil, aby celou noc hořely ohně na opuštěných pozicích, a tak oklamal Napoleona, který ráno ruskou armádu

neobjevil. Zde jde o první pokusy v uplatnění dalšího způsobu maskování a tím se stala **imitace**. V letech 1854-1856 se objevily předchůdkyně vertikálních masek, kterými námořníci a dělostřelci zakrývali střelny svých děl. V sedmdesátých letech 19. století se objevily klamné dělostřelecké baterie a jiné objekty. V mnohých armádách se budovaly ženijně-maskovací jednotky. Ke konci 19. století došlo k rozvoji horizontálních masek, vytvářely se klamné železnice, sklady a další objekty. Začaly se široce využívat dýmové clony.

K dalšímu rozvoji způsobů a prostředků maskování došlo v letech 1. světové války. Souvisí to se zavedením dělostřelectva s delším dostřelem a vyšší přesností, širším použitím vzdušného průzkumu, čímž se výrazně rozšířily možnosti protivníka působit do větší hloubky. Tím byla vojska nucena se skrývat a klamat nejen na předních pozicích, ale i ve větší hloubce, v prostorech rozmístění záloh, objektů tylu apod.

2. světová válka znamenala široké využívání skrytí, imitace, demonstrační činnosti i dezinformace a dalších způsobů maskování. Základní příčinou byl další rozvoj prostředků průzkumu, který umožňoval fotografovat objekty s vysokou rozlišovací schopností. Podrobně a široce je v literatuře popsána činnost sovětského velení, kterému se podařilo oklamat hitlerovská vojska při obraně Moskvy a ve všech následných větších operacích. Např. v jasko-kišiněvské operaci bylo použito více než 215 000 m² horizontálních masek a byly vybudovány stovky klamných prostorů a objektů. I německá armáda používala různé způsoby maskování. Mnohé podzemní závody, letiště, velitelská stanoviště a jiné objekty fungovaly prakticky do konce války. Stejně známá jsou opatření prováděná západními spojenci před vyloděním v Normandii, kde bylo použito kombinace dezinformace, imitace, skrytí, ale i demonstrační činnosti.

Těsně po 2. světové válce a následně v 50. a 60. letech pozornost k realizaci maskování částečně ochabla v souvislosti s objevem jaderné zbraně a její vysokou ničivostí. Zrodil se názor, že ani maskování nemůže odvrátit zničení objektů. Po černobylské katastrofě a katastrofě Challengeru se mezinárodní veřejné mínění, včetně pozornosti zodpovědných politiků, začalo přiklánět k myšlence nepoužití jaderných zbraní v průběhu bojové činnosti. Tato skutečnost znamenala opětovou intenzifikaci rozvoje klasických konvenčních prostředků ničení, především **vysoce přesných zbraní**, a následně i široké uplatnění způsobů maskování k zastírání a oklamání protivníka.

S úspěchem bylo používáno téměř ve všech lokálních konfliktech po 2. světové válce. Nejmarkantnější to ukazují poznatky a hodnocení vojenských operací z války v Perském zálivu. Spojeneckým silám se podařilo utajit skutečný směr hlavního úderu a na druhé straně irácká armáda ve velké míře použila různých maket bojové techniky a jiných klamných cílů k maskování vlastních sil a prostředků. Příprava a vedení bojové činnosti v Perském zálivu potvrdily i význam metod psychologického působení zejména dezinformačních opatření, která mohl okusit na vlastní kůži každý tehdejší posluchač rozhlasu a televize na celém světě. V tomto konfliktu byla bezesporu demonstrována nezbytnost těsné součinnosti všech způsobů maskování na strategické, operační i taktické úrovni.

Vědeckotechnická revoluce ve vojenství vedla k neobyčejnému nasycení současných armád různými druhy bojové techniky. Se vznikem umělých družic

Země vzrostly možnosti průzkumu, který využívá radiolokačního, tepelného i optoelektronického pásma spektra elektromagnetických vln. Vyvíjejí se prostředky ničení, které pracují v režimu „vidím-ničím“. Tyto a jiné skutečnosti mají vliv na charakter vedení bojové činnosti, který se vyznačuje velkou dynamikou, vysokou manévrovostí, přesností palby, smazáváním rozdílu mezi frontou a zápolím a dalšími rysy.

Takové převratné změny vyvolávají potřebu změnit některé principy a zásady vojenského umění.

■ Současný stav teorie a praxe

Při podrobnějším studiu ustanovení v současnosti platných předpisů řešících oblast maskování, resp. operačního maskování (Oper-1-4 z roku 1969, Žen-2-5 z roku 1987 a jiných) nelze přehlédnout, že nejasně stanovené rozhraní mezi cílem operačního maskování a úkoly k jeho dosažení, nejednotný výklad obsahu základních pojmů, především maskování, operačního maskování, zastírání, klamání, skrytí a způsobů maskování, resp. klamání či klamně činnosti mohou být jednou z příčin stagnace celé problematiky operačního maskování, resp. maskování v bojové činnosti obecně.

Rozvoj sil a prostředků operačního maskování není řešen komplexně a je tendence vyvíjet a vybavovat vojska převážně prostředky k zastírání, resp. skrývání před průzkumem protivníka. Malá pozornost je věnována vývoji maket a různých čidel k oklamání průzkumu a samonaváděcích střel a raket protivníka. Připravenost velitelů, štábů a vojsk k operačnímu maskování není na dobré úrovni. Velitelé nedoceňují jeho význam v bojové činnosti a podřízení nejsou dostatečně vedeni ke zvládnutí a následnému procvičování této činnosti. Neúměrné utajování, malá pozornost věnovaná výzkumu, nedopracování vševojskových předpisů, neprocvičování a nehodnocení problematiky v rámci přípravy štábů a vojsk k dosažení tohoto stavu přispívají.

Diskuse v odborném tisku naráží na zásadní problémy nejen v terminologii a strukturalizaci operačního maskování v teorii, ale i na problémy realizace opatření operačního maskování v praxi operačních štábů. V armádách NATO se o rozpracování teorie maskování, resp. klamání (anglicky *deception*) snaží teprve od roku 1985 a současné výsledky představují utříděné zhodnocení dosavadních zkušeností. Klamání se podle jejich názorů chápe spíše jako činnost vojsk a ne jako zvláštní druh zabezpečení bojové činnosti.

Základní předpis pro řešení problematiky (Oper-1-4) byl v roce 1969 vydán jako prozatímní a dodnes nebyl dopracován do konečné podoby. Prostým porovnáním obsahu definic v něm mezi sebou a jejich srovnáním s definicemi dalších předpisů a pomůcek lze najít množství nepřesností, které napomáhají k celkovému pojmu chaosu.

Ztotožňování taktického maskování s pouhým zastíráním nebo pozměňováním (deformováním) vnějšího vzhledu objektů, techniky a prostorů rozmístění a činnosti vojsk k oklamání a ztížení činnosti všech druhů průzkumu protivníka (v Oper-1-4, str. 18 a po 18 letech znovu se objevující v Žen-2-5, str. 17) zkomplikovalo řešení jak teoretických, tak i praktických otázek. Pojem

„operační maskování“, zavedený překladem ruského pojmu „operativnaja maskirovka“, plně nevystihuje cíl činnosti a vytváří dojem, jakoby se klamání plánovalo, organizovalo a provádělo jen na operačních stupních.

Podřizování klamání a vedle něj zastírání (skrytí) pojmu maskování se jeví jako zavádějící v tom smyslu, jakoby se zastíráním (skrytím) protivník neklamal. Zařazení dezinformace do maskování nemá logické opodstatnění. Jednoznačné zařazování operačního maskování, resp. klamání „jen“ do zabezpečení bojové činnosti se jeví jako nedoceňování jeho významu pro dosažení cíle bojové činnosti.

V rámci vytváření nové teorie vojenského umění pro soudobé podmínky bojové činnosti se jeví jako potřebné **nově stanovit místo klamání v systému bojové činnosti, cíl, hlavní úkol, způsoby a formy jeho provádění.**

Ujasnění obsahu základních pojmů a pochopení vztahů mezi nimi je proto pravděpodobně podmínkou pro přehlednější systematizaci celé problematiky a následné rozpracování pro činnost na taktických a operačních stupních. Varianta řešení nové strukturalizace celé oblasti byla obsahem článků ve VR č. 10/93 a 2/94. Pro připomenutí čtenářům lze zopakovat podstatu, která je založena na změně vztahu podřízenosti maskování a klamání:

Klamání je specifická činnost organizovaná veliteli (štáby) a následně jimi a vojsky prováděná v průběhu přípravy a vedení bojové činnosti s cílem v souladu s vlastními záměry ovlivnit rozhodovací proces protivníka vytvořením klamného obrazu vojenských skutečností.

Cíle klamání se dosahuje dvěma základními způsoby:

- **maskováním**, při kterém se různorodými formami (skrýváním, zastíráním a předstíráním) mění reálný obraz vojenských skutečností použitím masky a
- **dezinformováním**, které spočívá v záměrném šíření nepravdivých informací (dezinformací) o vojenských, zvláště plánovaných záměrech činnosti.

Efektivního účinku se dosáhne vhodnou kombinací způsobů a forem klamání s cílem dosáhnout optimální míry věrohodnosti.

K dosažení efektivního účinku klamání protivníka je potřebné dodržovat požadavky spočívající v komplexnosti, aktivitě, věrohodnosti, centralizaci a kontrole přípravy a provádění opatření klamání.

Klamání se plánuje, organizuje a provádí na všech stupních velení a ve všech druzích bojové činnosti.

■ Budoucnost klamání

Celé vojenství prochází neustálým vývojem v přímých i nepřímých vazbách s ostatními oblastmi společenského života. Tendence vývoje v oblasti bojové činnosti jsou nedílnou součástí vývoje vojenství.

Rozhodující úlohu mohou sehrávat zejména tyto skutečnosti:

- kvalita bude postupně nahrazovat kvantitu, přičemž rychlost přechodu bude limitována ekonomickými možnostmi států;
- bude nezbytný rozvoj informatizace v celém hospodářství i v armádě;

- početní stavy armád se budou s postupným zapojováním států do bezpečnostních struktur snižovat;
- požadavky kvality si vynutí lepší připravenost velitelů a štábů a částečnou profesionalizaci armády;
- úspěch v případném boji bude vyžadovat průběžnou modernizaci výzbroje a techniky;
- způsoby a formy bojové činnosti se postupně budou muset přizpůsobovat všem těmto a dalším podmínkám.

V souvislosti s tím poroste význam **prognózování a modelování bojové činnosti**, kterou lze jako jednu z mála lidských činností pro její složitost jen s obtížemi simulovat.

Uvedené tendence budou i pro vývoj problematiky klamání v bojové činnosti určující.

● *Klamání a informační boj*

Generál Schwarzkopf na své první obsáhlé tiskové konferenci dne 27. 2. 1991 vyslovil názor, že k rozhodujícím prvkům ve válce v Perském zálivu patřilo vedení letecké války a klamání. Tento poznatek by neměl zůstat nevyužit.

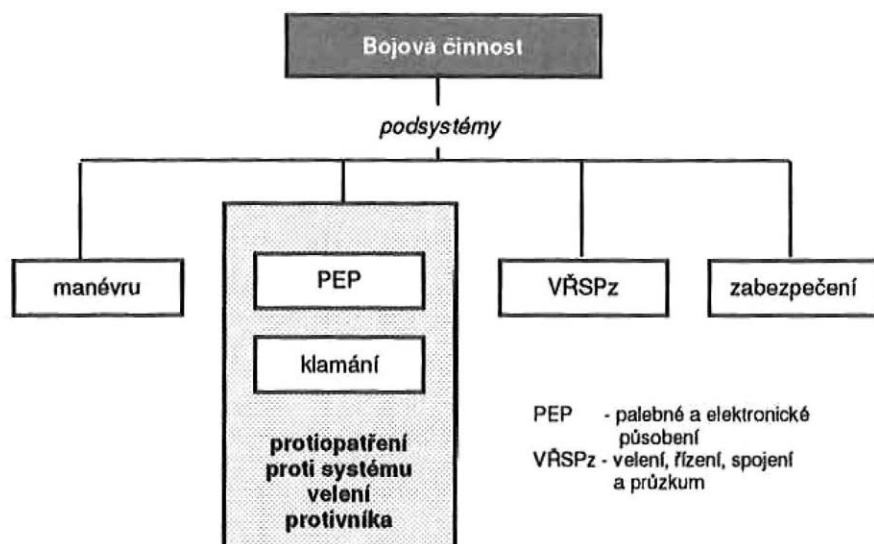
Klamání je prozatím řazeno do oblasti zabezpečení bojové činnosti, ale jsou náznaky, že by se mělo postupně stát jedním z důležitých komponentů bojové činnosti.

Informace hýbou světem a v případě války by informace byly základní podmínkou jakéhokoliv rozhodování. Budování kvalitních komunikačních (spojovacích) systémů jako materiální podstaty fungování informačního systému, jenž vytváří předpoklady pro existenci nezbytného systému velení vojskům v bojové činnosti, je tendence, která určuje místo klamání mezi ostatními komponenty bojové činnosti.

V informačním boji, který bude hrát v rámci bojové činnosti důležitou, ne-li jednu z rozhodujících rolí, **půjde v první řadě o vyřazení systému velení protivníka**. Vedle palebného a elektronického působení na tento systém velení je další možností jeho eliminace klamání, kterým bude ovlivňován celý proces velení vojskům protivníka.

Dobře fungující systém velení vojskům bude důležitým činitelem pro splnění cílů boje či operace. Potřeba jeho vyřazení bude základním motivem pro vytvoření systému protipatření proti systému velení protivníka, zahrnujícím palebné a elektronické působení a klamání (viz obr.) Tuto tendenci lze považovat za základní. Může významně ovlivnit další vývoj problematiky klamání.

Neustále probíhající vývoj nových a dokonalejších prostředků průzkumu a ničení by měl být hnacím motorem vývoje nových a dokonalejších způsobů a prostředků klamání. Zatímco průzkum protivníka, přesněji zpravodajská služba, předkládá souhrn analyticky zpracovaných informací o našich vojscích a dalších skutečnostech, majících vliv na přijetí jeho rozhodnutí, moderní prostředky ničení, zejména ty, které využívají „inteligentní munici“ k ničení tanků a obrněných cílů, pracují s informacemi, a to autonomně, mezi střelou a cílem. Je proto také nutné hledat nové způsoby, jak oklamat samu techniku.

Obr. Vývoj prostředků klamání a životnosti vojsk

Určité zpoždění vývoje prostředků klamání za vývojem prostředků průzkumu a ničení má nutně vliv na použitelnost způsobů a forem klamání v soudobém boji a operaci. Pro nejbližší období se jeví tendence širšího uplatňování dezinformování, zvláště na strategické a operační úrovni a z forem maskování se nejsnadněji dosáhne potřebné hodnověrnosti demonstrační činností vojsk. Prostředky imitace, technické prostředky maskování, ale i využívání prostředí je velmi omezené z důvodu vysoké účinnosti průzkumu. Současné makety, nátěry, sítě, koutové odrážecí nebo imitátory jsou pro moderní prostředky průzkumu „čitelné“ a tím demaskující. Využívání terénu a zvláště „hluchých“ míst se vedle dezinformace stává nejlevnějším, ale zároveň málo spolehlivým prostředkem dosažení efektu klamání, zvláště pro obránce.

Oklamání inteligentní munice, která si vytváří v poslední fázi svého letu autonomní informační subsystém, je zcela novým problémem v oblasti klamání. Inteligentní munice (např. střela AGM-114 Hellfire, vybavená laserovými vyhledávacími hlavicemi, střela AGM-65A, vybavená televizní kamerou) se sama navádí na cíl, který ji dříve aktivizuje. Oklamání této munice si vyžaduje vyvíjet prostředky, které mohou informační tok mezi střelou a cílem změnit (deformovat, omezit, přerušit) nebo vytvořit jiný.

Obecně lze tyto prostředky rozdělit na:

- pasivní prostředky klamání (nátěry, snižující rozdíl teplot mezi povrchem cíle a prostředím, nátěry pohlcující radiolokační vlny, rohože a různé deformační masky, speciální maskovací sítě atd.);

- aktivní prostředky klamání (dýmové clony, aerosoly, imitační prostředky - nálože k vyzařování tepla, kovové pásky, koutové odrážače, rušící prostředky vyzařující i infračervené záření, systémy varování atd.).

Na základě navrženého členění způsobů a forem klamání (viz článek ve VR č. 2/94, str. 46) lze analogicky rozdělit způsoby klamání inteligentní munice na maskování formou skrývání (např. nátěry, rušící prostředky, dýmové clony) a předstírání (imitační prostředky) přičemž zastírání zde pravděpodobně své zastoupení nemá (inteligentní munice není myslící člověk). Nabízí se k řešení vývoj některých forem dezinformování s cílem dosáhnout samozničení těchto inteligentních střel.

Spojitosť tempa vývoje prostředků klamání s vývojem prostředků průzkumu a ničení je zřejmá a má přímou souvislost s posílením ochrany, a tím životnosti vojsk.

● *Připravenost subjektů řízení*

Jednou z podmínek efektivnosti klamání v bojové činnosti je úroveň připravenosti štábů a vojsk možných způsobů a forem klamání používat. Vyškolení velitele a příslušníky štábů v této problematice, hodnotit tuto oblast, cvičit vojska v používání prostředků maskování jsou nezbytné požadavky dosažení této efektivnosti. Velitelé a štáby by měli zvyšovat schopnost plánovat a organizovat klamání.

Je nutné neustále zdokonalovat metody práce, více využívat výpočetní techniku, např. počítačového modelování i k přípravě zámyslu a rozhodnutí velitele ke klamání. Předpokladem efektivnosti práce je i zjednodušení a snížení objemu zpracovávané dokumentace souběžně s postupným zaváděním automatizovaných systémů velení vojskům. V operační přípravě by se měly při ŠN a VŠC více procvičovat otázky klamání.

Vojska by se měla procvičovat v rámci taktické a takticko-odborné přípravy v otázkách klamání, zvláště skrývání a předstírání.

Předpokladem přípravy velitelů, štábů a vojsk je **vypracování nových předpisů a osnov**, které budou obsahovat i problematiku klamání v bojové činnosti.

● *Klamání a psychika velitelů*

Zajímavým problémem, který by si zasloužil hlubší rozbor, je otázka psychologického nebo dokonce psychotronického působení na vojska protivníka.

Při představě, že může být působeno i na rozhodovací proces velitele, tedy i na jeho psychickou stránku, lze v jistém smyslu připustit, že psychologické působení na subjekt rozhodování protivníka může patřit do problematiky **klamání**, přesněji do oblasti **dezinformování**. Jedním z důležitých psychologických prvků je **vnímání**, např. vnímání bojové nebo operační situace. Psychologickým působením (tlakem) však toto vnímání může být podle intenzity působení „zředeňováno“ iluzemi (fyzikálními, fyziologickými, psychologickými), což může vést k nesprávnému rozhodování. Při psychotronickém působení by pravděpodobně mohla být ovlivňována vůle subjektu rozhodování. Zda toto „vedení“ subjektu patří do dezinformování nebo do diverze, což je jiná kategorie než klamání, je věcí psychologů.

Při tendenci snižování počtů armády se nejeví reálné, aby byly vytvářeny specializované jednotky k plnění opatření klamání ve prospěch vojsk. Ani z časového hlediska se nezdá být reálné použití těchto specializovaných jednotek.

Posilování autonomnosti, samostatnosti a soběstačnosti je schůdnější cesta.

Tak jako ochrana vojsk je záležitostí každé jednotky, útvaru a svazku, tak i klamání musí být touto vševojskovou záležitostí. Činnost týkající se velké většiny vojsk nemůže zvládnout specializovaná jednotka. **Umístění prostředků klamání přímo u bojových a zabezpečovacích jednotek a útvarů je správnější**, i když možná složitější cesta. Ani myšlenka mobilizačně vytvářených jednotek ke klamání se nejeví z hlediska vycvičenosti velitelů a jednotek reálná.

Jde o to chápat klamání jako součást vojenského umění, jehož využíváním lze dosáhnout snáze vítězství. Klamání by se proto mělo stát vševojskovou záležitostí v pravém slova smyslu a ne jej realizovat speciálními jednotkami.

Plukovník doc. Ing. Klaudius K i n c l, CSc.

Zvýšení efektivity postgraduálního vzdělávání

Příspěvek navazuje na článek „ANALÝZA EFEKTIVITY POSTGRADUÁLNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ“, ve kterém se dospělo k názoru: *Hledání optimálního kompromisu mezi akademickými kurzy a intenzivními kurzy nepovede ke zvýšení efektivity, protože jakýkoliv mezistupeň zvyšující určité pozitivní vlastnosti snižuje jiné pozitivní vlastnosti.* Proto je nutno hledat řešení, které zabezpečí (umožní) splnění následujících požadavků:

- a) - komplexní splnění cílů postgraduálního vzdělávání
- b) - časové rozložení výuky
- c) - dostatek času na samostatnou přípravu
- d) - dostatek času na takzvané „smíření se s novými poznatky“
- e) - kontinuitu studenta s problematikou jeho pracoviště
- f) - pokrytí všech oblastí ASVŘ a IVT
- g) - fakultativnost vzdělávání
- h) - řešení problému nehomogenosti předchozí přípravy a praktických zkušeností studentů
- i) - zpracování závěrečné práce
- j) - minimalizaci problémů se zastupováním
- k) - minimální pobyt ve školicím zařízení
- l) - snížení cestovních a jiných výdajů.

Efektivní formy postgraduálního vzdělávání

Jako jedno z možných řešení zvýšení efektivity postgraduálního vzdělávání se nabízí jednoduché a srozumitelné řešení, vycházející ze všeobecně uznávaného názoru, že každý vyšší stupeň vzdělávání vede k zvýraznění specializace a které je založené na následujících empirických tvrzeních:

1. Můžeme oprávněně předpokládat, že látku potřebnou k dosažení požadovaného postgraduálního vzdělání lze rozdělit do ucelených tematických celků v rozsahu **intenzivního kurzu** tak, aby bylo možné tyto kurzy využít pro různě profilované odborníky nejen z vědních úseků ASVŘ a IVT. Tím se splní požadavek ad b, f, k, l.

2. Při plánování kurzů lze zabezpečit dostatečný časový odstup jednotlivých kurzů. Tím se splní požadavek ad c, d, e, j.
3. Kurzy lze podle předepsaných (nezbytných) vstupních znalostí uspořádat do posloupností, které obsahují povinné, povinně volitelné a volitelné kurzy. Tyto posloupnosti lze vytvářet podle profilů cílových specializací a lze je nazvat **vzdělávacími cykly**. Obrazně řečeno jsou to stavebnice, jejichž prvky lze použít i v jiných vědních úsecích než ASVR a IVT. Tím se splní požadavek ad a, g.
4. Absolvování kurzu nutno ukončit **ověřením získaných znalostí** (například přezkoušením), kterým získává student osvědčení (kredit) opravňující přihlásit se do návazného kurzu zvoleného vzdělávacího cyklu. Z uvedeného nevyplývá, že student může absolvovat pouze jeden cyklus, opak je pravdou. Získání každé další specializace bude rychlejší a méně nákladné. K získání osvědčení stačí ověření znalostí v pověřeném školicím zařízení. V těchto případech není nezbytně nutné absolvování kurzu. Tím se plní požadavek ad h.
5. Na závěr cyklu o celkovém trvání přesahujícím 8 týdnů je vhodné požadovat od studenta vypracování **závěrečné práce** odpovídající obsahem a rozsahem zaměřením a době trvání cyklu, včetně obhájení této práce na akreditovaném školicím zařízení. Závěrečnou práci může zadávat pracoviště studenta, nadřízený orgán nebo akreditované školicí zařízení. Kratší cykly lze ukončit seminářem. Tím se plní požadavek ad i.

Jak vyplývá z návrhu, jednotlivé kurzy nemusí probíhat v jediném školicím zařízení. Je možné a účelné kombinovat školení v různých armádních i civilních zařízeních, tuzemských i zahraničních. Rozhodující zůstávají prokázané znalosti.

Dále návrh předpokládá, že pro jednotlivé kurzy jsou předem zpracovány přehledy látky požadované při ověření získaných znalostí (viz 2.4). Tyto přehledy lze již teď z velké části získat od Střediska postgraduálního vzdělávání specialistů ASV (VA Brno). Přehledy neslouží pouze studentům, ale jsou metodickou pomůckou určenou jiným školicím zařízením a nástrojem umožňujícím orientaci ve spleti různých kurzů, u kterých lze podle názvu jen velice těžko poznat jejich obsah a hloubku probrané látky.

Vzory cyklu

Pružnost v sestavování umožňuje vysílajícímu pracovišti sestavit takový obsah vzdělávacího cyklu, který vyhovuje potřebám pracoviště.

Ve středisku postgraduálního vzdělávání specialistů ASV byla zpracována studie, obsahující návrh řady účelově zaměřených cyklů, které nelze pokládat za univerzální řešení, ale za vzor použitelný při pragmatickém sestavování vzdělávacích cyklů:

- A. Pro řídící pracovníky.
- B. Pro uživatele AIS.
- C. Pro řešitele AIS.
- D. Kurzy zabezpečení přenosu informací.
- E. Všeobecně vzdělávací kurzy.
- F. Kurzy technické podpory AIS.

A. Kurzy pro řídící pracovníky

Kurzy jsou metodicky i obsahově zaměřené na absolventy vysokých škol, kteří zastávají velitelské, řídicí, koordinační a kontrolní funkce. Cílem kurzů je poskytnout dostatečné teoretické i praktické znalosti potřebné pro zadávání úloh z oblasti informatizace, kvalifikované odhady pracnosti řešení, časové a kapacitní kalkulace řešení, sledování věcné správnosti postupu řešení a vyhodnocování kvality řešení.

Tematicky jsou kurzy členěné na cykly:

- A1. Automatizované systémy velení a řízení, zaměření: teoretické základy, technologie ASVŘ.
- A2. Automatizované zpracování informací, zaměření: praktické využívání výpočetní techniky řídicími pracovníky.
- A3. Válečné hry a modely boje, zaměření: velitelské.

B. Kurzy pro uživatele AIS

Kurzy jsou obsahově i metodicky zaměřeny na absolventy vysokých škol zastávajících podřízené funkce.

Cílem kurzů je poskytnout absolventům teoretické znalosti a praktické dovednosti potřebné při využívání technologie AIS. Tematicky jsou kurzy členěné na cykly:

- B1. Administrativní systémy, zaměření: praktické využívání výpočetní techniky.
- B2. Systémy řízení bojové činnosti, zaměření: velitelské.

C. Kurzy pro řešitele AIS

Kurzy jsou obsahově i metodicky zaměřeny na absolventy vysokých škol v oboru výpočetní technika.

Cílem kurzů je poskytnout absolventům teoretické znalosti a praktické dovednosti nezbytné pro zabezpečování potřeb plánů komplexní informatizace AČR.

Tematicky jsou kurzy členěné na cykly:

- C1. Projektování informačních systémů, zaměření: teoretické základy a technologie projektování a programování úloh ASVŘ.
- C2. Modelování činnosti vojsk, zaměření: teoretické základy a technologie projektování a programování úloh z oblasti řízení bojových činností a modelů boje.

D. Kurzy zabezpečení přenosu informací

Kurzy jsou zaměřeny na projektanty a správce počítačových sítí, obsluhy telekomunikačních zařízení, zaměření: WAN, MAN, LAN, ochrana dat a telekomunikace.

E. Všeobecně vzdělávací kurzy

Kurzy seznamují s nejnovější technologií ve specializovaných oblastech. Lze je použít jako náhrady za kurzy uvedené ve vzdělávacích cyklech, pokud mají shodné číslo kurzu, zaměření: volitelné.

F. Kurzy technické podpory AIS

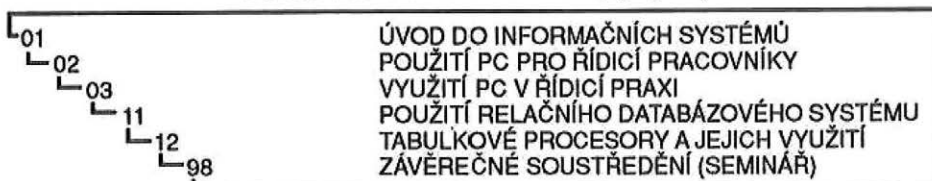
Kurzy jsou určeny pro pracovníky zabezpečující provoz a údržbu technického vybavení automatizovaných informačních systémů. Seznamují absolventy s novinkami v dané oblasti, zaměření: volitelné.

Jak již bylo výše uvedeno, předpokladem sestavování kurzů do vzdělávacích cyklů je vypracování podrobného obsahu, rozsahu a požadovaných vstupních znalostí jednotlivých kurzů, který musí být jednotný pro celý resort, takže uvedení názvu respektive čísla kurzu jednoznačně specifikuje obsah i rozsah školení. Ověřování vstupních znalostí při zahájení kurzů je však krajně neefektivní (student již do kurzu nastoupil!), proto je v návrhu nahrazeno ověřením získaných znalostí.

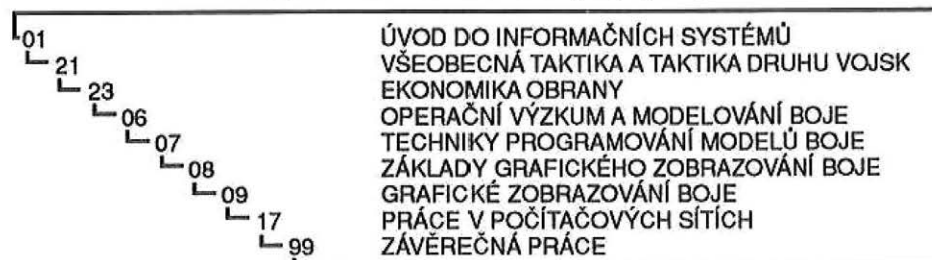
Příklady vzdělávacích cyklů

Postgraduální vzdělávání formou cyklů je v současné době pouze ve stadiu návrhu. K tomu, aby mohla být forma vzdělávacích cyklů zavedena do praktického využívání, musí projít složitým **schvalovacím řízením**. Do té doby je nutné smířit se se skutečností, že jednotlivé složky AČR si budou budovat školicí střediska bez společné metodické koordinace, budou vysílat své pracovníky na drahá školení podle nabídky a finančních možností, a ne podle potřeb resortu.

B1.1 Automatizace administrativy (6 týdnů)

C2.1 Modelování činnosti vojsk (9 týdnů)

Níže uvedené cykly slouží pouze jako příklady sestavené z kurzů uvedených v nabídce Střediska postgraduálního vzdělávání specialistů ASV pro šk. rok 1993/94, nejsou ještě ve školicí praxi aplikována.

První cyklus je vybrán z uživatelské řady, druhý z řady kurzů pro řešitele AIS.

* * *

Říká se, že nejlépe investovaný kapitál je kapitál vložený do technického rozvoje a vzdělání zaměstnanců. Proti takovému názoru není možné nic namítnout. Nutno však zvažovat, jakým způsobem bude tohoto kapitálu nejefektivněji využito.

Například je možné pořídit informační systém nákupem od softwarových firem, které rády a mnohdy i levně systém vytvoří a prodají. V tomto případě není zapotřebí školit vlastní projektanty IS a ušetří se jak na mzdě, tak na zvyšování kvalifikace. Softwarové firmy vědí, že vývoj systému a jeho zavedení je sice nezbytnou, ale v porovnání s dobou provozování jenom krátkou etapou životního cyklu systému. Po dlouhou dobu provozování pak mohou diktovat cenu a termíny nutné pro aktualizaci systému. Uživatel, který nemá kvalifikované pracovníky, nezbyvá než se tomuto diktátu podřídít, protože nemůže zamezit změnám v okolí systému, řízené realitě a v systému řízení.

Uvedený návrh zvýšení efektivity postgraduálního vzdělávání není možné pokládat za jedině možný a nelze ho zde dokumentovat v plném rozsahu. Měl by být však podnětem k diskusi, jejímž cílem by bylo zvážit a upřesnit všechny příznivé i nepříznivé důsledky a najít cestu efektivního využití nákladů na celoživotní vzdělávání příslušníků AČR.

Literatura:

- [1] Pichl, K.: Vojenská vzdělávací soustava České republiky, Sborník VA Brno, řada D (pedagogická), 1993.
- [2] Kubečka: Představa o požadavcích na doplnění a přípravu odborníků v oblasti automatizace a informatizace od r. 1995, Studie OAI GŠ AČR, 1994.

Porovnání způsobů přípravy vysokoškolsky vzdělaných odborníků Armády ČR

Příprava uchazečů o službu v armádě na vojenské povolání není jednoduchou záležitostí, a proto je jí ve všech vyspělých armádách věnována odpovídající pozornost. Nejinak tomu musí být i v případě formující se AČR, resp. její vzdělávací soustavy.

Jednou z nejčastěji diskutovaných otázek transformace vojenského školství je způsob přípravy vysokoškolsky vzdělaných důstojníků. Je tomu tak zejména proto, že existuje několik jejích variant. Dále pak také proto, že kapacity vojenských vysokých škol (VVS) ČR (fakticky zděděné po ČSSR) byly kalkulovány na jinou mezinárodně politickou situaci ve světě i Evropě; konečně pak také proto, že obrana ČR vyžaduje zcela jiné početní stavy armády než obrana ČSFR, či dokonce ČSSR. Zanedbatelné nejsou ani ekonomické faktory přípravy vojáků z povolání v procesu transformace ekonomiky našeho státu. Tento článek si klade za cíl exaktně přispět k řešení existujícího problému.

* * *

Jedním z nejdůležitějších atributů nově vznikající vojenské vzdělávací soustavy ČR (VVS) je její svébytnost. Přitom všem odborníkům řešícím transformaci armády je jasné, že AČR se bez systémových změn ve VVS neobejde. Obojí ostatně bylo konstatováno na stránkách tohoto časopisu již v roce 1993. Nedocenění specifik vojenských škol (v přípravě vojenských profesionálů) a přecenění úlohy škol civilních přináší pouze krátkodobé výhody, které odeznějí a zůstanou jenom problémy, jejichž náprava je zdoluhavá a těžká. Opačné preference oprávněně vedou ke kritice ne hospodárnosti VVS.

Podle analýz (provedených na VA Brno) budou vojenské školy i v cílovém modelu hlavním zdrojem doplňování armády vojáky z povolání všech kategorií - i když s rozdílným procentuálním podílem, než tomu je nyní. S tím souvisí i existence poměrně širokého spektra forem přípravy vojenských profesionálů, což se přliší nezamlouvá některým funkcionářům (MO, Parlamentu, voj. škol apod.).

Vzhledem k tomu, že délka studia výrazně ovlivňuje početní stavy studujících i škol, lze u nejnáročnějšího případu přípravy - přípravy vysokoškolsky vzdělaných odborníků - nalézt přijatelný stav jedině rozumným kompromisem mezi všemi níže popisovanými variantami. Výrazné preferování některé varianty by patrně nebylo

nejšťastnějším řešením. Stanovení vhodných proporcí (podle profesí) mezi jednotlivými variantami není ale předmětem tohoto článku.

Východiska

V podmínkách AČR existují čtyři (v podstatě základní) varianty či typové případy získání odborného vysokoškolského vzdělání příslušníků armády. Jde o vzdělání získané výhradně na civilní VŠ (CVŠ), výhradně na vojenské VŠ, v kombinaci na civilní a vojenské VŠ (*v uvedeném pořadí; obrácený postup se nedoporučuje*) a na hybridní škole, tj. vojenské fakultě (vojenském odboru) CVŠ. Z praxe je známé, že každý typový případ může mít řadu modifikací, které přinese život. A tak k jejich případnému rozpracování může dojít na základě dalších úvah či požadavků.

Hodnotícími kritérii, majícími vliv na rozhodování o způsobu vysokoškolské přípravy vojenských profesionálů, byly na základě analýz zvoleny:

1. NÁBOR UCHAZEČŮ.
2. VÝBĚR UCHAZEČŮ.
3. ZÁVAZEK UCHAZEČE KE SLUŽBĚ.
4. STUDIUM A STUDIJNÍ PROSTŘEDÍ.
5. UCHAZEČ, STUDENT A ABSOLVENT.
6. EKONOMIKA PŘÍPRAVY (z hlediska armády).
7. DOPLŇUJÍCÍ ÚDAJE.

Na první pohled je zřejmé, že jde o kritéria, která jsou dlouhodobě sledována ve většině armád, protože ovlivňují kvalitu budoucího velitelského sboru. Přitom v každém kritériu jsou posuzovány dílčí faktory, jak je ostatně patrné z dalšího textu. V 7. bodě jsou pak vedeny doplňující informace, které nelze vyjádřit v 1. až 6. bodě a které podle našich zkušeností ovlivňují konečné rozhodování. Snahou zpracovatelů je, aby klady a nedostatky jednotlivých způsobů přípravy napomohly při konečném rozhodování, rozhodování o způsobu přípravy vysokoškolsky vzdělaných odborníků AČR v jejím cílovém modelu VVS.

Zhodnocení všech čtyř variant je v první fázi provedeno slovně. V další části článku je pak toto verbální hodnocení převedeno na hodnocení číselné, tzn. kvantifikováno.

Autorovi je jasné, že zejména výběr (stanovení) dílčích faktorů či vlastní verbální hodnocení může být předmětem kritiky příp. spekulací. Obdobně tomu je co do jejich úplnosti. Přesto je ale třeba říci, že údaje byly oponovány a výsledky oponentury (tj. připomínky) zcela zahrnuty do níže uvedených přehledů.

Výsledky průzkumu

I. ODBORNÉ VZDĚLÁNÍ ZÍSKANÉ NA CIVILNÍ VYSOKÉ ŠKOLE

1. NÁBOR UCHAZEČŮ, - před nástupem ke studiu: - v průběhu studia: - po ukončení studia:	vyhovující problematický nevyhovující.
2. VYBĚR UCHAZEČŮ, - před nástupem ke studiu: - v průběhu studia: - po ukončení studia:	malý omezený nevyhovující.
3. ZÁVAZEK KE SLUŽBĚ, - s náborovým příspěvkem: - se stipendiem:	zpravidla krátkodobý střednědobý.
4. STUDIUM A STUDIJNÍ PROSTŘEDÍ, - rozvolněnost studia: - délka studia: - studijní obory: - studijní prostředí: - realizace profilu absolventa: * humanitní část * vojenská část * odborná část - příprava k práci s lidmi: - příprava na řídicí funkce: - příprava na řešení krizových situací: - příprava na vojenské povolání: - neúspěchy ve studiu:	organizační i odborná zpravidla delší převážně vyhovující výhradně civilní částečná žádná postačující žádná žádná žádná žádná nadprůměrné.
5. UCHAZEČ, STUDENT A ABSOLVENT, - zájem o vojenské povolání: - vztah k armádě: - vojenská základní služba: - možnost zrušení závazku během studia: - kvalita absolventů:	nevyhraněný, spíše ekonomický spíše negativní zpravidla neabsolvovaná nedořešena podprůměrná a průměrná
6. EKONOMIKA PŘÍPRAVY (z hlediska armády), - náklady na studium: - školné: - náklady na provoz školy: - personální zabezpečení VŠ přípravy: - MTZ a UVZ:	stipendium nebo náborový příspěvek za celou dobu studia (po zavedení) žádné minimální, spojené pouze s nábořem a výběrem uchazečů minimální.
7. DOPLŇUJÍCÍ ÚDAJE - nutnost absolvování odborné specializační přípravy a vojenské přípravy, - nutnost absolvování VZS, - zrušení (výrazné omezení) VVŠ a s tím související ztráta významných odborníků téměř ve všech profesích (oborech) + výrazné omezení výzkumných kapacit armády.	

II. ODBORNÉ VZDĚLÁNÍ ZÍSKANÉ NA CIVILNÍ A VOJENSKÉ VYSOKÉ ŠKOLE

1. NÁBOR UCHAZEČŮ, - před nástupem ke studiu: - v průběhu studia: - po ukončení studia:	vyhovující problematický nepřichází v úvahu.
2. VYBĚR UCHAZEČŮ, - před nástupem ke studiu: - v průběhu studia: - po ukončení studia:	malý omezený nepřichází v úvahu.
3. ZÁVAZEK KE SLUŽBĚ, - s náborovým příspěvkem: - se stipendiem:	krátkodobý střednědobý.
4. STUDIUM A STUDIJNÍ PROSTŘEDÍ, - rozvolněnost studia: - délka studia: - studijní obory: - studijní prostředí: - realizace profilu absolventa: * humanitní část * vojenská část * odborná část - příprava k práci s lidmi: - příprava na řídicí funkce: - příprava na řešení krizových situací: - příprava na vojenské povolání: - neúspěchy ve studiu:	organizační i odborná zpravidla delší než standardní omezené civilní a vojenské úplná úplná úplná systematická systematická ano systematická průměrné.
5. UCHAZEČ, STUDENT A ABSOLVENT, - zájem o vojenské povolání: - vztah k armádě: - vojenská základní služba: - možnost zrušení závazku během studia: - kvalita absolventů:	v podstatě vyhraněný neutrální převážně neabsolvovaná vyřešena převážně průměrná.
6. EKONOMIKA PŘÍPRAVY (z hlediska armády), - náklady na studium: - školné: - náklady na provoz školy: - personální zabezpečení VŠ přípravy: - MTZ a UVZ:	stipendium po dobu studia CVŠ nebo náborový příspěvek za dobu studia na CVŠ + studijní náležitosti po dobu studia VVŠ podle zákona pouze za studium CVŠ (po zavedení) pouze náklady na provoz VVŠ pouze na alikvotní část studia pouze na alikvotní část studia.
7. DOPLŇJÍCÍ ÚDAJE - výrazné omezení teoretických disciplín na VVŠ, - zachování podstatné části studijních a vědních oborů, potřebných pro rozvoj a činnost armády.	

III. ODBORNÉ VZDĚLÁNÍ ZÍSKANÉ NA VOJENSKÉ VYSOKÉ ŠKOLE

1. NÁBOR UCHAZEČŮ, - před nástupem ke studiu: - v průběhu studia: - po ukončení studia:	vyhovující nepožaduje se nepřichází v úvahu.
2. VYBĚR UCHAZEČŮ, - před nástupem ke studiu: - v průběhu studia: - po ukončení studia:	dostatečný nepřichází v úvahu nepřichází v úvahu.
3. ZÁVAZEK KE SLUŽBĚ, - s náborovým příspěvkem: - se stipendiem:	nepřichází v úvahu střednědobý.
4. STUDIUM A STUDIJNÍ PROSTŘEDÍ, - rozvolněnost studia: - délka studia: - studijní obory: - studijní prostředí: - realizace profilu absolventa: * humanitní část * vojenská část * odborná část - příprava k práci s lidmi: - příprava na řídicí funkce: - příprava na řešení krizových situací: - příprava na vojenské povolání: - neúspěchy ve studiu:	odborná standardní specializované vojenské úplná úplná úplná systematická systematická ano systematická průměrné.
5. UCHAZEČ, STUDENT A ABSOLVENT, - zájem o vojenské povolání: - vztah k armádě: - vojenská základní služba: - možnost zrušení závazku během studia: - kvalita absolventů:	zcela vyhraněný převážně pozitivní absolvovaná vyřešena různorodá, převážně průměrná.
6. EKONOMIKA PŘÍPRAVY (z hlediska armády), - náklady na studium: - školné: - náklady na provoz školy: - personální zabezpečení VŠ přípravy: - MTZ a UVZ:	studijní náležitosti po dobu studia VVŠ podle zákona o zavedení se neuvažuje úplné na celou dobu studia na celou dobu studia.
7. DOPLŇUJÍCÍ ÚDAJE - zachování nosných studijních a vědních oborů potřebných pro rozvoj a činnost armády.	

IV. ODBORNÉ VZDĚLÁNÍ ZÍSKANÉ NA VOJENSKÉ FAKULTĚ CIVILNÍ VŠ

1. NÁBOR UCHAZEČŮ, - před nástupem ke studiu: - v průběhu studia: - po ukončení studia:	vyhovující nepožaduje se nepřichází v úvahu.
2. VÝBĚR UCHAZEČŮ, - před nástupem ke studiu: - v průběhu studia: - po ukončení studia:	dostatečný nepřichází v úvahu nepřichází v úvahu.
3. ZÁVAZEK KE SLUŽBĚ, - s náborovým příspěvkem: - se stipendiem:	nepřichází v úvahu střednědobý.
4. STUDIUM A STUDIJNÍ PROSTŘEDÍ, - rozvolněnost studia: - délka studia: - studijní obory: - studijní prostředí: - realizace profilu absolventa: * humanitní část * vojenská část * odborná část - příprava k práci s lidmi: - příprava na řídicí funkce: - příprava na řešení krizových situací: - příprava na vojenské povolání: - neúspěchy ve studiu:	odborná standardní specializované civilní a vojenské úplná úplná úplná systematická systematická ano systematická průměrné.
5. UCHAZEČ, STUDENT A ABSOLVENT, - zájem o vojenské povolání: - vztah k armádě: - vojenská základní služba: - možnost zrušení závazku během studia: - kvalita absolventů:	převážně vyhraněný převážně pozitivní absolvovaná vyřešena různorodá, převážně průměrná.
6. EKONOMIKA PŘÍPRAVY (z hlediska armády), - náklady na studium: - školné: - náklady na provoz školy: - personální zabezpečení VŠ přípravy: - MTZ a UVZ:	studijní náležitosti po dobu studia VF podle zákona smluvní část (po zavedení) zcela na provoz VF a z části na provoz CVŠ na celou dobu studia v rámci VF na celou dobu studia v rámci VF.
7. DOPLNŮJÍCÍ ÚDAJE - možnost pěstování vybraných studijních a vědních oborů potřebných pro rozvoj a činnost armády, - využívání UVZ a pedagogického sboru CVŠ, zejména v začátku studiu (tzv. studijním základu).	

Kvantifikace výsledků

Aby bylo možné jednotlivé varianty vzájemně porovnat, byla provedena jejich kvantifikace. K vlastnímu procesu kvantifikace několik poznámek.

U každého kritéria (event. faktoru) byla jednotlivá slovní hodnocení seřazena vzestupně, přičemž nejvyšší číselná hodnota byla přiřazena (z hlediska armády) nejpriznivějšímu případu. Součty těchto číselných hodnot v rámci posuzovaného kritéria představují celkový počet získaných bodů. Součet bodů jednotlivých kritérií, u posuzovaných způsobů přípravy, potom reprezentuje jejich prosté ohodnocení. Bližší je zřejmé z **tabulky 1**. Pro úplnost je třeba dodat, že u sedmého kritéria (Doplňující údaje) byly po provedené analýze pro negativní slovní hodnocení použity i záporné hodnoty (jde pouze o formální záležitost, která nemá vliv na konečné výsledky).

Jak je zřejmé, počet posuzovaných faktorů je v rámci jednotlivých kritérií různý. Proto byla provedena jejich normalizace (v int. <-1, +1>) podle známých matematických postupů. Výsledky (zaokrouhlené na tři desetinná místa) obsahuje **tabulka 2**. Použitá norma je uvedena v posledním sloupci tabulky 1 a fakticky představuje maximální možnou hodnotu (amplitudu) hodnoceného kritéria (příp. faktoru).

Kvantifikace posuzovaných kritérií (absolutní údaje)

Tabulka 1

KRITÉRIUM	ZPŮSOB PŘÍPRAVY				NORMA
	I.	II.	III.	IV.	
NÁBOR UCHAZEČŮ	7	11	12	12	15
VÝBĚR UCHAZEČŮ	6	10	14	14	15
ZÁVAZEK KE SLUŽBĚ	4	5	7	7	7
STUDIUM A STUDIJNÍ PROSTŘEDÍ	18	39	45	44	49
UCHAZEČ, STUDENT A ABSOLVENT	5	11	13	11	14
EKONOMIKA PŘÍPRAVY (z hlediska armády)	14	11	10	12	17
DOPLŇUJÍCÍ ÚDAJE	-11	-1	7	4	18
CELKEM	43	86	108	104	(135)

Kvantifikace posuzovaných kritérií (normované údaje)

Tabulka 2

KRITÉRIUM	ZPŮSOB PŘÍPRAVY			
	I.	II.	III.	IV.
NÁBOR UCHAZEČŮ	0,467	0,733	0,800	0,800
VÝBĚR UCHAZEČŮ	0,400	0,667	0,933	0,933
ZÁVAZEK KE SLUŽBĚ	0,500	0,625	0,875	0,875
STUDIUM A STUDIJNÍ PROSTŘEDÍ	0,367	0,796	0,918	0,898
UCHAZEČ, STUDENT A ABSOLVENT	0,357	0,786	0,929	0,786
EKONOMIKA PŘÍPRAVY (z hlediska armády)	0,824	0,647	0,588	0,706
DOPLŇUJÍCÍ ÚDAJE	-0,611	-0,056	0,389	0,222
CELKEM	2,304	4,198	5,432	5,220

Diskuse nad získanými výsledky

Z tabulky 1 a 2 je zřejmé, že nejlepší hodnocení (absolutní i relativní, resp. normované) získal III. způsob přípravy, tj. ve vojenských vysokých školách. Na druhém místě se umístila hybridní varianta (IV.) tj. na vojenské fakultě (odboru) civilní vysoké školy. Nejméně příznivě z hlediska armády se umístila varianta úplné přípravy na civilní vysoké škole, což se intuitivně očekávalo s ohledem na známý stav, tj. postavení armády ve společnosti.

Toto hodnocení platí pro shodné váhy (hodnota 1) jednotlivých kritérií. Z hlediska zákazníka či zadavatele vysokoškolské přípravy (MO) ale k takovéto situaci dojde zcela výjimečně. Zadavatel ve zcela konkrétní situaci (zpravidla době) upřednostňuje pouze některá z posuzovaných kritérií, což se v konečné fázi může projevit na jiném pořadí posuzovaných způsobů. Na důkaz tohoto tvrzení poslouží výsledky z tabulky 3, kde váha ekonomiky přípravy je oproti ostatním trojnásobná.

Modelový případ

Tabulka 3

KRITÉRIUM	ZPŮSOB PŘÍPRAVY				VÁHA KRITÉRIA
	I.	II.	III.	IV.	
NÁBOR UCHAZEČŮ	0,467	0,733	0,800	0,800	1
VÝBĚR UCHAZEČŮ	0,400	0,667	0,933	0,933	1
ZÁVAZEK KE SLUŽBĚ	0,500	0,625	0,87	0,875	1
STUDIUM A STUDIJNÍ PROSTŘEDÍ	0,367	0,796	0,918	0,898	1
UCHAZEČ, STUDENT A ABSOLVENT	0,357	0,786	0,929	0,786	1
EKONOMIKA PŘÍPRAVY (z hlediska armády)	2,472	1,941	1,764	2,118	3
DOPLŇUJÍCÍ ÚDAJE	-0,611	-0,056	0,389	0,222	1
CELKEM	3,952	5,492	6,608	6,632	-

Tabulka 4 shrnuje výsledky celkem sedmi možných případů (kombinací různých vah posuzovaných kritérií. Pokud není kritérium v tabulce uvedeno, má váhu rovnou jedničce. K výběru jednotlivých případů. V současné době jsou nejvíce diskutovány a sledovány: nábor uchazečů (1. kritérium), kvalita uchazečů, studentů a absolventů (5. kritérium) a ekonomika přípravy (6. kritérium). Po diskusích na VA Brno byly zvoleny maximální váhy u prvních dvou kritérií dvě a u třetího kritéria rovné třem. Sedmý případ přitom reprezentuje nejkomplexnější pohled na tuto problematiku.

Souhrnné výsledky vyšetřovaných případů

(Pozn.: tučně tištěné výsledky představují nejpříznivější hodnotu daného případu.)

Tabulka 4

PŘÍPAD	VÁHA KRITÉRIA			ZPŮSOB PŘÍPRAVY			
	1.	5.	6.	I.	II.	III.	IV.
1.	1	1	1	2,304	4,198	5,432	5,200
2.	2	1	1	2,771	4,931	6,232	6,020
3.	1	2	1	2,661	4,984	6,361	6,006
4.	1	1	3	3,952	5,492	6,608	6,632
5.	1	2	3	4,309	6,278	7,537	7,418
6.	2	1	3	4,776	7,011	8,337	8,218
7.	2	2	3	5,133	7,797	9,266	9,004

Z tabulky 4 je zřejmé, že celkem v šesti vyšetřovaných případech dosáhl nejlepších výsledků III. způsob přípravy a pouze v jednom případě IV. způsob. Jde o logický důsledek hodnot (viz tabulku 1, event. tabulku 2), protože ze sedmi posuzovaných kritérií se tento způsob umístil šestkrát na prvním místě. Proto se v takovémto případě použití váhové funkce prakticky neuplatní.

* * *

Nejchoulostivější otázkou procesu transformace, dotýkající se prakticky všech pracovníků vojenského školství, je redukce počtů, vyplývající z uvolněných kapacit. Tato skutečnost nemůže být ale v řešení tohoto problému určující, i když mnohdy odchod špičkových odborníků se pro armádu stal již dnes tvrdou realitou.

Až dosud byla velikost vojenského školství stanovována direktivně, bez hlubších analýz a kalkulací, přičemž se mnohdy přihlíželo k lokálním zájmům (škol, vojsk, funkcionářů apod.). Tyto postupy nelze považovat za objektivní, natož pak za koncepční.

Aby bylo možné o transformaci vojenského školství objektivně rozhodnout, je třeba shromáždit co nejvíce faktů a použít moderní vědecké metody analýzy a syntézy sociálních systémů. Přitom je zejména zapotřebí seriózně zhodnotit klady i nedostatky jednotlivých variant či přístupů i možná rizika jejich aplikace. Autorovi je známo, že exaktní (rozuměj matematické) přístupy k řešení problémů transformace nejsou zrovna v oblibě, protože většinou vedou k jiným výsledkům, než prosazují zodpovědní funkcionáři.

Tento článek názorně ukazuje, že je možné, na základě konkrétních vstupních informací, dostatečně objektivně rozhodnout o variantě přípravy vysokoškolsky vzdělaných vojáků z povolání a v návaznosti na ni pak odvodit globální oborovou strukturu VVŠ. Důsledným aplikováním této metody by mohlo být odzvoněno nežádoucím tendencím, resp. tlakům při tvorbě organizační struktury celé VVS.

I když článek řeší pouze jednu část VVS, a to vojenské vysoké školy, přesto ho lze snadno modifikovat i na další její části, zejména na vojenské střední školy. Navíc se pokouší celou řadu problémů přípravy vysokoškolsky vzdělaných odborníků nejen nezastírat, ale i zprůhlednit, zejména před širší veřejností.

Nově koncipovaná VVS ČR musí být zcela svébytná. V praxi to znamená, že AČR si musí především své odborníky připravit sama a nemůže se nejen spoléhat (zejména z ekonomických, ale i vojensko politických důvodů) na výraznou pomoc jiných států v přípravě vojenských odborníků, ale i na úlohu civilního sektoru. Tyto skutečnosti si dnes v rozvinutých demokraciích politici i armádní funkcionáři zcela uvědomují. To ale nelze říci o našem případě.

Nová VVS, vycházející z principu rozumné dostatečnosti v obraně státu, by ale měla být natolik pružná, aby umožňovala v případě potřeby plně pokrýt aktuální požadavky armády. Proto není žádoucí, aby se VVS dostala vlivem nekoncepčního či nekvalifikovaného zásahu do neřešitelné situace. Na tomto místě je třeba si uvědomit, že do takovéto situace se může VVS dostat během jednoho dne resp. jednoho chybného rozhodnutí, které by se napravovalo v dnešních podmínkách 15 až 20 let. A tak je třeba hledat při snižování stavů takové řešení, které by tomuto jevu předešlo. A to je nezanedbatelný faktor transformace VVS!

* * *

Do jaké míry se mi podařilo objektivně zobrazit situaci v přípravě vysokoškolsky vzdělaných odborníků, nechám na čtenáři. Není ale chybou autora, že v některých ohledech vynikají přednosti dosavadního systému vojenského školství. Vždyť je známou pravdou, že ne všechno staré bylo špatné. Dosažení zásadního obratu, vedoucího ke kvantitativně jiným údajům v tabulce 1 (a následujícím), je totiž problémem dlouhodobým, souvisejícím se změnou postavení AČR ve společnosti. Ale to je již jiná kapitola.

Nadporučík Štefan S a r v a š

Mírové mise ve světle sociologických poznatků

Konec studené války jenom zvýraznil problém nových úkolů ozbrojených sil. Problémům armády a vojenské organizace po pádu železné opony je věnována značná pozornost. Patrná je i snaha najít pro toto období nové pojmenování. Obecně se ujal dva pojmy. Prvním je pojem bezválečná společnost (warless society), který zavedl Charles C. Moskos¹, a druhým post-vojenská společnost (post-military society), použitý Martinem Shawem².

I když v některých aspektech se autoři neshodují, základní idea je jasná; totiž, že *ozbrojené síly a jejich úkoly budou muset v budoucnu projít zásadní změnou jejich úkolů*. Když se pokusíme sumarizovat názory těchto dvou autorů na budoucí podobu ozbrojených sil, nacházíme následující portrét:

- Budou do jisté míry spíše policejními silami a jejich nasazení můžeme očekávat spíše pod vlajkou OSN, případně jiných mezinárodních organizací než pod vlajkou národní.
- Budou dobrovolnými a plně profesionálními institucemi.
- V ozbrojených silách budou lepší pracovní podmínky, aby byly schopné konkurovat na trhu práce: tj. lepší plat, flexibilní pracovní doba, otevřenost vůči ženám a minoritám.

* * *

V následující části se budu věnovat jenom prvnímu problému, který jsem nastínil: nasazení národních vojenských jednotek jako policejních sil pod vlajkou OSN, případně jiných mezinárodních organizací.

Jde o úkol, který předvídal už M. Janowitz v dnes již klasické knize *Profesionální voják*, kde místo pojmu ozbrojené síly v souvislosti s případnými novými úkoly použil pojem *policejní síly*. Podle něj jde o síly neustále připravené k činnosti, které používají minimálního násilí a kladou důraz na hledání životaschopných mezinárodních vztahů k eliminaci konfliktu. Za akce tohoto charakteru můžeme považovat např. nasazení vojenských jednotek v Perském zálivu, bývalé Jugoslávii, Somálsku, Kambodži ap.

Mírové operace, naděje a realita

To, že jde o problém velice aktuální, se ukázalo (mj.) i na letošním IV. mezinárodní konferenci ERGOMAS (European Group on Military and Society), kde byl problémům spojeným s novými úkoly ozbrojených sil a jejich nasazením v jednotkách OSN, případně v mezinárodních akcích jiného charakteru, věnován panel „Mírové operace, naděje a realita“ a přednáška italského brigádního generála Bruno Loi, který byl velitelem italských jednotek v Somálsku.

O vstup do problematiky mírových operací se postaral italský politolog Giuseppe Cucchi, který poukázal na to, že musíme rozlišovat mezi dvěma tendencemi u mírových operací, a to:

- * **Peace-keeping** - cílem je zabránit rozšíření vojenského konfliktu, případně tlumit tento konflikt. Úkoly ozbrojených sil se zde více blíží svému původnímu předurčení - použití síly (válka v Perském zálivu) nebo odstrašení silou (bývalá Jugoslávie);
- * **Peace-building** - cílem je zabránit další devastaci země, případně restaurovat infrastrukturu a někdy dokonce i politický systém. Tyto úkoly jsou velice odlišné od těch, pro které jsou většinou vojenské jednotky cvičeny (Somálsko).

Na G. Cucchiho navázal italský politolog Guido Sertorio, který se věnoval dvěma problémům spojeným s mírovými operacemi, ke kterým dochází v zemi, odkud jsou jednotky vysílány. Na tyto dva aspekty pak ve svém referátu poukázali i belgičtí sociologové Philippe Manigart a Eric Malier. Jde o:

■ **Rekrutaci** - která se stává problémem, především v případě nasazení vyšších počtů lidí. Mírové mise s sebou nesou ohrožení na životě a je velice problematické nasazovat vojáky základní služby. Belgičtí sociologové ukázali na stále výraznější tendenci mladých mužů preferovat stálé a perspektivní zaměstnání, které není vzdálené od místa bydliště a nepřináší žádné riziko. Současně se ukazuje, že zájem na nasazení v rámci mezinárodních misí, které jsou poměrně výnosné (italští vojáci na nejnižších stupních dostávají asi 4000 amerických dolarů, jejich němečtí kolegové mají možnost ušetřit asi 50 tisíc marek za 6 měsíců služby v jednotkách OSN), má ta část mladé populace, která je nedostatečně vzdělaná, nezkušená a málo motivovaná pro službu v jednotkách tohoto charakteru. Další problém, který je spjat s rekrutací, je ten, že ke službě se hlásí mladí muži s představou Supermana nebo Ramba, kteří jsou ovšem nejméně vhodní pro úkoly v rámci mírových operací. Ideálním jedincem je naproti tomu mladý člověk, schopný pochopit kulturu země, v níž je nasazen, komunikativní jedinec, schopný řešit problémy a konflikty nenásilnou cestou.

■ **Podporu veřejnosti** - veřejnost většinou akceptuje mírové operace krátkodobého charakteru. Ty se však mohou dlouhodobě stát velice těžko legitimizovatelné, a to platí především v případě nepřímých úspěšných misí, případně u operací s nejasnými a zamlženými cíli, které obyvatelstvo nepodporuje. Veřejnost potom negativně reaguje na zabíjení nebo zranění vojáků vlastního státu v mírových operacích a zpochybňuje nejen legitimitu nasazení vlastních vojáků, ale zaujímá i nega-

tivnější postoje vůči politickým seskupením, případně politikům, kteří toto nasazení prosadili.

Bundeswehr a tzv. nové úkoly armády

K velice zajímavému problému vztahu Bundeswehru k tzv. novým úkolům armády a v této souvislosti i mírovým operacím se vyslovil Jürgen Kühlmann. Poukázal na úkoly Bundeswehru v době studené války a na postavení ozbrojených sil po pádu železné opony. Zdůraznil různé politické názory, které panovaly mezi německými politiky v souvislosti s tzv. novými úkoly armády. Na jedné straně křesťanští demokraté a liberálové zdůrazňovali fakt, že Německo musí převzít svůj díl zodpovědnosti za ochranu lidských práv, v boji proti genocidě a v zajištění světového míru. Parlamentní opozice (SPD) se v postojích k problému změny německé ústavy, která by dovolovala nasazení vojáků Bundeswehru v rámci jednotek OSN, rozštěpila do několika frakcí. Kühlmann současně poukázal i na kritické hlasy německého tisku, který varoval a poukazoval na neblahé dopady operace v Somálsku, především v případě amerických jednotek. Analyzoval i postoje německé veřejnosti, která spíše odmítala zapojení vojáků Bundeswehru do mírových operací (podpora zapojení v těchto operacích v průběhu let 1992 a 1993 spíše klesala než rostla; - v listopadu 1992 nasazení Bundeswehru pod mandátem OSN v čistě mírových misích podporovalo 29 % německého obyvatelstva a 15 % souhlasilo i s nasazením v bojových misích, tj. 44 % podporovalo zapojení do akcí OSN, v dubnu 1993 nasazení vojáků Bundeswehru v mírových misích podporovalo 21 % a ve vojenských misích pod mandátem OSN 12 % německého obyvatelstva, tj. podporu zapojení do akcí OSN vyjádřilo už jen 33 %). Jürgen Kühlmann pak v diskusi poukázal i na to, jak účast v mírových misích ovlivňuje mladé muže, kteří se rozhodují mezi civilní a vojenskou službou. Dokumentoval to na příkladě války v Perském zálivu, kde Německo nemělo své jednotky. Před válkou v zálivu ročně žádalo o civilní službu průměrně 65 tisíc mladých Němců. V roce 1992 to však bylo 151 tisíc a v roce 1993 133 tisíc mladých mužů.

Limity mírových operací

Rovněž Daniel Rich, mladý francouzský politolog, se věnoval limitům mírových operací. Poukázal na známé problémy s rekrutací a legitimizací, ale zvýraznil i jiné aspekty:

- *Problém mezinárodního velení*, které někdy spíše vyvolává chaos a není schopno efektivně řešit vzniklé konfliktní situace a koordinovat činnost jednotek.
- *Problém ekonomických nákladů*, které jsou u některých zemí příliš vysoké. Za vhodné se považuje 1-2 % vojenského rozpočtu země. Některé země však překročily 4 % ročního rozpočtu (např. Itálie).
- *Problém přípravy vojáků* pro mírové mise. Ukazuje se, že tyto mise potřebují nejen jiný typ vojáků, ale i odlišný výcvik, než jaký prováděla klasická armáda.

- *Problém dosažení politického konsenzu o úkolech jednotky a jejím případném nasazení do bojových akcí v zemi, která vojáky vysílá atd.*

Účast hostitelské země na misích OSN

Speciální část programu konference byla věnována italské účasti na misích OSN. K této tematice přednesl přednášku brigádní generál Bruno Loi, který se na základě svého působení zaměřil především na operaci IBIZ (tj. na italskou účast na mírové misi v Somálsku), které velel. Úvodem připomněl, že italské jednotky (když neuvažujeme o účasti pozorovatelů) se doposud zúčastnily pěti misí - viz tabulku.

Tabulka

P. č.	Stát	Léta	Počet vojáků
1.	LIBANON	1982-1982	10 000
2.	KURDISTÁN (IRÁK)	1991	1200
3.	ALBÁNIE	1991-1993	1000
4.	SOMÁLSKO	1991-1993	I. etapa 3500
			II. etapa 28 000
5.	MOZAMBIK	1993	1000

Jako hlavní problémy spojené zejména s účastí v Somálsku vymezil problém:

- * operačního zajištění bezpečnosti.
- * kontroly teritoria.
- * humanitární pomoci.

V souvislosti se situací v Somálsku (hladomor a politická nestabilita) se jako nejzávažnější ukázaly obtíže spojené s humanitární pomocí. Generál Bruno Loi poukázal na výrazná omezení přípravy vojáků, kteří i přes speciální výcvik nejsou plně připraveni na úkoly, jež vůbec nesouvisí s klasickou činností vojenských jednotek.

Mezi akce humanitárního charakteru zařadil:

- **Sociální operace** - jde především o udržování a rozvoj infrastruktury, zajištění fungování pošt, policie, výstavba a udržování nemocnic, rekonstrukce tratí, cest a budov, řešení problémů uprchlíků a uprchlických táborů, zavodňování půdy ap.
- **Psychologické a sociologické služby** - jako důležité se ukázaly problémy spjaté se zjišťováním mínění a nálad nejen vojáků, ale i místního obyvatelstva, vydávání časopisů a novin. Výrazně se projevila i potřeba informovat vojáky o jiné kultuře, zvycích domorodého obyvatelstva a potřeba navazovat kontakty s místní elitou.

■ **Akce strategicko-politického charakteru** - ukázalo se nutné poznat místní kulturu, místní elitu a na základě toho hodnotit riziko vzniku regionálního konfliktu. Původní zámysl byl nevměšovat se do kmenových a politických sporů v zemi, která bývala italskou kolonií. Ukázalo se však, že je to nemožné. Bylo potřebné vypracovat projekt stabilizace místní situace a na různých úrovních jednat s místními kmenovými a politickými představiteli, kteří měli rozličné zájmy. Ukázalo se, že část starší inteligence stále mluví italským jazykem, což umožnilo kontakty italských vojáků s místní elitou. Jako poslední velice významný úkol v této oblasti se jeví potřeba legitimizovat mandát, a to jak v zemi, ve které jednotky působí, tak i na domácí politické scéně. Jestliže legitimizace na domácí politické scéně je úkol domácích politiků, tak potvrzení mandátu v místě nasazení je úkolem vojáků.

Nejdůležitější jsou humanitární aspekty

Na závěr se generál Bruno Loi pokusil získané sociologické poznatky shrnout do následujících bodů:

1. **Mírové mise jsou souhrnem vojenských a humanitárních aspektů, kde převládají aspekty humanitární.** Jako velice důležitá se jeví spolupráce s různými humanitárními organizacemi, které vůbec nepodléhají vojenskému velení (v místě nasazení italských jednotek současně působilo 2800 italských humanitárních pracovníků).
2. Protože jde nejen o vojenskou akci, ale především akci mírovou, je kladen velký **důraz na psychologický výběr vojáků**, kteří musejí být nejen schopni plnit bojové úkoly, ale musejí pochopit i místní kulturu. Je třeba poznamenat, že italská vláda nasazuje do těchto akcí vojáky, kteří vykonávají vojenskou základní službu. Jejich výběr do jednotek však probíhá již při nástupu vojenské služby, kdy se zjišťuje, zda-li jsou mladí muži ochotni sloužit v mírových jednotkách. V případě kladné odpovědi jsou zařazeni do brigád, připravených k nasazení v mírových misích. Tyto jednotky procházejí speciálním výcvikem. Po ukončení služby v mírových operacích jsou mladí muži dotazováni na případnou další službu v armádě. Ukazuje se však, že mají zájem spíše o krátkodobě působení v humanitárních organizacích, s jejichž prací se seznámili při nasazení.
3. Velice důležitá je **politická legitimita akce**, když vláda musí odpovědět na otázky o přínosu mírové operace, o mezinárodních důsledcích nasazení vojenských jednotek v problémové oblasti a zda akce splnila účel.

* * *

Celkově se na konferenci ERGOMAS ukázalo, že působení v mírových operacích vyvolává potřebu změn úkolů armády i změn vojenské organizace. Mírové mise přinášejí mnoho problémů, které teprve čekají na své řešení. Je třeba vzít v úvahu, že mnohé názory v současnosti jenom krystalizují. Přesto se zdá, že

v budoucnu bude potřebné věnovat problematice nasazení vojenských jednotek v mírových misích neustálou pozornost.

Literatura:

- 1) Moskos, C. C.; Armed Forces in a Warless Society. In: Armed Forces after the Cold War. SOWI, International Forum, No. 13, Munich, 1992.
- 2) Shaw, M.; Post-Military Society: Militarism, Demilitarisation and War at the End of the Twentieth Century. Philadelphia: Temple University Press, 1991.

Podplukovník Ing. Jaroslav S t o j a n,
Ing. Oldřich J a n a t a, CSc.

K vývoji nových raket - budoucí technologie a systémy (1. část)

(z provenience francouzských ozbrojených sil)

Vývoj nových raket schopných operovat za stále obtížnějších podmínek a formulování postupně mnohem náročnějších požadavků na používané střely umožňuje vymezit určitý soubor transformačních nástrojů, které zajišťují jejich další vývoj. Tyto nové požadavky mohou být uspokojovány neustále se objevujícími novými technologiemi. Technologie po svém zavedení do konstrukce současných raket mohou výrazně zlepšit jejich parametry a dát impuls k vývoji zcela nových zbraňových systémů.

Nejistitelnost (la furtivité), spočívající ve změně tvarových i rozměrových parametrů, je založena na jedné z nových technologií, která umožní snadnější pronikání taktických raket nad území protivníka. Tato technologie může být aplikována jak na podzvukové, tak i na nadzvukové střely.

Maskování před radiolokačním průzkumem zahrnuje nejen nanášení speciálních vrstev na povrch střely (např. látek, které pohlcují elektromagnetické vyzařování), ale i optimalizaci geometrických tvarů do takové míry, že se sníží odraz elektromagnetických vln do směru jejich dopadu (tzv. efektivní odrazná plocha - pozn. red.). Obtížnost takového způsobu řešení spočívá v nutnosti zachování letových charakteristik rakety a její dostatečné manévrovatelnosti, kterou například potřebuje pro průnik PVO protivníka. Na druhé straně se výzkum nejistitelnosti musí také zaměřovat na jednotlivé agregáty rakety, jako je motor, jehož infračervená vyzařovací charakteristika musí být potlačena, ale též autopilot, který může být aktivní, pasivní nebo může využívat obou principů současně.

Řízení raket, odpalovaných z bezpečné vzdálenosti několika desítek kilometrů od cíle, se nemůže zajistit pouhým inerciálním řízením. Odchyłka od zadaných souřadnic místa odpálení způsobí totiž takovou chybu v určení polohy cíle, která je přímo úměrná třetí mocnině doby letu. Je proto nezbytné během letu rakety opravovat údaje v paměti její inerciální řídicí soustavy pomocí dalších snímačů tak, aby se v průběhu letu korigovala letová dráha, která byla do paměti palubního počítače naprogramována během přípravy rakety k odpálení.

● Vytvoření odolného systému

Používanými snímači pro korigování dráhy letu, jak známo, je *výškoměr*, který porovnává přelétávaný reliéf terénu s údaji podle modelu letové dráhy v paměti palubního počítače, dále pak *přijímač GPS* (*Global Positioning System - systém udávání polohy pomocí soustavy družic*) a rovněž *radiolokátor* nebo *optická snímač soustava*, jež také umožňují opravovat letové údaje podle předem stanovených orientačních bodů. Přitom **inerciální řídicí systém zůstává srdcem celé řídicí soustavy a jeho přesnost je závislá na četnosti a důmyslnosti prováděných korekcí letové dráhy**. Konečným cílem je vytvořit takovou soustavu řízení, která bude vyhodnocovat co největší počet variant jednotlivých geografických zón.

Doba, za kterou reaguje autopilotní systém od sejmутí určité veličiny (časové konstanty), velmi významně ovlivňuje dráhu letu rakety mezi místem odpálení a cílem. Tuto dobu je nezbytné redukovat na minimum tak, aby se zvýšila pravděpodobnost zásahu cíle a aby se snížila nezbytná velikost bojové hlavičky, a tedy hmotnost i cena střely. Tohoto cíle lze dosáhnout řešením tří problémů: *konceptu autopilotního systému, algoritmu řídicích povelů a celkovou konstrukcí rakety*, která modifikuje dráhu letu rakety.

Pokud se jedná o **autopilotní systém**, musí se kapacita jeho palubního počítače zvětšit natolik, aby umožňovala uskutečňování různých letových manévřů v závislosti na dané konstrukční koncepci rakety ve všech jejích šesti stupních volnosti. **Nové řídicí algoritmy** (tzv. *piloguidage* - *navádění pomocí údajů inerciální řídicí soustavy v kombinaci s údaji průběžně snímanými z terénu během letu rakety*) pak zajistí formování optimálních řídicích povelů. A nakonec **faktor vlastní bojové náplně hlavičky** rakety může být ovlivňován použitou kombinací aerodynamických prvků tzv. *PIF-PAF* (*pilotage inertiel en force* - *pilotage aérodynamique fort* = *nucené inerciální řízení - aerodynamické silové řízení*) a použitou pyrotechnickou soustavou (usměrňovače impulsu apod.).

● Nové technologie

V přesnosti střel bude využíván neustálý pokrok, který je trvale dosahován v pozemních, námořních i vzdušných podmínkách (např. různé druhy imitátorů, klamných cílů aj.). Bude se využívat schopností reagovat v reálném čase při zpracování obrazu terénu, jehož rozlišení bude úměrné požadované přesnosti.

Soustavné zkvalitňování techniky zpracování signálu umožní uvažovat o takových autopilotních systémech, které budou schopny rozpoznávat cíle i za použití silných sebeobraných opatření (rušičů a imitátorů cílů). Tyto nové metody zpra-

cování signálů musí být dostatečně efektivní, i pokud se objeví několik cílů před raketami současně.

Zabudování stále většího počtu naváděcích režimů (módů) současně do konstrukce autopilotních zařízení (zároveň elektromagnetické i optické soustavy) odpovídá základnímu trendu v zachování bojových vlastností rakety při ničení maskovaných cílů, které jsou chráněny stále účinnějšími protiopatřeními.

Dále se projevuje negativní jev v možnostech vzájemného ovlivňování jednotlivých pracovních režimů, což vyplývá z malého objemu, ve kterém jsou obvody uloženy, při současném omezení počtu možných použitých algoritmů pro zpracování signálů. Tyto problémy lze překonávat miniaturizací obvodů pro zpracování signálů s velmi vysokými frekvencemi, používáním palubních počítačů, aplikováním nových druhů materiálů pro kryty radiolokačních antén a pro detektory infračerveného záření (radomes - kryty antén s propustností rádiových vln, irdomes - kryty antén s propustností infračerveného záření), dále používáním nových druhů vysílacích antén a snímačů, stejně jako aplikací pokrokových metod v algoritmech přenosu údajů.

● Nadzvukové rakety

Rychlost současných vzdušných cílů vyžaduje využívat rozmanitých možností v geometrických konfiguracích raket typu vzduch-vzduch a vzduch-země. Aby se zachovaly veškeré parametry bojové hlavičky, u níž lze předpokládat i snižování hmotnosti na co nejmenší úroveň, je uvažováno konstruovat ji tak, aby byla schopna usměrňovat (modulovat) výbuchový kužel ve směru osy přibližování k cíli. Vytvoření bojových hlavic s různými způsoby iniciace (a k tomu potřebných programovatelných logických obvodů) během letu, na základě informací z palubního počítače rakety, odpovídá tomuto trendu. Využití *zapalovače s proměnným představitelným účinkem* je jedním z prostředků, použitelným pro stanovení optimálního okamžiku pro iniciaci bojové hlavičky.

Snižování hmotnosti raketových motorů s tuhou pohonnou hmotou a jejich trysek při využití *kompozitních materiálů* a se *zvyšováním výkonu vlastních pohonných látek* (propelgolů) vede k závěru, že je možné postavit raketu s hmotností kolem 100 kilogramů nebo ještě nižší, která by dosahovala rychlostí řádově 5 až 6 M. Snížení doby letu rakety by mělo za následek možnost jejího použití i v boji za unikajícími cíli. Velmi vysoká rychlost nadzvukových raket by mohla být rovněž využita v boji s tanky použitím kinetického účinku, jako je tomu u současných podkaliberních (šípových) střel. *Reaktivní pohon pomocí náporových motorů (stratoréacteurs)* umožňuje nadzvukovým střelám značně prodloužit jejich dolet oproti raketám s klasickou tuhou pohonnou hmotou díky využívání vzdušného kyslíku.

● Munice s potlačenými riziky

Zkratka MURAT (MUnition à Risques ATénués = munice s potlačenými riziky) označuje takový druh munice, jejíž *hnací náplň i obsah bojové hlavičky jsou speciálně zkonstruovány tak, aby představovaly jen slabou úroveň reaktivity při*

náhodném nezamýšleném anebo úmyslném, ale neoprávněném napadení požárem, dopadem, prostřelením, vystavením explozi apod. Využití takových výbušnin anebo propelgólů, které mají přijatelný výkon s menší citlivostí, vytvoření takových struktur, které zabrání průniku při dopadu jiné střely a dokonalé teoretické zvládnutí jevů, které se uplatňují při přechodu na prudké hoření nebo při explozi, to vše dovozuje předem specifikovat podmínky - pokud se jedná o bezpečnost budoucích raket.

Oblast taktických raket je takovou oblastí, o které se lze zmínit a ukázat i na nové projekty. Několik příkladů těchto projektů je zde uvedeno, aniž by bylo možné uvést úsudek o jejich perspektívách, zda se vůbec někdy stanou konkrétním vývojovým programem.

Raketa typu vzduch-vzduch krátkého dosahu je nástupcem pumy, která se používá pro napadení pozemních nebo námořních cílů na vzdálenost 15 kilometrů. Modulová konstrukce střely umožňuje využívat různé konfigurace střely v závislosti na potřebném dosahu a přesnosti, a to díky upevňování stavebnicových dílů hnací jednotky a přizpůsobitelného řídicího systému na centrální tělo rakety.

I přes rozmanitost úkolů, které mohou být bezpilotním létajícím prostředkům svěřovány, musí být úsilí zaměřováno na hledání maximální standardizace jednotlivých konstrukčních dílů raket. Tato koncepce, použitá pro oblast bezpilotních prostředků, může být aplikovatelná rovněž na pozemní stanice, soustavu pro přenos dat, prostředky řízení a dokonce i na vlastní nosiče. Další důležitý úkol pro bezpilotní prostředky je stanovení průzkumu a vedení radioelektronického boje.

Novou koncepci představují *rakety, které jsou naváděny pomocí optického vlákna*. Při použití této technologie jsou elektronické signály, údaje o cílech a o řízení rakety předávány až na palebné stanoviště optickým kabelem. Operátor, který ze svého stanoviště vidí cíl, může zasahovat do řídicího svazku a může například zvolit jiný cíl, než proti kterému původně raketu vypouští. Tato koncepce musí umožnit dosažení doletu na vzdálenost několika desítek kilometrů až na cíle s velkou bojovou hodnotou, eventuálně musí střelci zvýšit pravděpodobnost zásahu i za podmínek silných obranných protiopatření.

Vedle různých vylepšování stávajících systémů již zavedených do výzbroje vedou nové technické možnosti k úvahám i o takových systémech, které budou schopny napadat několik cílů současně tím, že se uplatní technika slučování signálů získaných od různých snímačů současně a dále využitím super rychlých střel.

Budoucí protiradiolokační střely by mohly být využívány buď pro plnění speciálních úkolů na ničení pozemních nebo letounových radiolokátorů, nebo pro spolupráci při ochraně bitevních letounů spolu s jejich dalšími obrannými protiopatřeními. Současné projekty odpovídají koncepci jednotné řady střel, používaných pro různé předpokládané úkoly, a kladou důraz na technologický vývoj autopilotních řídicích systémů a reaktivních náporových motorů.

Proto realizace nových taktických raket bude mít těžiště ve využití široké škály špičkových technologií. Taková směsice různých nových technologií umožní vznik jednotné integrované složité výzbroje oproti raketám nepřislušejícím do této oblasti. Na know-how raketové techniky bude do značné míry záviset úspěch budoucích programů.

Požadavky a příklady použití technologií

Tabulka

Požadavek	Příklad použité technologie
Přesnost	- Navigační multimódová zařízení - Přesné navádění - Koncová navádění pomocí přenosu obrazu
Proniknutí	Nezjistitelnost (maskování)
Odolnost proti rušení Autopilotní systémy	Zpracování multimódového složeného signálu
Účinnost v cíli	Programovatelná bojová hlavice - zapalovače
Zkrácení reakční doby	Vysoká rychlost střelby
Zvětšení dosahu	Náporový reaktivní motor
Zvětšení odolnosti (bezpečnosti) střel při vnějším napadení	Náplň bojových hlavic a hnacích náplní typu „MURAT“ (munice s potlačenými riziky)

● Rakety typu vzduch-vzduch

Rakety typu vzduch-vzduch způsobily během posledních třiceti let převrat ve vedení vzdušného boje. Od raket Super 530D k raketám Magic 1 se jedná o rakety stíhací i bitevní. Budoucnost však nese jediné jméno: *MICA*. Jedná se o raketu, která bude plnit obě funkce současně.

Počátek vzniku raket vzduch-vzduch v polovině padesátých let značně změnilo úkoly i taktiku stíhacích letounů. Rozmanitost situací, při kterých se rakety vzduch-vzduch používají, vedla k tomu, že většina armád světa vyzbrojuje své letouny dvěma druhy raket současně, a to:

- ◆ *stíhacími raketami*, které jsou určeny pro zásah a ničení vzdušných cílů na **střední a velké vzdálenosti** (zhruba několik desítek kilometrů); tyto rakety představují hlavní výzbroj dálkového letectva,
- ◆ *bitevními raketami*, které jsou vyčleňovány pro vzdušné boje na **krátké vzdálenosti** (zhruba několik kilometrů) a rovněž pro **vlastní sebeobranu**; těmito raketami jsou vybavovány všechny typy letounů.

Rakety typu vzduch-vzduch, kterými je vyzbrojeno francouzské letectvo (l'Armée de l'Air - pozn. red.), jsou vyvinuty a vyrobeny u společnosti Matra-Défense.

▲ Rakety typu vzduch-vzduch určené pro stíhání

Raketa *Super 530F*, která byla vyvinuta v 70. letech, je první francouzskou stíhací raketou. Jejím hlavním úkolem je ničení nadzvukových bombardérů, které létají ve velmi vysokých výškách, např. i několik tisíc metrů nad výškou maximálního dostupu stíhacího letounu, a ke splnění tohoto úkolu je potom třeba velmi velký specifický impuls rakety. Proto má tato raketa poměrně robustní ocasní plochy vzhledem

k typu rakety vzduch-vzduch. Ráží má 260 milimetrů a její hmotnost je 250 kilogramů.

Řízení této střely se nazývá *elektromagnetické poloaktivní*. Radiolokátor útočícího letounu nejprve vybere cíl, který potom sleduje. Během celé doby sledování ozařuje letoun cíl mohutným svazkem. Autopilotní zařízení střely, které je pasivní, se navádí automaticky na energii odraženou od cíle.

Raketou Super 530F jsou vyzbrojeny letouny Mirage F 1C francouzského letectva a také první letouny Mirage 2000 DA, vybavené radiolokátorem typu RDM (radar doppler multifonctions = víceúčelový doplerovský radiolokátor).

Hlavním nedostatkem zbraňového systému Mirage F 1 s raketou Super 530F je obtížnost jeho využití při pronásledování a ničení cílů, které působí v malých výškách. V tomto případě se signál odražený od cíle směšuje se signály odraženými od zemského povrchu (tzv. clutter, což jsou klamné odrazy radiolokačního impulsu).

Aby se tento nedostatek odstranil, byly letouny Mirage 2000 DA v polovině 80. let vybaveny impulsním radiolokátorem RDI (radar doppler à impulsions). K tomuto zbraňovému systému je připojena raketa *Super 530D*. Ta byla vyvinuta v 80. letech a vychází z původního modelu rakety Super 530F, zachovává si její celkovou původní koncepci a také některá její zařízení. Proti předchozímu modelu má následující vylepšení:

- * Její doplerovský autopilotní systém, propojený s radiolokátorem RDI, umožňuje zasahovat a ničit cíle, které letí ve výšce pouze několik desítek metrů nad povrchem země. Raketa Super 530D je tedy speciálně přizpůsobena pro stíhání letounů při jejich pronikání do bráněné zóny ve velmi malých výškách.

- * Hnací jednotka rakety Super 530D byla vylepšena tak, aby současně zvětšila dolet rakety a umožnila ničit cíle i na jiných výškových hladinách.

- * Má k dispozici účinný obranný systém před různými protiopatřeními nepřítele (imitátory cílů, rušiče atd.), vytvářenými letounem protivníka při jeho pronikání do bráněné zóny.

Raketa Super 530D, která je v současné době ve výrobě, je výhradně dodávána jen do letounů Mirage 2000 DA.

▲ Rakety typu vzduch-vzduch určené pro obranu

První moderní francouzskou bojovou raketou byla Magic 1, vyvinutá koncem 60. let a používaná v průběhu 70. let. V současné době je nahrazována novým modelem rakety Magic 2, která má mnohem lepší parametry.

Raketa Magic 2 je předurčena pro vzdušný boj na krátké vzdálenosti (několika kilometrů), je poněkud menší ráže - pouze 160 milimetrů a její hmotnost je jen 90 kilogramů. Má aerodynamickou konfiguraci typu „kachna“, která jí umožňuje vysokou manévrovost, nezbytnou pro vedení střetného vzdušného boje.

Řízení rakety Magic 2 je zajišťováno infračerveným autopilotním zařízením, citlivým na tepelné záření tryskového motoru stíhacího letounu. Je tedy raketou samonaváděcí „odpal a zapomeň“, což je zcela nezbytná podmínka pro obrannou raketu.

Raketou Magic 2 jsou vyzbrojeny letouny Mirage F 1 (všechny jejich varianty), letouny Mirage 2000 (všechny jejich varianty) a letouny Jaguar z francouzského letectva i letouny Crusader a Super Etendard z námořního letectva.

Budoucí bitevní letoun Rafale bude vyzbrojen bitevní stíhačí a současně obrannou raketou MICA. Tato raketa může mít jak elektromagnetické aktivní autopilotní zařízení (které vyžaduje nutnost ozařovat cíl radiolokátorem během stíhání), tak i pasivní infračervené autopilotní zařízení. Raketa MICA bude tedy plnit současně takové úkoly, které jsou přidělovány jak raketám Super 530D, tak i raketám Magic 2.

Jason B. Barlow

Strategické zhroucení

Letecká strategie pro současnost

Článek byl uveřejněn v zimním čísle r. 1993 v časopise Airpower Journal. Přestože letectvo USA má jiné dimenze než letectvo české, je článek pro naše důstojníky zajímavý z několika důvodů:

- umožňuje nazírat na světové dění v širokém měřítku,
- pro konflikty velkých i malých států platí tytéž strategické zásady,
- je obohacením teorie zavedením nového pojmu: *strategic paralysis, strategické zhroucení.*

(Zkráceno a redakčně upraveno)

* * *

Vojáci vždy přemýšleli o rychlém a hospodárném rozhodnutí v bitvě. Vojevůdci na celém světě stále hledají dokonalý manévř, správný terén nebo ideální zbraň, které budou příslibem vítězství za nejnižší cenu z hlediska krve a peněz. Je moderní letectvo tím, co hledají? Přesné vedení leteckého boje - ačkoli není vhodné pro každý konflikt - nabízí jisté výrazné výhody proti tradičním formám války. Tento článek navrhuje samostatnou strategii použití letectva - **strategické zhroucení** - a rozebírá podmínky potřebné k jejímu úspěchu.

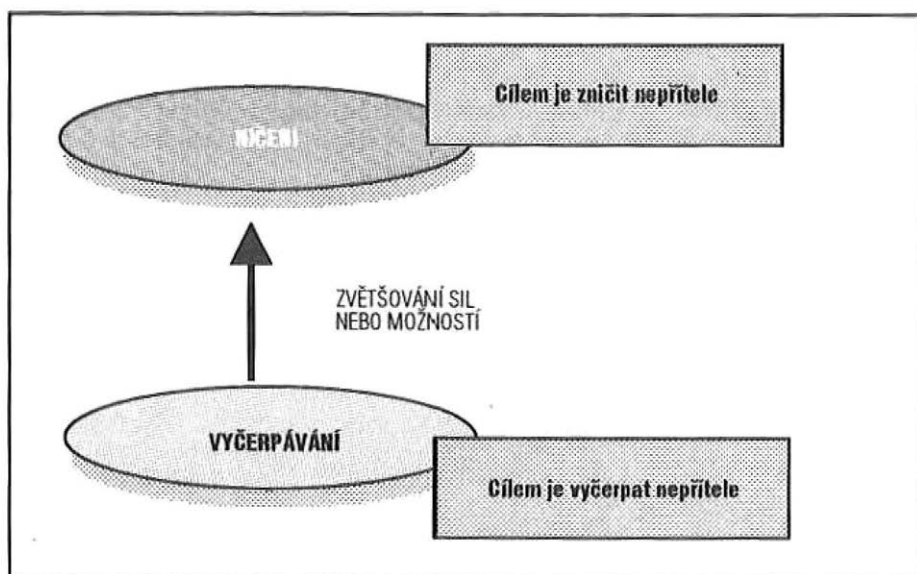
Ozbrojené síly si nadále nemohou dovolit rozdělovat každý rozpočet a každý konflikt rovným dílem. Vedení společných operací druhů ozbrojených sil vyžaduje, aby byl zjištěn nejvhodnější a nejschopnější druh ozbrojených sil pro každou situaci a abychom se dívali přímo na budoucí požadavky i na strategie použití.

Válka v Perském zálivu v roce 1991 - pozoruhodná technologickými vymoženostmi a vůlí správně jich použít - charakterizovala vyspělost letectva. **Neschopnost uznat zralost letectva nebo jeho rozhodující úlohu v této válce anebo neuznávat jeho možnosti ve válce příští je stejně krátkozraké jako tvrdit, že letectvo může úplně nahradit pozemní nebo námořní síly.**

Cílem každého vojenského konfliktu je změnit chování nepřátelské vlády. Méně jasné jsou však prostředky pro dosažení této změny a úloha letectva v tomto procesu. Protože strategické zhroucení požaduje napadení nebo ohrožení cílů na národní úrovni, které přímo zabezpečují úsilí nepřítele ve vedení války a jeho vůli k pokračování v konfliktu, *tato strategie slibuje vyhlídky na změnu chování nepřítele při relativně nízkých nákladech na obou stranách.* Letectvo je primární zbraní této strategie, protože jen ono může zajistit přístup k cílům a soustředěnost, trvalost a současnost útoku potřebného k vynucení zhroucení.

STRATEGIE

Dvěma základními strategiemi za vedení války jsou vyčerpávání a ničení (obr. 1).

Obr. 1 Tradiční strategie války

- *Vyčerpávací válka* usiluje o vítězství vyčerpáváním nepřítele v čase, prostoru, energii a zásobách. Protože vyčerpávací válka zřídka vede k rychlému, rozhodnému vítězství, není přitažlivou volbou pro válečnou strategii.

- **Ničení** je strategií, kterou je nutno zvolit, protože znamená převahu nad nepřítelem. Jedna strana se snaží úplně zničit stranu druhou (nebo je toho schopna). Avšak tato forma války je často vleklá, drahá, nerozlišující a obtížně kontrolovatelná.

Obě strategie jsou spojeny s určitým zvyšováním vojenské síly nebo válečných možností oproti protivníkovi; toto zvyšování slouží k přechodu od vyčerpávání k ničení. Na rozdíl od těchto strategií **strategické zhroucení** *požaduje přesné letecké útoky proti nejdůležitějším nepřátelským cílům, aby byla paralyzována schopnost nepřítele pokračovat v konfliktu a snad dokonce zlomena jeho vůle v pokračování v konfliktu.*

Myšlenka paralyzovat nepřítele neboli přivodit jeho zhroucení má četné historické kořeny. Například v roce 1950 Liddell Hart považoval paralyzaci nepřítele letectvem za způsob jak zvítězit ve válkách za nejnižší možnou cenu: „Je účinnější jakož i hospodárnější odzbrojit nepřítele než se snažit o jeho zničení v tuhém boji ... Stratég musí uvažovat v pojmech zhroucení, nikoli zabíjení.“ Liddell Hart tvrdí, že výsledný „psychologický tlak na vládu země může překonat všechny prostředky, které má protivník k dispozici - takže meč vypadne z ochromené ruky“. Jeho analýza války dokázala, „že zatímco je jmenovitá síla státu reprezentována jeho počty a zdroji, tento rozvoj svalstva závisí na stavu jeho vnitřních orgánů a nervového systému - na stabilitě jeho řízení, morálky a zásobování“. Myšlenky Liddella Harta jsou důležité, neboť rozpoznávají stále důležitější úroveň v rámci vlády. Protože úder na nejvyšší stupně mají největší důsledky, lze přivodit státní nebo strategické zhroucení *pečlivou volbou cílů.*

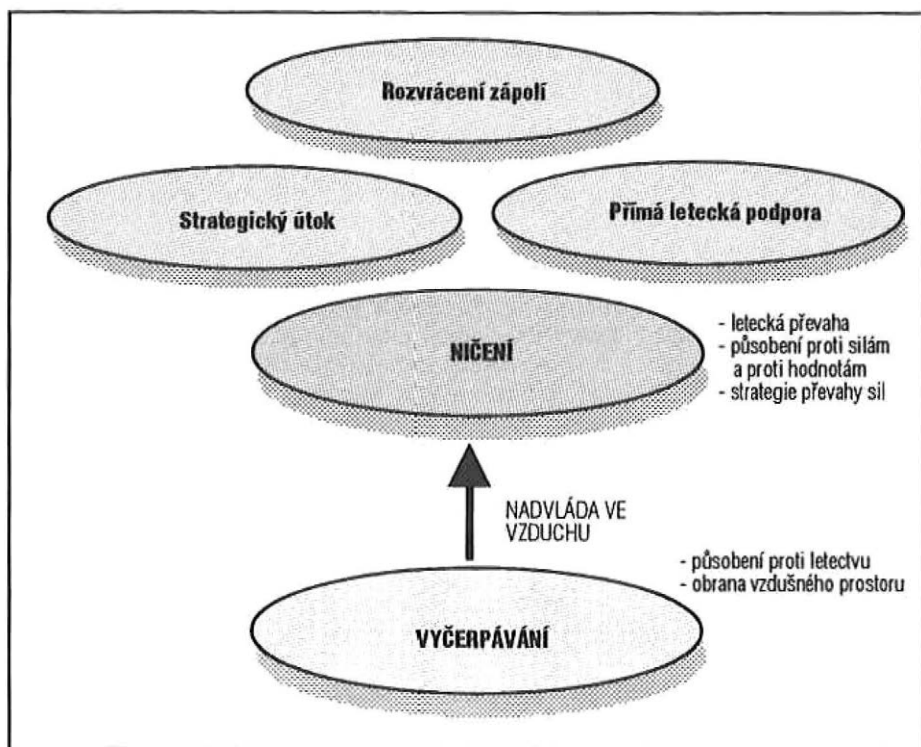
Strategické zhroucení proto představuje důležitou odchylku od tradičních názorů na válku. Úspěch této strategie závisí na *čtyřech klíčových prvcích*, které určují její relativní sílu nebo slabost:

- **nadvláda ve vzduchu,**
- **technologie,**
- **zranitelná infrastruktura,**
- **životně důležité cíle.**

Nadvláda ve vzduchu

Nadvláda ve vzduchu je základem každé úspěšné vojenské - nejen letecké - operace (**obr. 2**).

Ačkoli letečtí teoretici vždy uznávali důležitost nadvlády ve vzduchu, v praxi jí nebylo snadné dosáhnout. Zavedení rozsáhlých leteckých sil ve druhé světové válce na této skutečnosti změnilo málo. Přes velikou chválu letectva *nezajistilo letectvo vítězství.* Dříve než mohly letouny svrhnout svoje pumy, musely být schopny dosáhnout svých cílů; proto jedna z největších leteckých vyčerpávacích kampaní, které byly kdy vedeny, probíhala nad Německem, kde obě strany bojovaly o nadvládu ve vzduchu. Proto zavedení moderních bombardovacích letounů za druhé světové války prostě zvedlo krvavé zákopy z první světové války do výšky 8000 m. Když Němci prohráli bitvu o vzdušný prostor, prohráli válku.

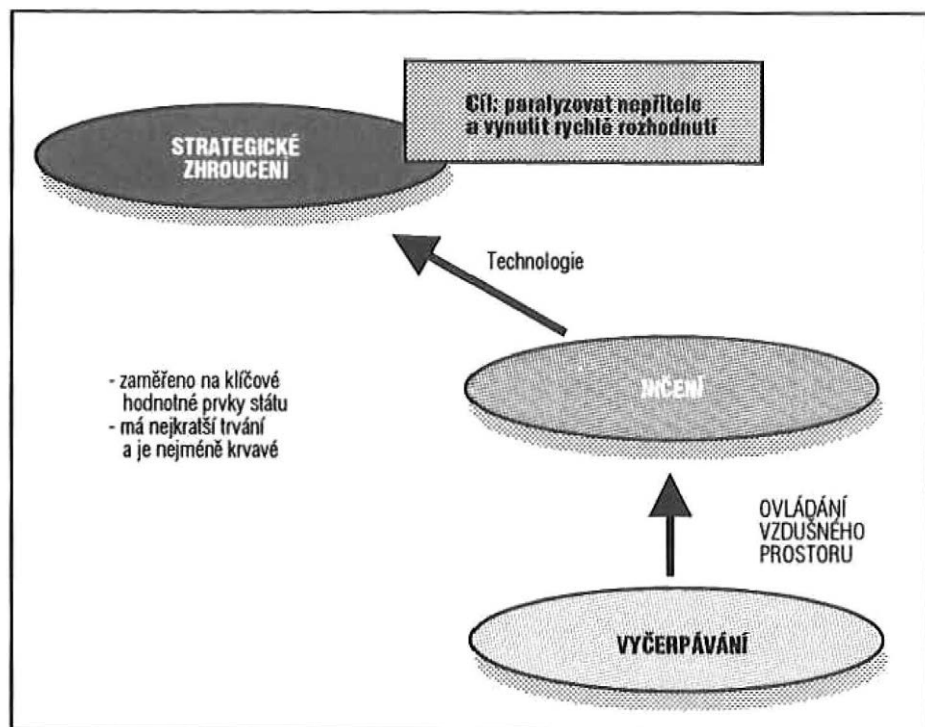
Obr. 2 Letecká soustava pro tradiční strategie války

Strategické zhroucení není pouze ničivé ani pouze vyčerpávající a vyznačuje se kvalitativní - nikoli kvantitativní - změnou sil anebo možností. Je tomu tak proto, že útočíme na nepřítele všude, v každé době, současně a se zaručenou přesností, která zajišťuje nízké ztráty: proto strategie slibuje, že - díky technologii - vyřeší konflikt na úrovni destrukce mnohem nižší, než je úplné zničení.

Technologie

Vysoká technologie poskytuje alternativu ke strategii ničení (obr. 3).

Taková inovace jako munice s koncovým navedením, řízené střely s plochou dráhou letu, globální polohový systém a letouny se sníženými demaskujícími příznaky dodávají letectvu schopnost pronikat, odolnost a speciální výzbroj potřebnou pro přímý útok na nepřátelská strategická střediska se zhoubnou přesností.

Obr. 3 Letecká soustava pro strategie války

Zranitelná infrastruktura

Jestliže má strategické zhroucení dosáhnout rychlého vítězství použitím technologicky dokonalejší letecké síly, plánovači musejí zjistit důležité a zranitelné cíle. Takové cíle se snadno naleznou v moderní industrializované společnosti, která spočívá na stabilní a zranitelné infrastruktuře. Například, jelikož irácké mosty, spojovací střediska, elektrárny a přehradní nádrže byly strategicky důležité a leteckým útokem velmi zranitelné, byly téměř ideálními cíli pro operaci vedoucí ke strategickému zhroucení.

Životně důležité cíle

Volba cílů je jádrem vojenské doktríny a teorie. Je-li zaměření úsilí důležité pro pozemního velitele, je mnohem důležitější pro velitele leteckého, protože letectvo je nákladné a cenné. Letectvo může působit velmi mohutnou zničující silou na nepřátelské postavení, avšak je drahé a jeho zabezpečení je nesnadné. Zasáhnout nevýznamný cíl pumou, která uletěla přes 5000 km, znamená plýtvání. Strategické zhroucení citlivě předpokládá, že každá země má některé cíle, které jsou důležitější

než jiné z hlediska zachování nepřátelské schopnosti k vedení války. Protože destrukce těchto cílů neboli „objektů státní důležitosti“ může paralyzovat nepřátelskou vládu, je nutno soustřeďovat vlastní letecké prostředky výlučně na tyto cíle. Objekty státní důležitosti si vzhledem ke své prioritě zasluhují podrobnější výklad.

OBJEKTY STÁTNÍ DŮLEŽITOSTI

V ideálním případě je nutno zaměřit letecké útoky proti zranitelnému a důležitému prvku nepřátelské státní struktury a tento prvek by se měl skládat jen z několika málo cílů. Pochopení a zjištění těchto cílů je uměním a zároveň vědou. Jestliže má být nějaká země považována za suverénní mocnost, musí mít minimálně čtyři nástroje národní moci a vlivu: *politický, ekonomický, vojenský a informační*. Protože některá hlediska těchto čtyř nástrojů jsou také zdroji síly za války, musejí být považovány za cíle. Za zmínku stojí zvláště sedm objektů státní důležitosti: - viz legenda obrázku č. 4.

Všechny tyto objekty jsou důležité, protože vymezují zdroje síly země a udávají soubory cílů nezbytných pro porážku země. **Teoreticky je možno přivodit zhroucení strategického rozsahu umlčením správné kombinace těchto objektů.**

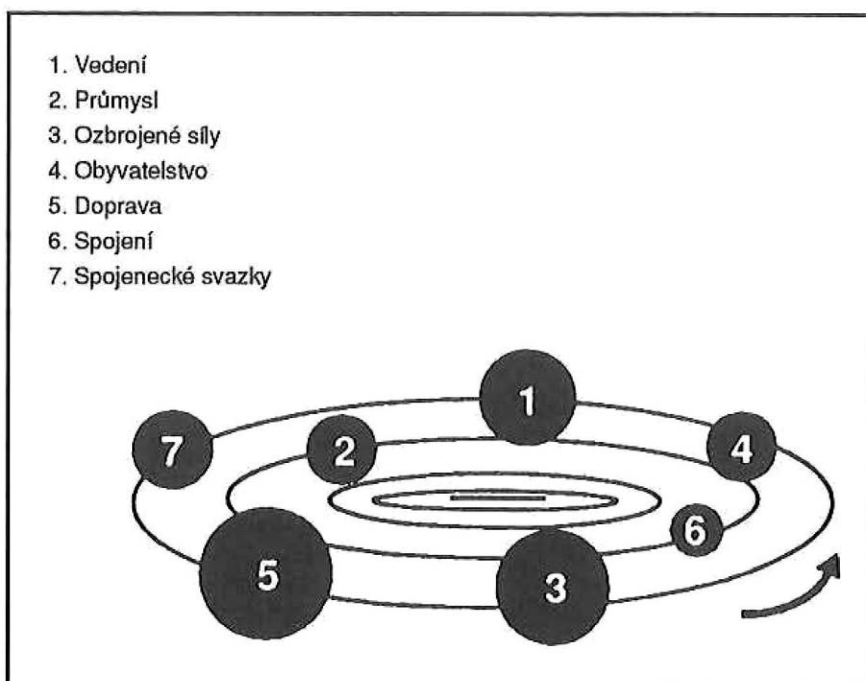
Je důležité pochopit, že objekty státní důležitosti jsou navzájem závislé a mohou se vzájemně kompenzovat. Existuje názor, že *destrukce jediného cíle nebo souboru cílů může přivést ke zhroucení celé země*. Tento předpoklad nemá ve skutečnosti žádný základ. Realističtější přístupem je uvažovat určitou dynamickou interakci mezi objekty státní důležitosti (obr. 4).

Ačkoli jediný objekt státní důležitosti může být v daném okamžiku důležitější než jiné, je vždy jinými ovlivňován. Vyřazení některého objektu státní důležitosti destabilizuje objekty ostatní.

Jednotlivců důležitých natolik, aby byli objekty státní důležitosti (např. moderních diktátorů), je v dané době málo. Zničení jednoho cíle (nebo souboru cílů) by mohlo postačovat ke kolapsu nepřátelské vlády, v závislosti na prioritě objektu státní důležitosti a rychlosti i důkladnosti destrukce, jakož i na závislosti, pružnosti a rychlosti kompenzace jinými objekty státní důležitosti, které k němu mají vztah.

Tento pojem doplnění a náhrady (tj. schopnosti některého objektu státní důležitosti zvýšit svůj význam nebo zvětšit svůj rozsah, obnovit se atd.) je zvláště důležitý. Avšak úsilí o náhradu má svoje meze, zvláště když útoky směřují proti širokému spektru objektů státní důležitosti. Strategické trauma spojené s takovými údery nemůže být snadno kompenzováno bez ohledu na vykonané přípravy.

Úvahy v pojmech objektů státní důležitosti namísto v pojmech těžišť poskytují několik výhod. Např. zatímco každá země má všech sedm objektů státní důležitosti, neexistují dvě země se stejnými soubory strategických cílů. Jestliže objekty státní důležitosti v nějaké zemi mohou slítn a slábnout během války, stejnětak mohou slítn a slábnout její nejdůležitější cíle. V nejlepším případě je označení něčeho jako objektu státní důležitosti přesné pouze v okamžiku „pořízení snímku“. Proto něco, co bylo důležitým cílem na počátku války, nemusí být důležité později. Protože se význam některých objektů může zvýšit (např. kompenzací slabosti jiných), musejí být během konfliktu neustále hodnoceny znovu. Totéž platí pro spojenecké svazky

Obr. 4 Model dynamických objektů státní důležitosti

a spojence, jejichž bezpečnostní záruky, komunikační spoje, společné náboženské a kulturní názory i ekonomické vazby se během konfliktu rovněž pravděpodobně změní. Je důležité pochopit hodnotu a zranitelnost každého spojeneckého svazku.

Ačkoli každá země má tytéž objekty státní důležitosti, jejich relativní důležitost se mění v závislosti na okolnostech.

Každý národ se od ostatních národů liší nejen svým stupněm zranitelnosti leteckými útoky, nýbrž také druhem zranitelnosti, tj. prvky své státní struktury, které jsou nejzranitelnější tímto druhem útoku. Jeden národ je slabý a zranitelný v jednom ohledu a silný v jiném ohledu, zatímco pravý opak může platit pro jeho souseda.

Objekty státní důležitosti zrcadlí mezinárodní status každé země v průmyslovém, sociálním, kulturním a politickém rozvoji, protože zahrnují všechny prvky, které

tento status vyjadřují. Objekty státní důležitosti se mohou nacházet také vně jeho zeměpisných hranic.

Objekty státní důležitosti jsou také zranitelnější, když jsou vysoce rozvinuty. Proto čím výše je země na stupnici industrializace, tím je pravděpodobnější, že její objekty státní důležitosti budou zranitelné leteckými útoky.

Charakteristiky infrastruktury země jsou klíčem k její zranitelnosti. Například, doprava je důležitá pro zachování schopnosti země zabezpečovat se v boji. Avšak používat letadel pro útoky na vojáky a materiál přemísťovaný po stezkách v džungli je mnohem obtížnější než provádět útoky na moderní železnice, silnice a letecké dopravní systémy. Totéž platí pro spojení.

Jiná úvaha týkající se zaměření na objekty státní důležitosti se zabývá schopností nepřítelů činit racionální rozhodnutí. Nelze očekávat, že budeme působit velkým úsilím na nepřítel, který nepřikládá žádnou hodnotu napadeným cílům. Proto, aby se vyhnul plýtvání úsilím, musí útočník vědět, jak nepřítel hodnotí svoje prostředky. Nepřítel musí hodnotit svoje výdaje a nepřijatelné úrovně způsobem, který je možno předpovědět anebo pochopit. Racionální nepřítel se vzdá pouze tehdy, když výdaje za pokračování v konfliktu převažují všechny potenciální výhody. Nejobtížnějším problémem letectva je „vychovávat budoucí protivníky“ ve skutečnosti, že *porážka ve vzduchu znamená porážku v konfliktu.*

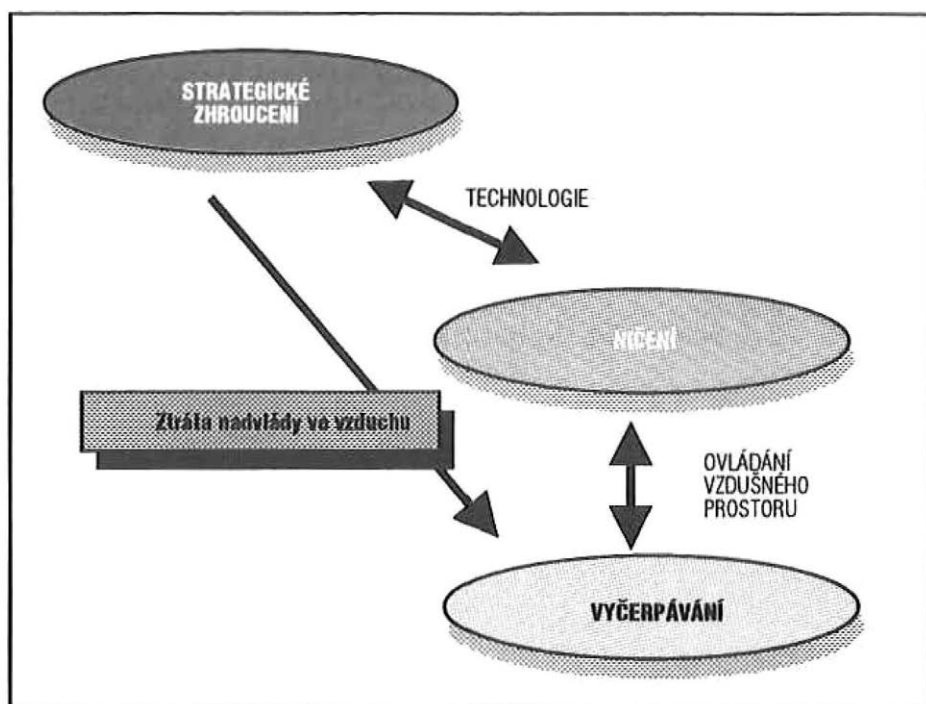
Konečně, prvotřídní zpravodajství je důležité pro výběr objektů státní důležitosti a pro letectvo je důležitá volba cílů pro průzkum a pro úder. Je to nepostradatelné zvláště pro strategii strategického zhroucení, protože přesné zbraně vyžadují přesný průzkum. Bylo by pošetilé naložit letoun laserem naváděnými pumami a vyslat ho proti městu bez stanovení určitých cílů. Bez dobrého zpravodajství a průzkumu by došlo k plýtvání úsilím, prodlužování konfliktu a ke zvyšování nákladů.

MEZE STRATEGICKÉHO ZHROUCENÍ

Nehledě na přitažlivost strategie strategického zhroucení si musíme být vědomi toho, že zmenšení jednoho ze čtyř prvků důležitých pro její úspěch - zvláště technologie a nadvlády ve vzduchu - může mít na tuto strategii nepříznivý vliv (**obr. 5**).

„Ztráta“ technologie např. může vést k méně rozlišující ničivé válce. V tomto případě nesmíme ztratit nadvládu ve vzduchu - jedinou možnost vést přesné útoky. Tato situace by mohla nastat, kdyby byl nepřítel schopen začít používat účinná protipatření proti našim zbraním s přesným navedením nebo řízeným střelám s plochou dráhou letu. (V budoucnosti by to mohlo znamenat dokonce rušení našeho globálního polohového systému, na němž budou naše zbraně a letadla pravděpodobně stále více závislé.)

Závažnější je *ztráta nadvlády ve vzduchu, která by mohla vést k vyčerpávající válce.* Tato situace by mohla nastat, kdyby nepřítel nabyt schopnosti zjišťovat a ničit naše letouny se sníženými demaskujícími příznaky (stealth), což by byla situace, která by nás nutila znovu získávat nadvládu ve vzduchu (tj. působit prostřednictvím stadia vyčerpávání) předtím, než bychom mohli pokračovat buď ničením, nebo strategickým zhroucením.

Obr. 5 Ztráty ovlivňující strategické zhroucení

Nadvláda ve vzduchu může být také ztracena z netechnických důvodů, včetně nedostatečného technického zabezpečení zbraní s přesným navedením nebo letadel potřebných pro nadvládu ve vzduchu či zavedením politicky motivovaných omezení, která ohraničují využití naší síly nebo protivníkovy slabosti. *Bez ohledu na příčinu, ztráta nadvlády ve vzduchu vylučuje každou naději na strategické zhroucení nepřítele.*

ZÁVĚR

Může mít nějaká země kromě Spojených států zájem o uskutečňování strategie strategického zhroucení? Předně, *tato strategie musí být zajímavá pro každou zemi snažící se o rychlé vítězství za relativně nízkou cenu.* Avšak potřebné prvky vysoké technologie a nadvlády ve vzduchu způsobují, že *tato strategie je v možnostech pouze technologicky nejpokročilejších a nejbohatších zemí.* Za druhé, tato strategie musí být *přitažlivá pro každou zemi, která se snaží minimalizovat civilní a vojenské ztráty a respektovat lidská práva.* Avšak takové úvahy jsou pro agre-

sivní národy obvykle vedlejší, protože tyto národy by pravděpodobně považovaly použití teorie strategického zhroucení za strategii slabosti.

Dále strategické zhroucení není vhodné pro každou situaci. Zločinná země, která se snaží získat území agresí, nebude pravděpodobně používat této strategie, protože území, o které usiluje, má být okupováno. Je jasné, že potřeba nadvlády ve vzduchu způsobuje, že strategické zhroucení je ofenzivní strategií. Nelze si představit útočníka, který by svému protivníkovi dovolil získat a udržet si nadvládu ve vzduchu (nebo dokonce útočit se slabšími leteckými prostředky).

Strategické zhroucení je vhodné např. pro ozbrojené síly Spojených států, které dávají přednost tomu, aby války byly vedeny pokud možno rychle, nenákladně a nekrvavě (pro obě strany). Technicky vyspělé letectvo umožňuje tuto strategii realizovat. Vyčerpávání a ničení již nejsou jedinými disponibilními strategiemi velitele.

Ronald M. Bonesteel

Prevence a předcházení etnickým a národnostním konfliktům (IV.)

(Dokončení z minulého čísla)

Strategický cíl odstrašení

Strategický má odstrašení vždy delší časový horizont než jednoduchá prevence nepřátelských akcí. V celkové politice NATO existují dva trendy, které zvyšují jeho věrohodnost, a tak přispívají k jeho konečnému úspěchu: *odstrašují* a *usmířují*. To první byla vojenská komponenta a to druhé politická komponenta. Jak píše analytik S. J. Cimbala: „Krátkodobý cíl odvrácení války prostřednictvím vojenského odstrašení by měl být konečně nahrazen dlouhodobým cílem odstranění politických příčin války. Předpokládalo se, že politické příčiny války spočívaly v žárlivosti států a soupeření o území, přírodní zdroje a další žádané hodnoty. ... Krátce, NATO mělo jak nadčasové politické cíle, tak okamžité, vojenské. A tento úspěch systému vojenského odstrašení NATO připravil cestu pro důležitější transformaci Evropy do jednotného bezpečnostního společenství“ (Armáda a diplomacie budoucnosti, Praeger, New York 1992).

Co se týče úspěchu politiky odstrašování, prováděném aliancí NATO popsaném výše, byl založen na dlouhodobě zavedených vojenských kapacitách. Protože

„strategické koncepce“ jsou „spojením mezi válkou a politikou či ... mezi armádou a politikou, potom strategické koncepce světových velmocí, regionálních mocností či jednotlivých států, které hledají minimální sebeobranu“, se zhruba rozdělují do dvou kategorií:

● **strategické koncepce rozhodnutí (strategies of decision)** a

● **strategické koncepce donucení (strategies of coercion).**

Existují tři druhy strategických koncepcí rozhodnutí:

▲ *strategie zničení (strategy of annihilation)*, která zničí všechny nepřátelské bojové síly;

▲ *strategie znepokojování (strategy of vexation)*, zabraňující protivníkovi „užívat souvisle svých bojových sil“;

▲ *strategie ohromujícího úderu (stunning blow)*, při které je nepřítel „vyveden z rovnováhy a příliš zstrašen, aby pokračoval v boji“.

Na rozdíl od strategických koncepcí rozhodnutí, které jsou především *bojovými strategiemi*, primárním účelem *strategických koncepcí donucení* je *dosažení politických cílů bez války*, tj. i za použití odstrašení. Nicméně i při strategických koncepcích donucení je hrozba války velmi důležitou komponentou; následně tyto strategie, stejně jako jejich válečná obdoba - strategie rozhodnutí, jsou velmi závislé na ozbrojených silách, bude-li nezbytné, připravených bojovat.

Spolu s uvažováním o různých odstrašujících strategiích bychom mohli také zvážit **strategické koncepce „uklidnění“ (strategies of „reassurance“)**. Aby odstrašování fungovalo, „obránce musí pečlivě definovat nepřijatelné akce, vyslovit odhodlání potrestat viníky, zabránit jim v dosažení jejich cílů, musí mít schopnost svou hrozbu vykonat a demonstrovat rozhodnutí toto provést“ (J. G. Stein). Avšak na rozdíl od odstrašovacích strategií, strategie uklidnění nehledá zdroj protivnickovy agrese v jeho pokusu využít vhodné příležitosti k akci, ale spíše *zkouší oslovit jeho skutečnou potřebu či slabost*. Uklidnění bychom měli pokládat vlastně za partnera odstrašení, ne za jeho alternativu.

To vše se přímo vztahuje ke světu etnických a nacionálních konfliktů. Mezinárodní společenství může odstrašením represivních akcí demonstrovat obecně sdílený zájem o legitimní bezpečnostní potřeby etnických minorit, žijících mimo území svého národního státu. Odstrašení takových akcí a projevená solidarita s etnickou skupinou ukazuje národnímu státu skutečný mezinárodní zájem nad osudem jeho etnických bratří. Současně odstrašením expanze či záboru území zklidňuje další státy, jejichž etnické minority nebudou moci přímo či nepřímo využít etnický faktor k připojení k jejich národnímu státu bez mezinárodní opozice.

Ať už si OSN vybere jakoukoli strategii, v závěrečné fázi se efektivita odstrašení zredukuje na tři komponenty, o kterých jsme se zmiňovali již dříve: **kapacitu, věrohodnost, komunikaci**. Protože jsou Spojené národy v tomto ohledu závislé na masivní mezinárodní podpoře, získávání této mezinárodní podpory je k obrazu věrohodného odstrašení OSN nutné právě tak jako vytvoření schopných ozbrojených sil - obzvláště z dlouhodobého hlediska.

Uvedu ještě několik poznámek týkajících se obtíží s vytvářením kolektivní bezpečnosti. Inis L. Claude Jr. napsal, že velká touha po kolektivní bezpečnosti je obvyklým fenoménem, který zažívají vítězové velkých koalicí okamžitě po dosažení vítězství. Jakmile „emoce z vítězství“ opadnou, vítězové dosud ochotní vytvořit kolektivní bezpečnost začínají mít ke svým závazkům ambivaletní vztah: „Jednání se stávají kouzelným slovem“ a kolektivní bezpečnost - tj. náhrada použití ozbrojených sil, je pokládána za „přísnou“, „bojechtivou“ a „nekompromisní“. Ve finální analýze je pak podpora kolektivní bezpečnosti „vysoce problematická“, **neboť klíčovým faktorem v kolektivní bezpečnosti je ochota členských států vzít na sebe „povinnost připojit se ke kolektivní akci proti agresi“**. Tato ochota by ale mohla být větší, pokud by mezinárodní společenství zavádělo věrohodný systém a strukturu kolektivního konvenčního odstrašení.

V. KOLEKTIVNÍ BEZPEČNOST, SPOJENÉ NÁRODY A KONVENČNÍ ODSTRAŠENÍ

Aby nový kolektivní bezpečnostní systém uspěl, musí být překonána apatie členských států při plnění svých závazků. To ovšem není jediným faktorem zpomalujícím účinné odstrašující operace OSN. Reforma Spojených národů je dnes právě tak potřebná, jako reforma Společnosti národů v období těsně po první světové válce, když byla Společnost národů založena.

Dva známí odborníci zabývající se OSN tvrdí, že „systém Společnosti národů vlastně nikdy dobře nefungoval, protože sklony jednotlivých členů dívat se na svou vlastní bezpečnost jako oddělitelnou od bezpečnosti těch druhých byly posíleny slabými právními závazky a neefektivními rozhodovacími procedurami“ (R. E. Riggs a J. C. Plano, Spojené národy, Pacific Grove 1988). I když bylo od časů selhání Společnosti národů jako kolektivního bezpečnostního systému mnoho uděláno, OSN má v těchto dvou oblastech ještě mnoho místa pro další zlepšování. K tomu ještě přistupuje nutnost zřízení a udržení *věrohodné odstrašující síly v rámci vojsk OSN*. Takový úkol je dostatečně obtížný i pro státy, které „vlastní“ své ozbrojené síly, a proto musí mezinárodní společenství překonat ještě mnoho překážek, než bude připraveno nasadit věrohodné odstrašující síly OSN.

Změna a reforma OSN

Při analýze ozbrojených sil určitého státu musíme brát v úvahu následující faktory: jejich velikost a strukturu, zbraňové systémy, mobilitu, logistiku (zásobování), strategické a taktické doktríny, vycvičenost, vojenské vedení, morálku, průmysl, technologii, obecnou vůli, spojenecké svazky a politické vedení. Stejně faktory ovlivňují i odstrašující síly OSN. Některá hodnotící kritéria, obzvláště když se vztahují ke zřizování a udržování efektivního odstrašení OSN, musí být ještě vypracována.

Opakuji, první mezi problémy, které musí OSN vyřešit, je udržování jednoty - ukazatele společné vůle jednotlivých států. Jeden politický pozorovatel ohledně zamýšlené intervence OSN varoval, že by sice Spojené národy mohly mít výhodu „mezinárodního oprávnění“, ale agresori budou mít na své straně „asymetrii

občanské války"; platí totiž, že „strany vyhrájí tím, že neprohrájí a po určité době, pokud budou lidské náklady stoupat příliš vysoko, odhodlání těch, kteří intervenují, polevne“ (již samotná hrozba agresorů užít síly odstraňuje nápravu a zabraňuje provedení odvetných akcí); „taková intervence potom bude jen jedním z mnoha nepřijemných závazků pro ty, kteří jsou mimo konflikt, zatímco přímí účastníci konfliktu budou pevně odhodláni zvítězit“ (S. J. Stedman).

Tento názor vystihuje všechny důvody, proč je OSN pro provedení efektivní intervence špatně vybaveno. A to zpětně omezuje schopnost OSN poskytovat jakýkoli typ efektivního odstrašení. Velký byrokratický aparát je pomalý, neúčinný a potenciál pro srážky mezi zájmy jednotlivých států předem vylučuje konstruktivní akce. „Spleť požadavků, potřeba obecného konsenzu při rozhodování a sklon ke zkratovému jednání zabraňuje Spojeným národům, když se blíží nutnost intervence, vypracovat souvislou strategii“ (opět S. J. Stedman).

Mnoho autorů se nezabývá tím, kdy může být intervence správná či spravedlivá z emocionálního hlediska, ale z pragmatičtější perspektivy - předpokládají rozšíření etnických konfliktů do častějších a početnějších válek, které mohou pravděpodobně zachvátit celé mezinárodní společenství, obzvláště v Evropě.

Tyto úvahy míří přímo k tomu hlavnímu. Není čas se dohadovat, zda jsou Spojené národy dobře vybaveny provádět odstrašení a v případě nezbytnosti i intervenční operace. Podle toho, jak je v současné době OSN organizováno a jak pracuje, pravděpodobně nikoliv. **Je to však organizace, která by měla tyto operace řídit, pokud chceme při odstrašování etnických a nacionalistických konfliktů uspět a zabránit, aby se vyvinuly do válek větších rozměrů.** Musíme se soustředit na to, jak můžeme tuto organizaci - OSN - vytvořit tak, aby byla schopna tyto věrohodné odstrašující síly organizovat.

Otázka vůdcovství

Aby se docílilo účinného odstrašení, musí za mimořádného stavu směr a způsob vedení určovat „vůdcovská elita“. Tato elita se skládá jak z těch, kteří provádějí rozhodnutí na vládní úrovni, včetně jejich bezprostředních podřízených, tak členů vládních výborů, vedoucích „výkonných orgánů“ (jako třeba armády), dodavatelů informací (např. zpravodajských organizací) a mimovládních skupin, které také mohou ovlivňovat vládní rozhodování. V každém ohledu to poskytuje Spojeným národům významnou základnu pro zlepšení svého vedení při vytváření věrohodného odstrašení. Během zavádění efektivní vojenské strategie jako části odstrašení, musí v politickém vedení také existovat *vysoká soudržnost*.

Podle názoru citovaných dvou expertů na OSN - „již při plánování a tvorbě Charty OSN bylo obecně akceptováno prvenství (tj. vedení) Rady bezpečnosti“. Neboť primární odpovědností Spojených národů bylo udržovat mír, a to bylo hlavním úkolem velmocí, které měly stálá místa v Radě bezpečnosti; a Rada bezpečnosti byla potom jen „logickým středem této odpovědnosti“. Vzhledem k tomu měla Rada bezpečnosti dvě primární funkce: urovnávat spory mírovým způsobem a čelit hrozbám míru organizováním společných akcí členských států OSN.

Efektivita, s jakou Bezpečnostní rada OSN vedla státy k tomuto cíli, je ovšem značně sporná. Neboť *aby Bezpečnostní rada mohla účinně jednat a poskytovat účinné vedení - musí být sama vedena jedním ze svých členů, tedy jedním ze stálých členů*. Historie ukazuje, že pokud kdy OSN jednalo efektivně, jednalo jedine tímto způsobem.

Kdo by ovšem měl zaujmout toto vedoucí místo, to už je jiná otázka. I. L. Claude Jr. soudí, že „možná se v OSN objeví nějakí další vůdci, ale zatím v dohledné době jsou to jediné Spojené státy, které jako poslední zbývající supervelmoc jsou schopny na sebe vzít riziko kolektivního vynucování míru“. Mohli bychom namítnout, že USA, které se samy prohlašují za „vůdce svobodného světa“, mají povinnost vést. Nemělo by nás zmást, že jednají mnohokrát samy, že se snaží rozdělovat odpovědnost. Pokud musíme jednat, když je zapotřebí „vedoucího příkladu“, jsou to USA, které jsou stále tím nejsilnějším členem OSN. Ovšem privilegium být vůdcem nemá a nemělo by připadat stále jen USA. Margaret Thatcherová i Winston Churchill jsou ukázkou toho, že *vůdcovství mohou převzít státy či jednotlivci, o kterých se vůbec nepředpokládalo, že by tuto roli mohli vůbec kdy vykonávat*.

Nicméně současná nálada v OSN není v duchu „udělejme si to sami“, ale „ať to udělají Američané“. Proto se nezdá pravděpodobné, že by v budoucnosti mohla vzniknout opět jakási „kolektivní bezpečnost“, ale spíše druh *selektivní antiagrese, pozhnané samozřejmě OSN, ale primárně mobilizované Spojenými státy*.

Je-li tento odhad správný, potom se bude opakovat podobná situace, i když jen z amerického hlediska, jako v období mezi dvěma světovými válkami, kdy systém kolektivní bezpečnosti byl veden Velkou Británií, a ostatní státy příliš mnoho chuti „angažovat se do záležitostí jiných“ neměly. USA by se neměly stát jen „rezervní silou užívanou k záchraně politické nerovnováhy v Evropě“ či něčím jako Británie před druhou světovou válkou, kdy izolacionistická Amerika odsoudila předem jakékoli úsilí o kolektivní bezpečnost.

Technická schopnost OSN organizovat a vést (schopnost velení a řízení) jakýkoli typ odstrašování koalice (ať již pro zabránění agresí nebo její potrestání) velice ovlivní hodnotu a věrohodnost odstrašovacích sil OSN. Z toho tedy plyne, že největší kus práce se bude muset udělat právě ve zlepšení a nápravě této technické schopnosti, mají-li Spojené národy hrát odpovídající roli v „novém světovém pořádku“ při odstrašování potenciálních konfliktů. Nejlepším místem kde začít je *Vojenský štábní výbor OSN*.

Musíme mít stále na mysli, že OSN i Rada bezpečnosti jsou současně zákonodárcem, soudcem a výkonnou mocí. Protože jejich členové mají „jak protikladné národní zájmy, tak společné obecné zájmy“, které vyjadřují v OSN, **jejich rozhodnutí nebudou ve své povaze právní, ale politická**. Mohou odsoudit akce, které by žádný soud neodsoudil, ale nemusí odsoudit takové akce, které znamenají přímo i narušení Charty OSN. To je pravděpodobně tím důvodem, proč jsou rozhodnutí Mezinárodního soudního dvora téměř tak důležitá, jako rozhodnutí Rady bezpečnosti, protože u Mezinárodního soudního dvora pracují nezávislí soudci, kteří rozhodují nestranně. Na druhé straně členové Rady bezpečnosti uvádějí v život politická rozhodnutí, která jsou pro danou situaci nezbytná. Svět není, a ani by neměl být, řízen nestranným rozhodováním.

Zatímco Rada bezpečnosti má primární odpovědnost a autoritu při zabezpečování světového míru a stability, Valné shromáždění slouží jako diskusní fórum. Obvykle svou úlohu plní v rozpravách a doporučeních, zprostředkováním, usmírováním a dalšími službami. Děje se tak hlavně v situacích, kdy Rada bezpečnosti nemůže pracovat, ať již kvůli velikosti její agendy, nebo - a to je ještě důležitější - protože se jednání mezi stálými členy ocitla na mrtvém bodě. Oprávnění rozhodovat bezpečnostní otázky byly Radě bezpečnosti dány rezolucí *Uniting for Peace* z listopadu 1950 a musí při nich být dosaženo 2/3 většiny ve Valném shromáždění. Zatímco tato rezoluce vděčí za svůj vznik snaze překonat sovětské (a později čínské) veto, nejvíce ji dnes využívá stále vzrůstající počet států třetího světa, které ji používají pro své zájmy. V budoucnu se jí bude zřejmě více využívat na překonání slepých uliček v jednání, ale musíme si realisticky přiznat, že bez podpory stálých členů Rady bezpečnosti není příliš funkční, vyjma těch případů, kdy bylo předem dohodnuto rozhodovat „slepeou arbitráží“, aby byly urovnány neshody mezi stálými členy Rady.

Státy OSN musí prozkoumat otázky vedení a rozhodovací procesy v rámci Spojených národů, probrat reformy, které by jim poskytly větší možnost rozhodného jednání, aniž by je zbavily větší části suverenity. Takové reformy - jako třeba otázka vedení OSN obecně - jsou prováděny jedině tehdy, jsou-li prosazovány všemi státy. Oficiální vedení OSN, tj. generální sekretář, vysocí komisaři atd. nejsou schopni tyto reformy vést, ti mohou jen celý proces připravit. Je paradoxní, že pokud státy žádají vyšší vedoucí roli OSN ve světě, musí pro sebe žádat větší vedení v oblasti reform.

Některé další faktory vyžadující naši pozornost

Vyšší vedoucí role není jedinou částí reformy, aby jsme dosáhli efektivnější odstrašující síly OSN. Schopnost kolektivního vedení určit kdo bude dalším potenciálním agresorem, určit pro tohoto agresora vhodnou odstrašující sílu, použít ji - a zároveň pokračovat v plnění normálních úkolů, to je jedním z velkých úkolů Rady bezpečnosti OSN. Tyto úkoly musí být splněny, má-li kolektivní bezpečnost naplnit svou úlohu a zachovat ve světě etnických a nacionalistických konfliktů stabilitu.

Hodnota odstrašení může být měřena tím, jak účinně může být potenciální agresor zastaven či potrestán, ale také na prvním místě - **jak účinně dokáže potlačit motivaci k agresi**. Vojenská superiorita k zastrašení agresora nepostačuje, neboť může být potenciálně překonána buď lstí, nebo překvapením. Připomínám, že dvoustranná definice „nepřítele“ ve světě etnických a nacionalistických konfliktů byla vytvořena přesně pro tento, již jednou zmiňovaný účel: Projevením mezinárodního zájmu o osud etnických minorit v jiných státech než v příslušných národních státech je národní stát zbaven motivace - respektive racionalizace jednostranné intervence. Totéž platí i pro ospravedlnění represe minorit v tom či onom státě.

Odstrašení v sobě zahrnuje odpor vůči potenciálnímu agresorovi. Zcela jistě selže, pokud budeme čekat, že agresivní státy budou jednat jen racionálně. „Irracionalita“ se dá předpokládat i v rozhodnutích, kdy „i riziko prohrané války je lepší než

žít za daného statu quo". Odstrašení musí být zaměřeno nejen na prevenci zničení celé země, ale i proti dosažení omezených cílů. Odstrašení Spojených národů musí být zaměřeno nejen na zabránění vzniku třetí světové války, ale i na prevenci omezených etnických a nacionalistických konfliktů. Ale protože v těchto etnicko-nacionalistických konfliktech je obsažen značný prvek iracionality, schopnost OSN předpovídat takové konflikty je velice omezena. To jenom zdůrazňuje potřebu, aby OSN bylo schopno takových opatření, která dokáží odvrátit agresora od jeho omezených cílů tím, že znovu zdůrazní odstrašující hrozbu. Možná zabránění agresorovi v dosažení požadovaných cílů může být tím nejlepším prostředkem odstrašení, ale není to jeho jediná forma. Odstrašující precedent může být vytvořen také tím, že bude vráceno území, kterého se tento agresor zmocnil.

Agresor může také dosáhnout překvapení tím, že bude jednat iracionálně, tj. bude útočit proti neprorazitelné obraně; nemusí si totiž zcela jasně uvědomovat věrohodnost daného odstrašení, bojovou kapacitu proti sobě stojících ozbrojených sil. Jeden autor dokonce míní, že Egypt dosáhl ve válce proti Izraeli v roce 1973 takového překvapení a úspěchu, protože nepředvídal svou neschopnost tohoto úspěchu využít. Takový agresivní čin připadal Izraeli nepochopitelný, protože Izrael znal schopnosti své vlastní armády. Egypt jednal naopak navzdory ohromným nevýhodám, protože si nebyl vědom své vlastní nedostatečnosti; byl tedy schopen dosáhnout pouze počátečního úspěchu, ale nebyl schopen dosáhnout celkového vítězství. Tato skutečnost znovu jen zdůrazňuje *nutnost mít vlastní schopné a silné ozbrojené síly, které zabezpečují odstrašující hrozbu a zároveň jasně demonstrují ochotu a schopnost tuto vojenskou hrozbu provést*. Na kolektivní úrovni OSN je to obzvláště důležité.

Aby bylo odstrašení účinné, musí být z části založeno na přesných informacích - co si nepřítel myslí a co dělá. Zpravodajství musí brát velice vyváženě do úvahy jak schopnost, tak záměr nepřitele. Základem pro zabránění potenciální agresivní akce může být třeba i neschopnost nepřitele násobit účinnost překvapivým přepadením.

Protože okamžité odstrašení vyžaduje včasné varování, které umožňuje soustředit náležitě síly způsobem, který úspěšně odstraší hrozící agresi, je tím rozhodujícím klíčem **včasné varování**. Ovšem případný neúspěch možného selhání včasného varování není v nedostatku informací, ale v jejich špatné interpretaci.

Existuje šest faktorů, které znesnadňují analýzu informací:

- potíže spojené s řádným rozlišením klíčových signálů, které signalizují hrozící nebezpečí, od zbytečných „šumů“,
- klamání nepřitele,
- osobní nedostatky při analýze zpravodajských informací, jako je třeba osobní předpojatost,
- nedostatky zpravodajské skupiny, která se „dívá na určité věci s předsudky, dané skupinovými konsenzem“,

- byrokratické nedostatky v rámci zpravodajské organizace, které jsou výsledkem špatného řízení a profesionální žárlivosti,
- konceptuální nedostatky, které vznikají, když vyšší zpravodajští pracovníci informují politiky a příliš se opírají jen o jeden zpravodajský koncept a vylučují ty ostatní.

Na úrovni Spojených národů budou tyto „překážky“ ještě více zvýrazněny, ale musíme je vyřešit.

Dalšími problémy spojenými s udržováním věrohodného odstrašení jsou **problémy fyzické, finanční, psychologické, morální, případně náklady na pohotovost spojené s „falešným poplachem“**, který se jistě vyskytne, když bude nutné podniknout určitá opatření proti něčemu, co se bude jevit jako bezprostřední hrozba agrese. Při častějším výskytu podobných signálů vznikne napjatá situace a náčelník zpravodajského odboru, který má na starosti včasné varování, se začne více zabývat příčinami těchto falešných poplachů než tím, proti čemu byla skupina určena. A situace se ještě zhorší, když se jako falešný poplach ukáže celý systém včasného varování OSN.

Zde jsou k dispozici další ponaučení z izraelsko-egyptské války v r. 1973. Někteří pozorovatelé tvrdí, že izraelské odstrašení vůči arabským státům selhalo především proto, že „Izrael byl připraven bojovat pouze za udržení statu quo“ (Avraham Ayalon, *Strategic Review* 1989). Izraelští vojenští plánovači došli k závěru, že **odstrašující síly nesmí být strukturovány a organizovány pouze jako odvetné zastrašující jednotky. Může se z nich totiž snadno stát méně pohotová armáda, neschopná postavit se či dokonce zakročit proti nepříteli, když odstrašení selže.** Možná nejdůležitějším poučením z jomkipurské války v r. 1973 bylo zjištění, že bylo chybou domnívat se, že čím vyšší je úroveň odstrašení, tím nižší může být stupeň pohotovosti. Jak jsem se již nesčíslněkrát zmínil, odstrašení a pohotovost musí jít spolu ruku v ruce.

Také jsem již několikrát poznamenal, že „je daleko účinnější odstrašení založené spíše na hrozbě okamžité odvety než odstrašení založené na potrestání v dlouhé, protahované válce“. Proto má věrohodnost odstrašení velký vliv rovnováha vojenských sil, obzvláště v krátkodobé perspektivě. To ovšem komplikuje schopnost mezinárodního společenství odstrašovat preventivními opatřeními, neboť v současné době, v daném časovém rámci, chybí rovnováha vojenských sil. Prevence agrese totiž musí být založena na věrohodných bojových silách, schopných zabránit nepříteli dosáhnout jakýchkoli zisků.

Rámcem příštího vývoje

Rámec pro současné plánování a vyhodnocování odstrašení a bojové síly OSN tvoří, jak to nazývá Avraham Ayalon, *připravenost, pohotovost a vůle (PPV)*.

● **Připravenost** zahrnuje systematické požadavky na zabezpečení jak vojenských, tak civilních kapacit poskytujících bezpečnost (tj. zpravodajství, včasné varování, mobilizační základna, vedení atd.).

● **Pohotovost** se na druhé straně dotýká schopnosti porazit nepřítele na válčisti a všeho, co zahrnuje udržování silné vojenské kapacity.

● **Vůle** „vypovídá o trvalém rozhodnutí ... nést náklady připravenosti a pohotovosti - vydržet napětí situace a bude-li to nezbytné, i války“.

I když každá z těchto tří složek je nezbytnou pro efektivní odstrašení, největšího účinku je dosaženo, když se o nich uvažuje jako o jediném „prvku“ - PPV - v tomto případě je totiž účinek celku daleko větší než účinek prostého souhrnu jeho částí.

PPV jenom neposkytuje vhodný rámec pro vyhodnocování vlastní odstrašující kapacity, ale slouží také jako vhodný rámec pro vyhodnocení celkové rovnováhy, mezi potenciálním agresorem a obrannými silami. „PPV není jenom prevencí, která zabraňuje neočekávanému překvapení, ale je spíše faktorem, který limituje ztráty a škody způsobené tímto překvapením.“ Jak říká stará moudrost, chceme-li zachovat mír, nesmíme se starat pouze v době krize, ale musíme vždy „stát připraveni, pohotovi a plni odhodlané vůle“.

Nedávné varovné zprávy o budoucnosti americké armády a jejího důstojnického sboru napovídají, že mezinárodní společenství bude muset řešit regionální konflikty pomocí mechanismu kolektivní bezpečnosti. Když A. J. Bacevich psal o nezdaru německé armády přizpůsobit se během války změnám na bojišti, poznamenal, že tento neúspěch může sloužit jako varovný příklad zejména naší době. Podstata tohoto neúspěchu byla totiž v aroganci. „Místo, aby se přizpůsobila ... měnícímu se charakteru války, vojenští představitelé tlačili na armádu, aby se přizpůsobovala jejich vlastním představám. A tak byla odsouzena k záhubě“.

Pokud metody Spojených národů zůstanou nezměněny, pokud se mezinárodní společenství nepřizpůsobí „měnícímu se charakteru“ etnických a nacionalistických konfliktů, řešení tohoto fenoménu bude odsouzeno k záhubě, protože *současná úroveň PPV je velice nízká*.

VI. ZÁVĚR

Znalec problematiky Společnosti národů a jejího rozpadu Viscount Cecil poznamenal v roce 1946, že žádný britský ministerský předseda nepodporoval dostatečně systém kolektivní bezpečnosti Společnosti národů. „Žádný z nich nebyl připraven podporovat tento systém celou vahou Spojeného království, jako kdyby hájil nezávislost a integritu britského impéria. A to je právě ten standard, podle kterého se musí posuzovat spolupráce mezinárodního společenství při udržování míru.“

Tento komentář byl původně určen na adresu Velké Británie, ale není pochyb, že se vztahoval i k ostatním členům a nečlenům Společnosti národů té doby, a právě tak se týká i dnes všech členských států OSN. Systém, jak funguje nyní, je pravděpodobně nezpůsobilý plnit požadavky odstrašování, zejména v tak složitých podmínkách, jako jsou etnické a nacionální konflikty. Bez náležité reformy se úkoly, kterými se má OSN zabývat, ještě více zkomplikují, místo aby byly vyřešeny. Přitom není žádného důvodu, abychom stáli stranou jako sklíčení pasivní diváci. Historie nám jasně ukazuje, že smlouvy zaručující se o rovnováhu sil jsou snadno

zranitelné tou stranou, která je ochotna způsobit velký konflikt. Historie také jasně vypovídá o nutnosti zamezit agresivní nacionalistická hnutí, protože jejich přímé i nepřímé důsledky mohou zažehnout ještě něco daleko ničivějšího a nebezpečnějšího. Mezinárodní společenství by mělo systém kolektivní bezpečnosti podrobit třetí zkoušce. Jinak to může mít dlouhodobé katastrofální následky.

Máme se snad vrátit do bipolárního světa studené války, ve kterém jsme se potáceli od relativní stability až k hromadnému sebezničení, nebo volit svět, kde spojené ozbrojené síly mezinárodního společenství budou odstrašovat expanzionistické a represivní tendence etnických národů?

Jako mezinárodní společenství jsme odsouzeni žít ve světě potenciálních, velmi pravděpodobných etnických a nacionálních konfliktů. Je lépe tyto konflikty řešit odstrašením než se opět vracet do světa studené války. Ale úspěch v tomto našem počínání bude vyžadovat mnohem větší úsilí, zdroje a vůli, než jsme doposud byli ochotni poskytnout.

-FUR-

K vojenskému výzkumu a vývoji technologií ve Spolkové republice Německo

Zaměření vojenského výzkumu konkrétního státu či koalice je ovlivňováno existujícími vojenskými doktrínami a zámysly různých stupňů velení. Někdy tomu bývá naopak. Objev nových technologií, či systémů zbraní ovlivňuje celý charakter přípravy i vedení ozbrojeného zápasu. Např. s rozvojem prostředků letectva a protitankových zbraní nastal rozvoj kombinovaného vzdušného a pozemního boje a s rozvojem družicového spojení nastalo hromadné používání prostředků systému C3I. V této souvislosti je nutné poznamenat, že největší objevy byly uskutečněny v kooperaci výzkumných ústavů několika zemí. Důvodem této kooperace byla vždy snaha o unifikaci zbraní, uplatňování stejné taktiky apod. S tím, jakou pozornost této oblasti věnuje náš soused - Spolková republika Německo - Vás chceme seznámit v následujícím příspěvku. Při jeho zpracování byla použita Informační zpráva ÚVVI č. 878/1994.

Vojenskotechnický výzkum v SRN

Program vojenskotechnického výzkumu a vývoje sleduje:

- Posílení postavení SRN v mikroelektronice a optotechnice, při výzkumu nových látek a technologií, laserové techniky, informační techniky a techniky světlovodů.
- Vývoj špičkových technologií v jiných oblastech, které rozhodujícím způsobem ovlivňují vojenskotechnický rozvoj.
- Vývoj moderní bojové techniky z vlastní výroby a zvyšování podílu na vyzbrojení armád jiných členských států NATO.
- Udržení předního postavení při realizaci dvou i vícestranných výzkumných prací v rámci NATO.

Vojenskotechnický výzkum a vývoj je zahrnut v rámci dlouhodobého rozvoje ozbrojených sil a je v souladu s plánem rozvoje na nejbližší desetiletí.

Základní výzkum zahrnuje rozsáhlé spektrum přírodních a technických věd. Intenzivně je zkoumáno možné použití nových fyzikálních funkčních principů. **Aplikovaný výzkum** má v relativně krátké době dále rozvíjet výsledky základního výzkumu do nových technologií a projektů pro nejmodernější vojenskou techniku. K využití výsledků aplikovaného výzkumu a vývoje vojenské techniky byl vytvořen aparát, který má v úzké spolupráci s průmyslem dosáhnout optimální využitelnosti v praxi.

Těžištěm zbrojního výzkumu a vývoje jsou **nová vědeckotechnická řešení**, která zásadně ovlivňují bojovou sílu armády. Např. když přinášejí podstatné zvýšení

ničivého účinku zbraní v cíli, vedou k větší hloubce a přesnosti průzkumu, vytvářejí novou kvalitu velení vojskům a podstatně zvyšují ochranu a pohyblivost vojsk i techniky.

Pro vojenský výzkum a vývoj technologií je v SRN běžně používán termín **výzkum a technologie** (F+T - Forschung und Technologie), které tvoří relativně samostatnou oblast v širším rámci **výzkumu, vývoje a zkoušek** (FEE - Forschung, Entwicklung, Erprobung). Ve vojenských rozpočtech a plánech se uvádějí zvláště jednotlivé položky zařazené do kategorie F+T nebo vývoj a zkoušky. Kromě toho se ve vojenských rozpočtech a plánech rozlišuje **vojenský technický výzkum** a výzkum v ostatních oblastech, např. ve zdravotnictví. Výdaje na vojenský technický výzkum naprosto převažují, např. v rozpočtu na rok 1993 bylo určeno:

- 719,6 mil. DEM na vojenský technický výzkum včetně tzv. základního financování výzkumných institutů,

- 12,5 mil. DEM na zdravotnický a jiný výzkum.

Vědecko-technologická politika (dále VTP) v resortu ministerstva obrany vychází z úkolů státní VTP, která patří do kompetence spolkového ministerstva pro výzkum a technologie. Při plánování výzkumu obě ministerstva spolupracují. Ministerstvo obrany plánuje a zadává jen takové úkoly, které nejsou řešeny v civilním sektoru. Jedním z podkladů pro plánování na ministerstvu obrany jsou úkoly spolkové vlády pro výzkum a technologie.

Z důvodu častého opakování některých pojmů budeme v textu používat tyto zkratky:

TDV - technologie dvojího využití

V+T - výzkum a technologie

VTP - vědecko-technologická politika

VV - výzkum a vývoj

VVV - vojenský výzkum a vývoj.

Vojenský výzkum a vývoj má proto doplňkový charakter, obdobně jako VV v jiných resortech. Tato okolnost se projevuje mj. v podílu výdajů na VVV na výdajích VV ze státního rozpočtu, např. v roce 1992 byl tento podíl 23 %, ve srovnání s 40 % ve Francii, 50 % ve Velké Británii a 60 % v USA (kde se má výhledově snížit na 50 %). Na tento ukazatel má vliv skutečnost, že SRN není jadernou mocností a že je větší měrou zapojena do mezinárodní spolupráce ve VVV.

Stručná charakteristika V+T byla zařazena do **vládního dokumentu Bílá kniha** vydaného ministerstvem obrany v dubnu 1994: Vojenský technický výzkum a technologie vytvářejí předpoklady pro moderní výzbroj ozbrojených sil. Hlavní úkoly jsou určeny podle vojenských potřeb v koncepci V+T ministerstva obrany s ohledem na civilní výzkum a vývoj technologií spolkové vlády, na mezinárodní spolupráci a na výsledky výzkumu v soukromém sektoru hospodářství. Přihlíží se přitom k rámcovým podmínkám jednotlivých průmyslových oborů a k mezinárodní spolupráci z bezpečnostně-politických hledisek.

Řízení vojenského výzkumu a vývoje technologií

Působnosti řídicích orgánů jsou přizpůsobeny mj. zavedené koncepci V+T ministerstva obrany, která navazuje na **systém plánování a na předepsaný postup pro zavádění vojenského materiálu** (Entstehungsgang). Až do roku 1989 byl

postup při zavádění materiálu rozdělen na tyto fáze: přípravná fáze (Phasen-vorlauf), koncepce, definice, vývoj, nákup. S výjimkou přípravné začíná každá fáze hodnocením předcházející a rozhodnutím o dalším postupu (případně o zastavení projektu) vyjádřeném v předepsaném dokumentu. V roce 1988 bylo rozhodnuto o sloučení přípravné fáze a koncepce do jedné fáze, které byl ponechán název přípravná. Počáteční období přípravné fáze se uzavírá vypracováním **taktické koncepce**, celá fáze vypracováním **takticko-technického požadavku**. Příprava těchto dokumentů je jedním z úkolů **rozborových skupin** druhů ozbrojených sil SRN (pozemního vojska, vojenského letectva a vojenského námořnictva).

Rozšířením přípravné fáze přešla odpovědnost za koncepční práce na orgány pro řízení V+T. Touto změnou byl také zdůrazněn význam rozhodnutí o vývoji. Každému takovému rozhodnutí má předcházet zájmově neutrální kritické přezkoumání potřeby, možností realizace, rizik a potřeby financování. Vyzkoušením komponentů a skupin před zahájením vlastního vývoje se má omezit riziko vývoje na zvládnutelnou míru, zkrátit doba na vývoj a snížit náklady.

Cílem rozšíření přípravné fáze bylo mj. napravit chyby minulosti:

- zmenšením počtu projektů vývoje,
- snížením potřeby času a financí na vývoj a nákup,
- zvýšením stability plánování,
- změnou obsahu fáze vývoje v podstatě na integraci osvědčených skupin do podsystémů a systémů a jejich odzkoušení; v této otázce se koncepce V+T přiblížila francouzskému pojetí vědecké a technologické přípravy vývoje, která zahrnuje výzkum, studie a experimentální vývoj.

Hlavním plánovacím dokumentem ministerstva obrany je **vojenský plán** (Bundeswehrplan) na patnáctileté období, zahrnující i oblast V+T. Plán se každoročně aktualizuje (podrobněji o procesu plánování viz AI čís. 769). Jedním z podkladů pro vojenský plán je návrh plánu V+T, který vychází z dílčí koncepce V+T a směrnice pro plánování. Schválený vojenský plán je podkladem k vypracování návrhu **programu V+T** a návrhu **ročního programu V+T**.

Koncepce výzkumu a technologií ministerstva obrany

Podle koncepce V+T se projekty z této oblasti rozdělují podle toho, ve kterém období se mají využít očekávané výsledky. Jedna část výsledků má sloužit k technologické přípravě projektů zařazených do vojenského plánu, tj. všech projektů zbraňových a jiných systémů, jejichž vývoj má být zahájen během patnáctiletého plánovacího období vojenského plánu. Protože do plánu zařazené systémy přímo ovlivňují technologie potřebné k jejich přípravě, byl pro ně zaveden název **systémové technologie** (Systemtechnologie). Název vyjadřuje zaměření vývoje technologie na definované budoucí zbraňové a jiné systémy, které jsou popsány v taktických koncepcích uživatelů (pozemního vojska, vojenského letectva a vojenského námořnictva), vypracovaných příslušnými rozborovými skupinami. Technologická příprava projektu se uzavírá výběrem jednoho technického řešení pro následující fázi vývoje. Toto řešení je popsáno v takticko-technickém požadavku.

Technologická příprava se zaměřuje na zkoumání možností realizace požadovaných vlastností z technického a ekonomického hlediska, na omezení rizika vývoje a na včasné zajištění růstového potenciálu zbraňových a jiných systémů. Zahrnuje mj. analytické studie, přípravu klíčových technologií a vývoj důležitých komponentů a experimentálních vzorů. Vztah mezi vývojem technologie a projekty zařazenými do vojenského plánu je tedy obsahový i časový.

Aby bylo možno pružně reagovat na změny ve vojenském plánu, plánuje se potřeba systémových technologií v tzv. **vedoucích koncepcích**, definovaných jako souhrn **dílčích vedoucích koncepcí**, patřících k jedné kategorii vojenské techniky. Např. do vedoucích koncepcí bojová a dopravní vozidla patří tank, BVP, OT, nákladní automobil atd. Dílčí vedoucí koncepce vzniká po schválení taktické koncepce vypracované rozborovou skupinou. V roce 1993 bylo celkem 13 vedoucích koncepcí.

Jestliže se využití výsledků výzkumu a vývoje technologií očekává později, po více než 15 letech plánovacího období, používá se označení **výzkum** (Forschung) nebo **technologie budoucnosti** (Zukunftstechnologie). Cílem v tomto případě není technologická příprava konkrétních projektů, nýbrž **posílení technologické základny** a otevření nových možností na základě výsledků výzkumu. Výzkum a technologie budoucnosti musí proto být založeny širěji a mohou být rizikovější.

Mezi výzkumem a vývojem technologií a koncepcí Bundeswehru existuje vzájemné působení. Koncepce Bundeswehru a z ní odvozené dílčí koncepce druhů ozbrojených sil určují mj. cíle vyzbrojování a popisují vojenské úkoly, ke kterým se přiřazují úkoly vyzbrojování. Tyto úkoly popisují schopnosti a parametry, které mají význam pro plnění vojenských úkolů, a to nezávisle na konkrétních prostředcích.

Vedoucí koncepce a úkoly vyzbrojování mají stejnou základní strukturu, kterou vytvářejí **technologické prvky** definované jako technické prostředky pro realizaci vedoucích koncepcí (ve střednědobém výhledu) nebo k plnění úkolů vyzbrojování (v dlouhodobém výhledu). Jeden technologický prvek může být součástí několika vedoucích koncepcí, případně dílčích koncepcí. Pro každý z přibližně 100 technologických prvků je určen zpravodaj, který zajišťuje vertikální koordinaci všech odborných přínosů k jednomu prvku. Technologickým prvkem je např. radiolokátor, sonar, plynová turbína, raketa, pasivní ochrana obrněných vozidel atd.

Úloha hlavního výzbrojního oddělení

V rámci ministerstva obrany odpovídá za řízení a kontrolu vojenského technického výzkumu a vývoje technologií oddělení vojenské techniky **hlavního výzbrojního oddělení**. Jeho působnost vymezují Rámcová ustanovení pro plánování a provádění vojenského technického výzkumu a vývoje technologií vydaná vedením ministerstva obrany. Rámcová ustanovení se vztahují zejména na přípravnou fázi zbrojních projektů, tj. na období do schválení takticko-technického požadavku, kterým se začíná období definice projektu. Odpovědnost za jednotlivé projekty pro realizaci vedoucích koncepcí nebo výzbrojních úkolů je rozdělena mezi vedoucí referátů oddělení vojenské techniky. Správa projektů může být svěřena buď referátům nebo Spolkovému úřadu pro vojenskou techniku a nákup, **odpovědnost za všechny projekty nese v každém případě oddělení vojenské techniky**.

Změny úkolů a působnosti

Nové rozdělení působností v oblasti V+T mezi ministerstvo obrany, Spolkový úřad pro vojenskou techniku a nákup a jemu podřízené organizace se uskuteční plněním směrnice vedoucího hlavního výzbrojního oddělení z 28. 5. 1993. Centrála Spolkového úřadu pro vojenskou techniku a nákup se má zaměřit na tyto úkoly:

- řízení komplexních projektů (dosud v působnosti hlavního výzbrojního oddělení),
- integrace technických komponentů pro komplexní projekty (technika systémů),
- systémové technologie v rámci přípravné fáze zbrojních projektů,
- jiné výzkumné a technologické úkoly, pokud je ministerstvo neuloží přímo podřízeným organizacím Spolkového úřadu.

Do působnosti podřízených vojenských vědeckých služeb a vojenských technických služeb mají v zásadě patřit výzkumné a technologické projekty s výjimkou těch, které ministerstvo obrany přidělí centrále. Podle nové organizační struktury mají být kapacity soustředěny zásadně na jednom místě. Týká se to mj. kapacit pro výzkum elektromagnetické slučitelnosti, pohonu, balistiky, navigace, tribologie, magnetismu, regulační a řídicí techniky, ochrany proti ZHN. Tento úkol mají plnit kromě vojenských technických služeb také výzkumná pracoviště Spolkového úřadu. Pro splnění uvedených a dalších úkolů reorganizace (které se netýká oblasti V+T) byly stanoveny termíny až do konce roku 1994.

V období let 1991 až 1993 bylo ve Spolkovém úřadu pro vojenskou techniku a nákup (včetně podřízených organizací) zrušeno celkem 1850 pracovních míst a ve snižování počtů se má pokračovat. Podle zprávy ministerstva obrany pro parlament se má snížit početní stav Spolkového úřadu pro vojenskou techniku a nákup do roku 2000 z původních 18 900 na 14 500 pracovních míst. Ve výhledu se uvažuje o zřízení výzbrojního úřadu, do kterého by se začlenila kromě Spolkového úřadu pro vojenskou techniku a nákup také část hlavního výzbrojního oddělení a třetí oddělení úřadů druhů vojsk (např. Úřadu pozemního vojska).

Uvedená opatření jsou jedním z kroků k **celové organizační struktuře** Spolkového úřadu pro vojenskou techniku a nákup v roce 1997. K dalším krokům patří reorganizace hlavního výzbrojního oddělení ministerstva obrany a dalších centrálních úřadů, např. Úřadu pozemního vojska. Cíle a úkoly reorganizace stanovil státní sekretář ministerstva obrany v květnu 1993. Týkají se i oblasti V+T a zahrnují mj.:

- Úkoly ministerstva obrany se mají napříště omezit na plánování, řízení, sledování nákladů a příslušné průřezové úkoly, a to v celém rozsahu, od V+T až po realizaci projektů.
- Výhledově by měl být výsledkem reorganizace **výzbrojní úřad** s civilním i vojenským personálem.
- V souvislosti se změnou úkolů hlavního výzbrojního oddělení, zejména s přenesením jeho úkolů na Spolkový úřad pro vojenskou techniku a nákup, se změní také úkoly vojenských štábů na ministerstvu i úřadů druhů ozbrojených sil v oblasti vyzbrojování, výsledkem bude mj. snižování počtů.
- Přizpůsobení organizace změněným úkolům bude prováděno postupně ve 3 obdobích.

V prvním období bude mj. zrušena relativní samostatnost oddělení vojenské techniky a oddělení řízení zbrojních projektů. Ve druhém období bude vypracována tzv. otevřená (otevřená pro další změny) výchozí struktura hlavního výzbrojního oddělení (termín pro návrh nové struktury konec roku 1993). Úkoly v oblasti V+T se mají omezit na klíčové a tyto integrovat do pododdělení pro vyzbrojování pozemního vojska, vojenského letectva a vojenského námořnictva a do pododdělení pro informační techniku. **Z toho vyvodit odpovídající důsledky pro koncepci V+T a pro přípravné období zbrojních projektů.**

Obsahem třetího období mají být organizační změny zaměřené na postupné převedení tzv. prováděcího řízení (řízení realizace) na nižší stupně a zejména na nové rozdělení úkolů mezi ústřednu Spolkového úřadu pro vojenskou techniku a nákup a vojenské technické služebny. Těžištěm činnosti ústředny má být v budoucnosti integrované řízení, konstrukce a průřezové úkoly. Odborné záležitosti mají podle možnosti převzít vojenské technické služebny.

V dubnu 1994 byly zveřejněny návrhy tzv. interní strukturální komise na novou organizaci ministerstva obrany. Návrhy týkající se výzbrojního úseku vycházejí z předpokladu, že snižování investičních výdajů vojenského rozpočtu vede ke zmenšování úkolů tohoto úseku a vyžaduje změny v organizaci a zaměření jeho činnosti.

Hlavní výzbrojní oddělení se má v budoucnosti zaměřit pouze na klíčové úkoly:

- plánování vyzbrojování a zpracování návrhu příslušné části vojenského plánu (Bundeswehrplan),
- plánování a řízení mezinárodní zbrojní spolupráce,
- centrální administrativní úkoly,
- zásadní hospodářské, technické a právní záležitosti zbrojení,
- dozor nad podřízeným úsekem a nad realizací projektů (z oboru V+T i z oboru vývoje a nákupu) v podřízeném úseku.

Omezení úkolů hlavního výzbrojního oddělení na uvedené tzv. klíčové ministerské úkoly si vynucuje přenesení (delegování) v zásadě všech neministerských úkolů spojených s realizací projektů V+T i s řízením zbrojních projektů (projektů zbraňových a jiných systémů) na podřízené instituce. Dosavadní rozdělení zbrojních projektů na projekty zbraňových systémů a na projekty ostatní vojenské techniky (Geräte) má odpadnout, napříště mají být pouze projekty. Zbývající hlavní úkoly mají být soustředěny v hlavním výzbrojním oddělení.

Reorganizace výzbrojního úseku ministerstva obrany má probíhat ve 3 obdobích:

- Ihned je možné nařídit snížení počtu pododdělení z 11 na 8 s postupným přizpůsobováním počtu referátů a tabulkových míst.
- V krátkodobém výhledu je možné připravit a provést zkoušky přenesení odpovědnosti za řízení zbrojních projektů na podřízený úsek. Pověření Spolkového úřadu pro vojenskou techniku a nákup řízením projektů zbraňových systémů, případně i řízením projektů ostatní vojenské techniky, **předpokládá příslušné rozhodnutí vedení ministerstva obrany** a přechodná opatření při účasti vojenských štábů.

- Ve střednědobém výhledu je možné po vyhodnocení zkoušek a s přihlédnutím k úkolům vojenských štábů přenést od roku 1996 odpovědnost za všechny projekty (tzn. z oblasti V+T, vývoje i nákupu) na Spolkový úřad pro vojenskou techniku a nákup.

Plánování a všeobecné úkoly

Plánování V+T je součástí celkového systému plánování ministerstva obrany. Podkladem pro dlouhodobé plánování je **dílčí koncepce V+T**, ve které jsou na základě celkové koncepce Bundeswehru a úkolů pro oblast V+T vydaných spolkovou vládou stanoveny cíle, prostředky a definovány úkoly k dosažení cílů. Dílčí koncepcí V+T schvaluje vedení ministerstva obrany, po schválení se předkládá parlamentním výborům. Dílčí koncepce se aktualizuje **jen podle potřeby**.

Pro aktualizaci vojenského plánu (Bundeswehrplan) s 15letým plánovacím obdobím se každoročně (zpravidla od května do října) zpracovává návrh příspěvku za oblast V+T. V tomto návrhu se aktualizuje dílčí koncepce V+T stanovením pořadí naléhavosti. Po schválení tohoto dokumentu vedením ministerstva obrany se příspěvek zařazuje do textové části vojenského plánu jako směrnice pro oblast V+T. Aktualizovaný vojenský plán projednávají parlamentní výbory.

Na základě schváleného vojenského plánu zpracovává hlavní výzbrojní oddělení **návrh programu V+T a roční program V+T**. Práce na těchto dokumentech jsou součástí prací na návrhu rozpočtu na přespříští rok, které začínají zpravidla v listopadu (např. v listopadu 1993 začíná příprava návrhu vojenského rozpočtu na rok 1995). V návrhu rozpočtu je roční program V+T vyjádřen formou doplňkových vysvětlivek k jednotlivým položkám rozpočtu.

Způsob určování úkolů a priorit v oblasti V+T je na první pohled komplikovaný. Určitá složitost je však nevyhnutelná, mají-li se v potřebné míře brát v úvahu **vojenské požadavky, technické a ekonomické možnosti realizace, dopady na národní hospodářství** a má-li se využít prostor vytvořený zřeknutím se zbrojní soběstačnosti a současně vyloučit tlak ze strany průmyslu. Zásadou je **soustavný a organizačně zajištěný dialog** mezi uživatelskou sférou, tj. vojenskými štáby, a orgány pro řízení výzkumu, vývoje a výroby vojenské techniky.

Rámcové podmínky a důvody pro vědeckou činnost a vývoj technologie vedou k zaměření na tyto úkoly:

- a) externí zájmově neutrální expertní činnost,
- b) zlepšení technické výkonnosti zahrnující:
 - pokrytí potřeby přesně specifikovaného výzkumu,
 - udržování schopnosti vývoje,
 - přípravu konkrétních projektů vývoje.

Na **expertní činnost** (udržování schopnosti hodnocení) věnuje ministerstvo obrany necelou polovinu výdajů na V+T (5/12 v roce 1990). V nominální hodnotě dosahovaly výdaje na tuto činnost před rokem 1990 výše 370 mil. DEM ročně, reálně se snižovaly. Jde-li o využití zájmově neutrální studijní kapacity k pokrytí definované potřeby, zadává ministerstvo obrany zakázky podnikům služeb a inženýrským kancelářím. Je-li naopak žádoucí široce založená vědecká expertiza,

používá se dotací (příspěvků), které nejsou v rozporu s tím, že příjemce dotace koordinuje zaměření výzkumu se sponzorem. Práce výzkumných institucí přirozeně posiluje základnu vědy v „bílých místech“. Dotace pro výzkumné instituce samy o sobě nepostačují k získání potřebné expertizy v žádoucí šíři. Vědecky využitelnými výsledky posilují výzkumné instituce své schopnosti expertizy a zároveň získávají objekty výměny na mezinárodní vědecké burze. Tato forma výměnného obchodu je jediný způsob, jak udržovat hospodárně široce založenou vědeckou expertizu na světové úrovni.

Bez zlepšování technické výkonnosti v klíčových oblastech ztrácí SRN předpoklady k mezinárodní spolupráci i konkurenční schopnost, ale také schopnost čelit výhledově měnícímu se ohrožení. Na tento účel byla věnována více jak polovina výdajů na V+T (7/12 v roce 1990). V případě **potřeby přesně definovaného výzkumu** se udělují zakázky na výzkum.

Ze schopnosti hodnocení a rozšiřování znalostí (Basiswissen) ale nevzniká žádná nová technologie, která vytváří předpoklady pro přípravu vývoje vedoucích zbraňových a jiných systémů a pro udržování schopností vývoje. K tomu jsou zapotřebí technologické „prováděcí programy“, které mají dva cíle: **potřebnou schopnost vývoje v budoucnosti a technologická opatření k přípravě konkrétních projektů vývoje.**

Sledování prvního cíle otevírá nové možnosti jen tehdy, počítá-li se předem se značným rizikem neúspěchu a s **využitím výsledků v delším časovém horizontu**. Zde podniková sféra stěží vyvine vlastní iniciativu. Riziko je příliš značné, využití výsledků časově příliš vzdálené, návratnost vložených prostředků zvýšením hodnoty výrobku je možná - pokud vůbec - za 12 i více let.

Ministerstvo obrany vydává na zakázky (pro podniky), které slouží k dlouhodobému zajištění schopností vývoje, přibližně 1/3 prostředků na V+T. Výsledky v tomto případě nevedou „automaticky“ k novým projektům vývoje. Financování projektů tohoto druhu z rozpočtu ministerstva obrany neznámá, že by se podniková sféra mohla zřeknout financování vojenského technického výzkumu a vývoje technologií z vlastních zdrojů. Je však na pováženu, když **financování z podnikových zdrojů dosahuje úrovně zakázek na V+T z vojenského rozpočtu.**

Na technologická opatření k přípravě konkrétních projektů vývoje vydává ministerstvo obrany formou zakázek pro průmysl okolo 1/6 prostředků na V+T. K přípravě vývoje slouží:

- a) Tvorba podkladů pro konkrétní rozhodování o vývoji, pro který se má vyžadovat co největší plánovací jistota a nezávislost na zájmech výrobce.
- b) Omezení technického, časového a finančního rizika na zvládnutelnou míru využitím vyzkoušených a osvědčených komponentů a skupin. Jen tímto způsobem se nechá zkrátit doba na vývoj a tím i náklady na vývoj. V minulosti se uvedené kroky uplatňovaly nedostatečně, bylo zahajováno paralelně příliš mnoho projektů.

S tím souvisí nutnost použití rozdílných nástrojů:

- Příprava rozhodnutí o vývoji vyžaduje zájmově neutrální expertizu.

- Snížení rizika vývoje ověřováním důležitých skupin a komponentů může ovlivnit jen průmysl.

Právě v této oblasti jsou státní zakázky nezbytným nástrojem řízení. Nezbytností také je zadávat zakázky na V+T na základě soutěže.

Z celkového počtu přibližně **3000 projektů V+T** v roce 1990 bylo 1500 projektů zaměřeno na udržení schopnosti hodnocení. Hodnotově představovaly tyto projekty asi 30 % prostředků na V+T. Stejně zaměřené mělo 400 projektů zájmově neutrálních studií, hodnotově asi 25 % prostředků na V+T.

V období odzbrojování má V+T dvojí úlohu. Je stěžejí možné přehlížet při jednání o odzbrojení k technickým a technologickým možnostem vývoje a modernizace vojenské techniky. Ověřitelné a důvěru posilující je pouze snižování počtů. Bezpečnost státu bude proto stále více určována technickými možnostmi reagovat rychle a pružně na měnící se situaci novou nebo přizpůsobenou vojenskou technikou. Smlouvy o odzbrojení stanovují limity počtů výzbroje. Účinnost výzbroje je proto možné zvyšovat jen zvýšením kvality. Jedním z podstatných předpokladů pro dosažení přiměřené hodnoty výzbroje je V+T. Úsilí ve výzbrojování se přesouvá **od kvantity ke kvalitě**. Pokračující odzbrojování a kontrola zbrojení při současném omezování vojenských rozpočtů snižují připravenost k zavádění velkých zbraňových systémů v dosavadních časových odstupu. Budoucí schopnost obrany bude více než dosud závislá na postupném **kvalitativním zlepšování zavedených zbraňových systémů**. Předpoklady k tomu vytváří odpovídající V+T. Koncepce nových zbraňových systémů musí předem brát v úvahu jejich potenciál dalšího růstu. Klíčem k využití tohoto potenciálu je opět V+T.

V roce 1992 vydal vedoucí oddělení vojenské techniky hlavního výzbrojního oddělení úkoly pro plánování a realizaci budoucích projektů V+T, zahrnujících mj.:

- Soustředit V+T zásadně na definované hlavní projekty.
- Po stránce finanční plánovat projekty tak, aby byly **nové technologie ověřeny demonstračními nebo experimentálními programy**.
- Účast průmyslu v určitých projektech bude v budoucnu mít větší úlohu, zvláště v případě technologií s potenciálem dvojího využití. K tomu má být v resortu ministerstva obrany vytvořena potřebná plánovací jistota.
- Papírové studie a zabezpečení zredukovat na bezpodmínečně nutnou míru. Resort ministerstva obrany (Amtsbereich) se musí více spoléhat na vlastní schopnosti expertizy, dobrozdání a zabezpečení.

Cíle, úkoly, zaměření vojenského výzkumu a vývoje technologií

I když SRN neusiluje o soběstačnost v oblasti V+T, pokládá tuto činnost v určitém rozsahu za nepostradatelnou. Přiměřená připravenost k obraně v rámci bezpečnostní politiky SRN vyžaduje V+T v několika ohledech. Věrohodnost a přijatelnost bezpečnostní politiky SRN závisejí na přiměřených přínosech ke krytí potřeb NATO v oblasti vojenské techniky včetně techniky potřebné pro verifikaci. To klade vysoké nároky na schopnost ministerstva obrany hodnotit směry vývoje techniky. Pro další vývoj bezpečnostně-politických koncepcí jsou zapotřebí vědecky podložené a zájmově neutrální expertizy.

V mezinárodním měřítku platí totéž co v národním: jen partneři s **dostatečnou technologickou základnou** mohou být přínosem při tvorbě bezpečnostní politiky NATO. Jestliže se SRN zřekla autonomie v oblasti vojenské techniky, znamená to v zásadě otevřenost vůči všem způsobům krytí potřeb: z národních zdrojů, ze zbrojní spolupráce nebo z dovozu. **To však neznamená vzdát se technické a technologické kompetence.** Omezování vojenských rozpočtů a rostoucí složitost vojenské techniky nutí k soustředování zdrojů a k větší spolupráci, která však klade na partnery vysoké požadavky. Jako partner pro spolupráci je uznáván pouze ten, kdo může zajistit vojenskou techniku schopnou mezinárodní konkurence. Chybějící kompetentnost může vést k tomu, že ke krytí potřeb ozbrojených sil SRN bude nutno v rostoucí míře volit nákup v zahraničí. **Tento způsob krytí potřeb však zpravidla uzavírá přístup k modernějším technologiím.** Dodavatelské státy často dávají souhlas k prodeji vojenské techniky až tehdy, kdy je z převážné části kryta potřeba vlastních ozbrojených sil. Nákupy v zahraničí mohou způsobit, že Bundeswehr nedostane nejmodernější výzbroj. Hlavním důvodem pro úsilí v oblasti V+T je potřeba mít k dispozici **nejmodernější technologie, schopnost spolupráce a konkurenční schopnost.**

V roce 1990 bylo z celkového počtu přibližně 3000 projektů z oblasti V+T zadáno 1000 výzkumným institucím s tzv. základním financováním z rozpočtu, 2000 projektů bylo zadáno na základě kontraktu. V roce 1993 bylo 1500 projektů, 17 výzbrojních úkolů a 14 vedoucích koncepcí.

Všeobecné zaměření

Všeobecné zaměření V+T se udává podílem rozpočtových prostředků určených na široké tematické oblasti, které zahrnují několik výzbrojních úkolů a několik vedoucích koncepcí.

Změny priorit se týkaly i jednotlivých technologických prvků, např. v roce 1992 bylo z celkového počtu okolo 100 prvků vybráno 20 pro zvýšení finančního přídeľu. Pořadí podle velikosti plánovaného přírůstku, od největšího k nejmenšímu, bylo:

- perspektivní pohonné jednotky (např. plynové turbíny),
- nepřímá ochrana (snížení zjistitelnosti všemi prostředky, výstražné senzory),
- radiolokační technika pro průzkum, naváděcí soustavy a zapalovače,
- optické a optoelektronické senzory pro průzkum a vyhledávání cílů,
- kompozitní materiály,
- zpracování signálů, rozpoznávání vzorů,
- řízené střely,
- přenos informací (automatizace přenosu, odolnost proti rušení, utajení),
- přímá ochrana (např. aktivní pancéřování),
- inteligentní naváděcí soustavy,
- řízení vozidel, navigace,
- zpracování a zobrazení údajů o situaci,
- ochrana proti ZHN,
- kontejnerová munice,
- speciální zbraně námořnictva,

- zapalovače,
- systémová technologie nosičů,
- pohonné hmoty,
- lasery o vysoké energii,
- samotvorné náplně.

* * *

Některé údaje k zaměření V+T ve 3 tematických oblastech obsahuje i Bílá kniha 1994:

- Až třetina investic do V+T bude věnována na **oblast průzkumu a velení ve prospěch sil rychlé reakce**. Cílem je zajištění výkonnějších prostředků navigace a spojení na velké vzdálenosti a zvýšení výkonnosti senzorů s využitím civilních špičkových technologií. V rámci kontroly zbrojení budou zkoumány technické možnosti zajištění verifikace jako součást studií k evropskému kosmickému systému pozorování Země.
- Schopnost rychlého zasazení ozbrojených sil na velké vzdálenosti vyžaduje vhodné dopravní systémy. V **oblasti pohyblivosti a přepravy** bude vytvářena technologická základna pro taktickou a operační přepravitelnost a pohyblivost rychlé reakce. Výzkum zahrnuje zkoumání konstrukčních materiálů a jednotlivých komponentů až po vývoj nových koncepcí.
- Práce v **oblasti použití a účinků zbraní** se soustřeďují na výzkum protiraketové obrany a na využitelnost zbraní nového typu, včetně inteligentní munice. Využití výsledků civilního výzkumu je v tomto oboru možné jen ve velmi omezené míře.

V roce 1993 byly označeny za perspektivní tyto oblasti V+T:

- schopnost průzkumu a velení s využitím senzorů (radiolokačních, infračervených, sonarů), zpracování signálů a obrazové informace,
- zvýšení pohyblivosti s cílem vytvořit předpoklady k rychlému soustředění sil a prostředků a k rychlému přemísťování,
- ochrana sil s lehkou výzbrojí (tzv. lehkých sil),
- aktivní a pasivní ochrana proti novým druhům zbraní a novým účinkům zbraní,
- technické možnosti verifikace.

Tyto údaje ovšem nedávají celkový přehled ani přehled o jednotlivých kategoriích, tj. o zaměření výzkumu, technologií budoucnosti a systémových technologií. Jedním z důvodů je utajování, které platí např. o projektech dvoustranné spolupráce i o projektech vícestranné spolupráce v rámci NATO (až na některé výjimky).

Kapitán Dr. Pavel Minařík, CSc.

Československá armáda v letech 1945-1969¹⁾

(Organizace a dislokace velitelských orgánů pozemního vojska²⁾)

V roce 1992 ukončil po 74 letech svoji existenci samostatný československý stát. Se zánikem státu přestala existovat i jeho armáda, jejíž kořeny vznikly již v letech první světové války. Nástupnickým subjektem po této armádě se taktéž stala Armáda České republiky, která na její tradice úzce navazuje.

Za těchto okolností by bylo bezesporu velice prospěšné připomenout si historii zaniklé čs. armády, blíže poznat některé důležité etapy jejího budování. K období let 1914 až 1945 je k dispozici poměrně široká škála literatury, poskytující případnému zájemci dostatek informací. Poněkud odlišná je situace u časového období vymezeného léty 1945 až 1992. Před rokem 1989 byla k dispozici pouze nepočtená literatura, zabývající se ovšem spíše otázkami vojenské politiky KSČ než vlastní výstavbou armády (mezi výjimky patří např. 5. díl Vojenských dějin Československa z roku 1989, i když i ten je značně poplatný době svého vzniku). Teprve od roku 1990 se mohl případný zájemce konkrétněji seznámit s problematikou poválečné výstavby čs. armády, i když i v tomto případě spíše ve všeobecné politických souvislostech. Pokud již došlo k publikování některých údajů ve spojitosti s vojenskoodbornou rovinou zkoumání uvedené problematiky, vzhledem k omezené pramenné základně, jednalo se o nepřesná a v některých případech i zcela chybná fakta.³⁾

K odstranění zmíněného informačního vakuu by chtěl přispět i autor tohoto článku. V seriálu relativně samostatných statí má v úmyslu seznámit čtenáře se základními údaji z historie organizační a dislokační výstavby čs. armády v letech 1945 až 1969. Jednotlivé statě budou členěny problémově a v jejich rámci, ve chronologické rovině zkoumání, poskytnuty základní informace o výstavbě jednotlivých druhů ozbrojených sil a druhů vojsk (velitelských orgánů pozemního vojska, svazků a útvarů motostřeleckého vojska, tankového vojska, pozemního a protiletadlového dělostřelectva, speciálních druhů vojsk, vojenského letectva a PVOS).

* * *

První poválečná organizace

Základy organizačního uspořádání poválečné čs. armády byly stanoveny již 25. května 1945 přijetím tzv. *prozatímní organizace čs. branné moci*.⁴⁾ Podle tohoto dokumentu se pozemní vojsko členilo do čtyř oblastí a přímo podřízených svazků a útvarů MNO. Velitelství 1. oblasti bylo dislokováno v Praze, 2. oblasti v Táboře, 3. oblasti v Brně a 4. oblasti v Bratislavě. V případě branné pohotovosti státu se předpokládalo, že na jejich základě vzniknou 4 velitelství armád.

Jednotlivým oblastem vždy podléhaly dva armádní sbory (I.-Praha, II.-Hradec Králové, III.-Plzeň, IV.-Tábor, V.-Brno, VI.-Olomouc, VII.-Trenčín, VIII.-Banská Bystrica). Každý armádní sbor zahrnoval dvě divize. Jako posilový svazek byl hlavnímu štábu přímo podřízen tankový sbor (velitelství v Olomouci). Při rozvíjení armády počet armádních sborů u oblastí měl stoupnout ze 2 na 3 a každý sbor by tvořily 3 divize.

Nově konstituovanou organizační strukturu pozemního vojska v době míru představovalo 16 vševojskových divizí⁵⁾ a 1 samostatný tankový sbor. V případě války se předpokládalo zvýšit počet divizí na 36 a celkové počty rozvinuté armády měly dosáhnout 656 tisíc osob.⁶⁾

Dislokace vojsk odpovídala zkušenostem z předcházejícího období a případné nebezpečí ohrožení státní suverenity bylo očekáváno především ze strany Německa. (I když v časovém horizontu nejdříve za 15 až 20 let po skončení války.) Na teritoriu českých zemí byly proto soustředěny 3/4 svazků, zatímco na Slovensku se nacházela pouze 1/4, tj. 4 divize.

Nově vytvořená organizace armády kladla značné nároky na personální zabezpečení. Jen k naplnění 4 oblastí, bez letectva, zálohy hlavního velení, vojenského školství a dalších samostatných útvarů a zařízení, bylo zapotřebí 210 tisíc osob.

Dílejší úpravy ve složení armády z 25. května se uskutečnily již k říjnu 1945 přijetím tzv. *zdokonalené organizace čs. branné moci* (viz *tabulku*). Podstata změn spočívala především na taktickém stupni velení. Na operační úrovni se příliš neodrazila. Z 16 stávajících vševojskových divizí byly 4 reorganizovány na rychlé divize a další 2 na divize motorizované. (Mobilní svazky se ve své většině nacházely ve vnitrozemí, zatímco po obvodu státní hranice byly dislokovány pěší divize.) Výhledově se předpokládalo část pěších divizí reorganizovat na horské svazky.⁷⁾

Přijetí nové organizace armády, společně s konsolidací vnitropolitické a zahraničněpolitické situace, umožnilo stanovení přesných nároků na početnost armády. Nové tabulky počtů k 1. 1. 1946 předepisovaly 186 900 funkčních míst.

V roce 1946 byly v organizaci a dislokaci sledovaných orgánů velení pozemního vojska učiněny jen dílčí změny, reprezentované především vysunutím velitelství některých armádních sborů blíže k hranici s Německem (velitelství I.as re-dislokováno z Prahy do Litoměřic a velitelství IV.as z Tábora do Českých Budějovic).

Podstatnější úpravy nastaly až v následujícím roce. Jejich příčiny vyplývaly z rozporu vzniklého mezi příliš vysokými tabulkovými počty armády a možnostmi jejich skutečného naplnění. Přehodnocení koncepce výstavby armády vedlo k přijetí tzv. *mírové organizace čs. branné moci* dnem 1. 10. 1947. V jejím rámci došlo k podstatnému snížení plánovaných počtů, které byly nově stanoveny na 155 tisíc

osob.⁹⁾ Na operačně taktickém stupni velení se uvedené opatření projevilo zrušením velitelství dvou armádních sborů (IV.as v Č. Budějovicích a VI.as v Olomouci).⁹⁾

Přejímání organizačního modelu Sovětské armády - soustředování sil v západním pohraničí

Politické změny, uskutečněné po 25. únoru 1948, našly svůj odraz i ve sledované rovině výstavby pozemního vojska. V období let 1948 až 1949 se nejprve jednalo o dílčí přizpůsobování již existující koncepce organizace a dislokace velitelských orgánů pozemního vojska (v popředí pozornosti stály především personální otázky). Počínaje rokem 1950 byla přijata koncepce zcela nová, diametrálně se odlišující od dosavadní a vycházející plně z organizačního modelu Sovětské armády.¹⁰⁾

První etapa změn byla zahájena již krátce po 25. únoru 1948. V počáteční fázi ji představovalo především snižování koncentrace vojsk na Slovensku a jejich částečná redislokace do blízkosti československo-německé hranice. Nejprve bylo k 31. 5. 1948 zrušeno velitelství VI.as v B. Bystrici a jeden pěší svazek přemístěn ze Slovenska do západních Čech.¹¹⁾

Následně se uskutečnilo přiblížení velitelství operačně-taktických svazků k hranicím se „západní“ okupační zónou Německa¹²⁾, za současného snížení počtu operačních svazů. K 15. 12. 1948 proběhla redislokace velitelství I.as z Litoměřic do Karlových Varů a II.as z Hradce Králové do Písku. Zároveň bylo zrušeno velitelství 2. oblasti v Táboře. Jemu podřízené teritorium bylo rozděleno mezi 1. a 3. oblast.¹³⁾ V souvislosti s tímto opatřením se 1. oblast stala nejsilnějším operačním svazem, tvořeným 3 armádními sbory a 7 vševojskovými divizemi (50 % svazků pozemního vojska).

V závěrečné fázi prvního období byl ukončen proces redukce zastoupení pozemního vojska na Slovensku. K 1. 5. 1949 se uskutečnilo zrušení posledního velitelství armádního sboru u 4. oblasti (V.as v Trenčíně)¹⁴⁾ - viz **tabulku**.

Budování armády pod hrozbou světové války

Kvalitativně zcela nová etapa v organizačním uspořádání pozemního vojska nastala v roce 1950. Na základě jednání státních a stranických orgánů (zejména zasedání ÚV KSČ v únoru 1950) bylo rozhodnuto plně přizpůsobit organizaci a dislokaci vojsk novým politickým podmínkám a vzoru Sovětské armády. Reorganizace armády měla původně proběhnout ve třech etapách v rozmezí let 1950 až 1952. Změny v mírové organizaci byly naplánovány na léta 1950 až 1951, ujednocení válečné organizace na rok 1952. Vzhledem k mezinárodní situaci (válka v Koreji)¹⁵⁾ bylo ale provedení změn urychleno a většina opatření se realizovala již v roce 1950. V následujících letech proběhly pouze drobné změny.

Reorganizace operačního stupně velení pozemního vojska se uskutečnila na sklonku září 1950. Stávající velitelství 1. a 4. oblasti byla k 20. září reorganizována a přejmenována na velitelství 1. a 2. vojenského okruhu. (Velitelství 2.VO bylo místo v Bratislavě vytvořeno v Trenčíně.) Působnost 1.VO byla vymezena teritoriem českých krajů (kraj Jihlava částí svého území zasahoval i na Moravu),

zatímco 2.VO tvořily kraje na Moravě, Slezsku a Slovensku. Velitelství 3. oblasti bylo zrušeno, stejně jako tankový sbor v Olomouci a velitelství armádního sboru v Karlových Varech. Naopak nově vzniklo sborové velitelství v Banské Bystrici.

Uskutečněná reorganizace si kladla za cíl, kromě ujednocení s organizací Sovětské armády, především dosažení stejnorodosti co do složení vojenských okruhů a armádních sborů a tím i zjednodušení velení pozemního vojsku. Pokud doposud vojenské oblasti tvořily 2 až 3 sbory o 2 divizích a 1 až 2 samostatné divize, po ukončení organizačních změn každému vojenskému okruhu patřily 2 sbory o 3 divizích, z toho zpravidla 2 pěších a 1 mechanizované. Svazky 1.VO byly na plných počtech, zatímco svazky 2.VO představovaly divize na snížených nebo rámcových počtech.¹⁶⁾

Reorganizovanou armádu tvořilo 170 tisíc osob a její jádro představovalo 14 vševojskových svazků, z toho 2 mechanizované (od roku 1951 čtyři) a 2 tankové. Operační sestava vojsk, vytvořená koncem roku 1950, přetrvávala téměř nezměněna až do roku 1958. V první polovině 50. let ovšem, vzhledem ke stupňujícímu se mezinárodnímu napětí, podstatně vzrostly plánované počty armády (297 500 osob), čímž bylo dosaženo absolutně nejvyšší úrovně tabulkových počtů v rámci celé existence čs. armády v letech 1918 až 1922.

Konec první fáze studené války a snižování počtů armády ve druhé polovině 50. let

Změny ve vnitřní organizaci vševojskových svazů, konstituované v roce 1950, nastaly až počátkem druhé poloviny 50. let. Úpravy pramenily z přechodu na jiné učlenění válečné armády. Podle sovětského vzoru se upustilo od střeleckých sborů¹⁷⁾ a vytvořily se podmínky pro přechod na vševojskové svazy, tvořené přímo střeleckými a mechanizovanými divizemi. Zachován zůstal pouze 4. střelecký sbor¹⁸⁾, jemuž byly podřízeny 2 mechanizované divize (3. a 14.) a 2 střelecké divize (4. a 16.). Tímto opatřením sbor získal charakter mechanizovaného operačně-taktického svazku a pravděpodobně se předpokládalo využívat jej, společně s tankovými divizemi¹⁹⁾ jako prostředek zálohy hlavního velení při rozvíjení bojových operací v operační hloubce.

Po ukončení všech organizačních změn mírovou armádu tvořilo 208 tisíc osob a 14 divizí, z toho 4 mechanizované a 2 tankové. Většina vojsk se nacházela na teritoriu 1.VO (69 % z celkových počtů armády), zatímco na území 2.VO byla pouze její menší část (31 %). Rozvinutá armáda zahrnovala 23 divizí, z toho 8 mechanizovaných a 3 tankové.

Další zásadní reorganizace sledovaného stupně velení pozemního vojska se uskutečnila v roce 1958. Z dosavadních dvou vojenských okruhů byl 1.VO zrušen a na jeho základě vznikly dva nové vševojskové svazy. Nástupci okruhu se staly 1. armáda (velitelství v Praze) a 4. armáda (velitelství v Táboře).²⁰⁾ Zachován zůstal 2.VO (velitelství ponecháno v Trenčíně), ovšem radikálně byl omezen počet jemu podřízených vševojskových svazků (místo původních 6 jen 3).

Základním cílem sledovaným při reorganizaci operačního stupně velení bylo oprostit prvosledované vševojskové svazy (tj. 1. a 4. armádu) od správních funkcí (dříve plněných 1.VO), jež byly předány MNO. Nově vytvořeným svazům byly

**Organizace a dislokace vševojskových svazů a svazků pozemního vojska
čs. armády v letech 1945 až 1969**

Tabulka

1. 10. 1945 1. oblast - Praha - I. as (Praha) - 1. mod, 12. pd - II. as (H. Králové) - 13. rd, 14. pd 2. oblast - Tábor - III. as (Plzeň) - 11. pd, 16. pd - IV. as (Tábor) - 5. pd, 15. rd 3. oblast - Brno - V. as (Brno) - 3. mod, 6. pd - VI. as (Olomouc) - 7. pd, 8. rd 4. oblast - Bratislava - VII. as (Trenčín) - 4. rd, 9. pd. - VIII. as (B. Bystrica) - 2. pd, 10. pd V-TV - Praha - ts (Olomouc)	1. 10. 1956 1. vojenský okruh - Praha 2. sd, 15. sd, 19 sd, 20. sd - 1. md, 8. md, 9. td, 13. td 2. vojenský okruh - Trenčín - 4. ss (Brno) 3. md, 14. md, 4. sd, 16. sd - 17. sd, 18. sd
1. 10. 1949, 1. oblast - Praha - I. as (K. Vary) - 12. pd, 13. pd - II. as (Písek) - 2. pd, 8. rd - III. as (Plzeň) - 5. rd, 11. pd, - 14. pd 3. oblast - Brno - IV. as (Brno) - 1. pd, 6. pd - ts (Olomouc) - 3. rd, 7. pd, 4. oblast - Bratislava - 9. pd, 10. pd	1. 10. 1958 1. armáda - Praha - 19. msd, 20. msd, 1. td, 13. td 4. armáda - Tábor - 2. msd, 15. msd, 4. msd, 9. td 2. vojenský okruh - Trenčín - 3. msd, 14. msd, 18. msd
31. 12. 1950 1. vojenský okruh - Praha - II. as (Písek) - 1. pd, 2. pd, 8. md III. as (Plzeň) - 11. pd, 12. pd, 5. md 2. vojenský okruh - Trenčín - IV. as (Brno) - 6. pd, 13. pd, 14. pd, - I. as (B. Bystrica) - 7. pd, 9. pd, 10. pd, V-TMV - Praha, - 3. td, 4. td	1. 9. 1965 ZVO - Příbram - 1. td, 13. td, 2. msd, 19. msd, 20. msd SVO - Tábor - 9 td., 4. td, 15. msd, 3. msd VVO Trenčín - 14. td, 18. msd 1. 9. 1969 ZVO - Tábor - 1. armáda - Příbram 1. td, 2. msd, 19. msd, 20. msd - 4. armáda - Písek 9. td, 4. td, 15. msd, 3. msd VVO - Trenčín - 13. td, 14. td

přenechány pouze povinnosti bezprostředně vyplývající z úkolů velení podřízeným vojskům.

V důsledku reorganizace se v západní části státu vytvořily dva nové operační svazy, zabezpečující vyšší úroveň bojové pohotovosti, rychlejší přechod z mírového stavu na válečný a pružnější velení. (Členění svazů - viz **tabulku**.)

Reorganizací armády se k 1. 10. 1958 snížily plánované mírové počty na 182 tisíc vojáků²¹⁾ a pozemní vojsko tvořilo 11 vševojskových divizí, z toho 3 tankové. S redukcí početních stavů mírové armády poklesly taktéž plánované počty rozvínuté armády na 16 vševojskových divizí, z toho 3 tankové.

Nově konstituovaná organizační struktura operačního stupně velení (tj. 2 vševojskové svazy v západní části státu) ve své podstatě, samozřejmě s dílčími úpravami, přetrvávala až do počátku 90. let.

Hledání vlastní čs. cesty v 60. letech - vojenské okruhy armádního typu

Určitou změnu v chápání úlohy operačního stupně velení znamenalo vytvoření vojenských okruhů armádního typu v roce 1965. K 1. září uvedeného roku proběhla reorganizace velitelství 1. armády²²⁾ na velitelství Západního vojenského okruhu (původně 1. vojenského okruhu), 4. armády na velitelství Středního vojenského okruhu (4. vojenského okruhu) a 2. vojenského okruhu na velitelství Východního vojenského okruhu (nejdříve se předpokládalo dosavadní pojmenování zachovat).²³⁾

Podstata změn spočívala v oproštění MNO od operativních úkolů a jejich přenesení na nově vytvořená velitelství vojenských okruhů armádního typu. Ministerstvu zůstaly pouze povinnosti vyplývající z funkce ústředního orgánu státní správy, velení vojskům prostřednictvím operačních svazů a materiální a územní zodpovědnosti v rozsahu ústředního úřadu a velitelství frontu. V souvislosti s reorganizací operačního stupně došlo ke změně v podřízenosti některých vševojskových svazků - viz **tabulku**.

Intervence vojsk Varšavské smlouvy v r. 1968 a její důsledky

Výrazný zásah do nově přijaté koncepce orgánů velení pozemního vojska znamenal politický vývoj v Československu koncem 60. let a s ním spojená intervence vojsk Varšavské smlouvy. Z umístění Střední skupiny sovětských vojsk²⁴⁾ vyplynuly pro čs. armádu v roce 1968 především dislokační změny, v následujícím roce její základní reorganizace.

Redislokace z roku 1968 se týkala celkem 29 tisíc vojáků (z toho 5 tisíc vojáků z povolání) a 900 občanských zaměstnanců vojenské správy a byla spojena s přemístěním 1200 tanků, 700 obrněných transportérů a 1100 dělostřeleckých prostředků.²⁵⁾

Organizační změny provedené v roce 1969 především respektovaly skutečnost, že vzhledem k rozmístění sovětských vojsk nebyl od čs. armády ze strany velení Varšavské smlouvy vyžadován tak vysoký počet svazků na plných stavech. Tento fakt, společně s převzetím části operačních úkolů skupinou sovětských vojsk, vedl ke snížení početních stavů armády o 20 tisíc osob a zřámcování řady svazků.

Reorganizace zároveň umožnila v předstihu přizpůsobit organizační rámec armády předpokládanému nedostatku počtu branců v 70. letech.

Zásadní změnu v organizaci velitelských orgánů pozemního vojska znamenalo především vytvoření operačně-strategického stupně velení - Západního vojenského okruhu s velitelstvím v Táboře (vojenský okruh frontového typu). Vytvořením nového velitelského orgánu bylo MNO oproštěno od úkolů plněných počínaje rokem 1961 a spočívajících ve zřizování velitelství frontu. Ponechalo si pouze povinnosti spojené s jeho postavením jako ústředního orgánu státní správy v oblasti obrany.

Souběžně s vytvořením vojenského okruhu frontového typu proběhla k témuž datu i reorganizace dosavadních vojenských okruhů armádního typu. Z velitelství ZVO v Příbrami se konstitovalo velitelství 1. armády a velitelství SVO bylo reorganizováno na velitelství 4. armády a přemístěno do Písku.²⁶⁾ Nově vzniklým velitelstvím armád byly ponechány pouze úkoly velení vojskům, zatímco ostatní (operační přípravu státního území, řízení krajských vojenských správ, zabezpečování mobilizace a doplňování vojsk, řízení posádkové a strážní služby na teritoriu okruhu) převzalo nově vytvořené velitelství ZVO v Táboře. U velitelství VVO k zásadním organizačním změnám nedošlo. Reorganizací se ovšem změnil charakter okruhu na výcvikový.

Reorganizovanou mírovou armádu tvořilo místo původních 234 tisíc osob jen 214 tisíc osob. Počet vševojskových svazků zůstal zachován. Z 10 divízi bylo ovšem 5 tankových. S redukcí mírové armády došlo taktéž ke snížení početních stavů rozvinuté armády, kterou od roku 1969 představovalo pouze 15 vševojskových divízí, z toho 7 tankových.

Nově konstituovaná struktura sledovaných orgánů velení (viz **tabulku**) ve své podstatě přetrvávala nezměněna celých následujících 20 let a k jejímu nahrazení novou došlo až na počátku roku 1992.²⁷⁾

Poznámky:

- ¹⁾ Od roku 1954 byl používán název Československá lidová armáda.
- ²⁾ Pod pojmem velitelské orgány pozemního vojska autor statě chápe podle současné vojenskoodborné terminologie velitelství operačně-strategického svazu (tj. vojenského okruhu frontového typu), velitelství operačních svazů (armád, vojenských okruhů armádního typu, vojenských oblastí) a velitelství operačně-taktických svazků (armádních, střeleckých a tankových sborů). Uvedená terminologie je platná od roku 1950. Do té doby se pro armádu používalo označení základní strategická jednotka a pro sbor vyšší taktická jednotka. Pojem front tehdejší vojenské terminologii nebyl znám.
- ³⁾ **Pfaff, I.:** Chtěl Brežněv v roce 1968 obsadit i NSR? In.: Reportér, č. 14/1992, příloha, str. 6. **Pilát, V., Fidler, J.:** K vývoji armádních tradic po roce 1945. In.: Armáda, historie a tradice. Praha 1993, s. 76 až 79. **Režňák, L.:** 30. bitevní letecký pluk Pardubice. Pardubice 1992, s. 3 a 48. **Sládeček, M., Štěpánek, K.:** Vojenská strategie. Praha 1993, s. 70. **Slovník prvního československého odboje 1914-1918**, Praha 1993, s. 35, 37, 110, 134, 144 a 145.
- ⁴⁾ Pojem používaný pro čs. armádu branným zákonem z 19. 3. 1920.

- ⁵⁾ Pod pojmem vševojskové divize autor chápe takové svazky, jejichž útvary přísluší k různým druhům vojsk. Pro potřeby státě jsou za takovéto svazky považovány divize pěší, střelecké, motostřelecké, motorizované, rychlé, mechanizované a tankové. Uvedená terminologie je používána od r. 1950. Do této doby byly divize označovány za základní taktickou jednotku a jejich druh nebyl rozlišován.
- ⁶⁾ V první polovině 30. let, před prodloužením vojenské základní služby z 18 na 24 měsíců a reorganizací mírové i válečné armády, čs. brannou moc v době míru tvořilo 150 tisíc osob a organizační jádro představovalo 12 pěších divizí, 3 jezdecké brigády (od 1. 10. 1933 4) a 2 horské brigády. Po vyhlášení branné pohotovosti státu by je dále doplnilo 12 záložních pěších brigád a celkové počty armády měly dosáhnout 650 tisíc osob. V roce 1938 plánované složení mírové armády tvořilo 231 700 osob (skutečná naplněnost 208 500 osob) a 21 divizí, z toho 8 na Slovensku. Tabulkové počty válečné armády představovalo 1 110 500 osob (v zářijové mobilizaci dosaženo 1 128 000 osob), 40 divizí a 2 samostatné skupiny v síle brigád.
- ⁷⁾ Od výstavby horských divizí se v roce 1946 upustilo.
- ⁸⁾ Stanovená úroveň plánovaných počtů představovala jednu z nejnižších v poválečné historii čs. armády a vyrovnala se počtům z 20. let a první poloviny 30. let. Nejnižšího plánovaného početního stavu armády bylo dosaženo k 1. 8. 1948, kdy tabulkové počty činily pouze 132 800 osob. Obecně lze konstatovat, že snižování počtů armády různorodě prováděné v letech 1945 až 1969 téměř vždy pramenilo spíše než z mírotvorných záměrů vedení státu a velení armády, z početně slabých odvodních ročníků (např. vzhledem k odsunu německého obyvatelstva a povolávání do armády pouze občanů slovanských národností nebo v důsledku slabších populačních ročníků, narozených v letech světové hospodářské krize či 2. světové války).
- ⁹⁾ K témuž datu bylo přečíslováno velitelství V.as v Brně na IV., velitelství VII.as v Trenčíně na V. a velitelství VII.as v B. Bystrici na VI. Zároveň proběhlo i přemístění velitelství tankového sboru z Mor. Třebové do Olomouce.
- ¹⁰⁾ K přejmenování Rudé armády na Sovětskou armádu došlo v roce 1946.
- ¹¹⁾ 2. pěší brigáda byla redislokována z Banské Bystrice do Písku (15. 12. 1948 do Sušice).
- ¹²⁾ Spolková republika Německo byla vytvořena 7. 9. 1949.
- ¹³⁾ Vševojskové svazky byly taktéž rozděleny k 1. a 3. oblasti. Zatímco 1. oblast s nimi převzala i velitelství III.as, u 3. oblasti mělo dojít k vytvoření nového velitelství sboru v Kroměříži (VI.), který by převzal svazky doposud přímo podřízené velitelství 3. oblasti. Ke vzniku nového sboru ovšem nedošlo.
- ¹⁴⁾ 15. 4. 1949 zanikla i 4. rychlá divize v Žilině. K tomuto datu došlo zároveň k předání tankového sboru od Velitelství tankového vojska HŠ/MNO k velitelství 3. oblasti.
- ¹⁵⁾ Zostření mezinárodního napětí vedlo k předpokladu vypuknutí světové války v letech 1952-1954.
- ¹⁶⁾ K 1. 11. 1950 se taktéž uskutečnila reorganizace vševojskových divizí. Rychlé divize byly reorganizovány na divize mechanizované či pěší a na základě zrušeného tankového sboru vznikly divize tankové. Stávající pěší divize byly reorganizovány vnitřně.
- ¹⁷⁾ V roce 1954 došlo k přejmenování dosavadních armádních sborů a pěších divizí na střelecké sbory a divize.
- ¹⁸⁾ V roce 1957 bylo velitelství sboru přemístěno z Brna do Olomouce a z jeho složení vyjmuto 4. střelecká divize, která poté bezprostředně podléhala velitelství 2.VO.
- ¹⁹⁾ V rámci reorganizace došlo k začlenění obou tankových divizí do podřízenosti velitelství 1.VO.
- ²⁰⁾ Velitelství 4. armády v Táboře vzniklo na základě velitelství 4. střeleckého sboru z Olomouce, které bylo reorganizováno a redislokováno do nové posádky a svoji činnost v nové

struktura zahájilo k 15. 7. 1958. Velitelství 1. armády se konstituovalo z bývalého velitelství 1. VO.

- 21) Redukce početních stavů armády v roce 1958 o 20 tisíc osob znamenala ukončení procesu snižování tabulkových počtů armády, započatého v r. 1953. Za léta 1953 až 1958 celkový úbytek plánovaných počtů činil 115 tisíc osob.
- 22) V r. 1960 bylo velitelství 1. armády redislokováno z Prahy do Příbrami (zpočátku navrhována posádka Beroun a provedení redislokace v letech 1962 až 1964).
- 23) Teritorium vojenských okruhů bylo stanoveno následovně:
ZVO - kraj Středočeský, Západočeský, Severočeský a město Praha;
SVO - kraj Jihočeský, Východočeský a Jihomoravský;
VVO - kraj Severomoravský a slovenské kraje;
V r. 1969, vzhledem ke vstupu v platnost zákona o čs. federaci, byl k 1. lednu vyjmut Severomoravský kraj z teritoria VVO a předán do územní působnosti SVO.
- 24) Sovětský svaz usiloval o trvalou vojenskou přítomnost svých vojsk na půdě Československa již od 50. let. V 60. letech nabyly jeho požadavky ultimativního rázu a pokud v jejich první polovině vyžadoval pouze dislokaci speciálních útvarů spojovacího vojska, od r. 1965 požadoval rozmístění minimálně dvou vševojskových divizí. *Po odchodu intervenčních vojsk zůstalo v Československu více než 70 tisíc příslušníků Sovětské armády a 5 vševojskových divizí.*
- 25) Nejvýraznější dislokační změnu představovalo přemístění 13. td z Mladé na jihozápadní Slovensko.
- 26) Nově zřízené a reorganizované štáby byly doplněny z následujících zdrojů:
1. armáda - ZVO 91 %, SVO 1 %, VVO 1 %, ost. 7 %;
4. armáda - ZVO 9 %, SVO 40 %, VVO 4 %, ost. 47 %;
ZVO - SVO 59 %.
- 27) K přijetí nové struktury orgánů velení pozemního vojska došlo na přelomu let 1991 a 1992. K 31. 12. 1991 byly zrušeny ZVO, 1. armáda, 4. armáda a VVO a jejich úlohu převzala vojenská velitelství. K 1. 1. 1992 vzniklo Vojenské velitelství Západ (dislokováno v posádce Tábor - navázalo na činnost velitelství ZVO) a Vojenské velitelství Východ (dislokováno v posádce Trenčín - navázalo na činnost velitelství VVO). Následně se k 1. 3. 1992 nově konstituovalo Vojenské velitelství Střed se sídlem v Olomouci. V těchto souvislostech je potřebné zvážit, zda je možno za pokračovatele tradic Zemského vojenského velitelství v Praze považovat Vojenské velitelství Západ a za pokračovatele Zemského vojenského velitelství v Brně Vojenské velitelství Střed. (Viz: Fidler, J.: Tradice české armády - máme na co navazovat. In.: Telegraf, 19. 1. 1993, s. 9.)

Seznam použitých pramenů a literatury:

Vojenský historický archiv Praha.

Archiv Armády České republiky Olomouc.

Archiv Personálního odboru MO ČR.

Státní ústřední archiv Praha.

Krupička, J.: Československá vojenská správa v letech 1945-1948. Praha 1992.

Sander, R.: Organizační a dislokační vývoj československé armády v letech 1918-1939. In.: Sborník archivních prací č. 1, ročník 1985.

Vojenské dějiny Československa, 5. díl, Praha 1989.

Vojenské dějiny Československa, 6. díl, Praha 1990 (sloupcově otažený).

Armádní generál in memoriam Rudolf VIEST

* 24. 9. 1890 Velká Revúca

† pravděpodobně v roce 1945

Druhým Slovákem, který v období mezi dvěma světovými válkami dosáhl generálské hodnosti, byl po M. R. Štefánikovi právě Rudolf Viest. Vždy o sobě tvrdil, že je Čechoslovákem: „...jsem za československou národní jednotu a věřím, že v budoucnosti k té jednotě skutečně dospějeme. Předběžně musíme věci brát tak, jak jsou, v největší míře tolerovat názory a když jsou rozdílné, všechno úsilí věnovat vyřešení harmonického soužití v jednom státě. Hledat všechno, co nás sbližuje a ne to, co nás rozděluje...“

Vyrůstal v rodině bankovního úředníka a po studiích na Vyšší průmyslové škole v Budapešti se věnoval zvolenému povolání - stavitelství (ještě během studií praktikoval na stavbě evangelického chrámu v Brezivé pod Bradlom). Na začátku první světové války nastoupil za mobilizace vojenskou službu, ale v listopadu 1914 byl zajat

na ruské frontě. Po dvou letech života v zajateckém táboře v Tjumeni se přihlásil jako dobrovolník do Královské srbské armády. V bojích u Dobrudže proti Bulharům byl raněn a léčil se potom v Oděse. Když se uzdravil, přestoupil do Československého vojska na Rusi.

Nejprve byl ustanoven emisářem pro nábor (zvláště Slováků) do čs. vojska v zajateckých táborech po celém tehdejším Rusku. Po ukončení této funkce se stal velitelem tábora Slováků v Irkutsku a po jeho včlenění do 12. československého

střeleckého pluku M. R. Štefánika působil nejdříve jako velitel praporu a posléze povýšil na zástupce velitele pluku.

Do vlasti se vrátil 29. července 1920 přes Japonsko, Kanadu a Spojené státy severoamerické. V hodnosti majora zůstal ve vojenské službě. Brzy po návratu si začal doplňovat své vojenské vzdělání. Absolvoval kurz generálního štábu i druhý ročník Vysoké školy válečné v Praze. Jako důstojník generálního štábu zastával štábní funkce u vyšších velitelství a v průběhu dvacátých let byl pověřen také diplomatickým posláním v Budapešti a ve Varšavě. Zatímco v Maďarsku působil ještě jako zástupce, v Polsku byl již akreditován jako čs. vojenský atašé. Když se vrátil do Československa, převzal velení pěšího pluku 23 „Amerických Slováků“ a pokračoval ve studii. Tentokrát v kurzu pro vyšší velitele, který ukončil jako čtvrtý ze šestnácti účastníků.

Poté několik let působil v nejrůznějších velitelských funkcích v Čechách. V roce 1933 byl velitel 1. divize a současně posádkový velitel Velké Prahy Rudolf Viest jmenován do první generálské hodnosti - brigádního generála. Při reorganizaci čs. armády v polovině třicátých let se stal zástupcem velitele I. sboru v Praze, odkud po roce služby přešel ve stejné funkci k VI. sboru v Košicích. Krátce po mnichovském diktátu jej vláda pověřila vedením vojenské delegace pro jednání s Maďarskem, a když ztroskotala, stal se po vídeňské arbitráži členem československo-maďarské a po vyhlášení samostatného Slovenského štátu slovensko-maďarské delimitační komise.

14. března 1939 pak s deseti dalšími legionáři (jako například podplukovník Augustin Malár, štábní kapitán Ján Cristin, Jozef Kostra, Ján Jesenský, Jozef Gregor-Tajovský) podepsal a předal následující pamětní list:

„Slávny snem slovenskej krajiny, páni poslanci!

Ak máte dnes rozhodnúť, či autonómne Slovensko bude súčasťou republiky česko-slovenskej, alebo samostatným štátom po boku niektorého susedného štátu, pamätajte: že statoční slovenskí národovci bojovali i umierali spolu s Čechmi za oslobodenie slovenského národa, pamätajte, že Česi to boli, ktorí nám Slovákom pomáhali a v nejhorších osudových chvíľach a že všetko, čo dnes v duchovnom i materiálnom ohľade máme, docielili sme za uplynulých 20 rokov s pomocou českou. Kladieme Vám na srdce, aby ste nezneuctili slovenskú národnú česť a pamiatku našich mŕtvych druhov v čele s generálom M. R. Štefánikom.

Časove nie možné, aby spolu s nami všetci žijúci slovenskí legionári a dobrovoľníci Vám toto pripomenuli, ale hovoríme zo srdca iste všetkých a tiež zo srdca prevážnej väčšiny slovenského národa.“

Po osamostatnení Slovenska s ním nový režim príliš nepočítal pro jeho záporný postoj, avšak nikdo tenkrát nemohl přehlédnout jeho nejvyšší hodnost - divizního generála, a proto ho ustanovili generálním inspektorem slovenského vojska, ve kterém ovšem neměl žádný vojenský ani politický vliv. Slovenská vláda ho pak v srpnu 1939 určila za člena slovenské sekce maďarsko-slovenské delimitační komise, avšak z této služební cesty se generál Viest již nevrátil a odešel 2. září přes Jugoslávii do Francie. V Paříži se stal členem Československého národního výboru a podílel se na organizaci československé zahraniční armády. Když se

začala vytvářet 1. československá divize, stal se jejím velitelem, ale na začátku června 1940 onemocněl a musel se podrobit léčení...

Jeho odchod do Francie byl ovšem tehdejší slovenskou vládou kvalifikován jako zrada na slovenském národě, a proto ho v nepřítomnosti odsoudil vojenský soud v Bratislavě v roce 1942 k trestu smrti provazem. Podání žádosti bratislavského advokáta JUDr. E. Stodoly kanceláři prezidenta republiky ThDr. J. Tisovi o udělení milosti bylo zamítnuto a rozsudek potvrzen! Dále mu byla k 2. září 1939 odňata vojenská hodnost generála I. třídy...

V Londýně se pak generál Viest stal členem Státní rady, dále byl jmenován státním tajemníkem a později státním ministrem v ministerstvu národní obrany. Krátce před vypuknutím povstání na Slovensku byl Československou vládou v Londýně ustanoven zástupcem vládního delegáta pro osvobozené území ministra F. Němce, se kterým potom v srpnu odletěl do Moskvy. Tam mu byla 10. září předána depeše ministra národní obrany generála S. Ingra s oficiálním ustanovením velitelem 1. československé armády na Slovensku, kde zatím boje řídil generál J. Golián.

Při odevzdání velitelské funkce 7. října 1944 Golián předal Viestovi armádu o 55 000 mužích se zásobami munice, proviantu i pohonných hmot a také osvobozené území v rozloze asi 10 000 kilometrů čtverečních. Ve svém rozkaze z 8. října 1944 pak nový velitel armády uvedl:

„Věřil jsem, že tak jako v letech 1914 - 1920, tak i v této válce pomůžeme ze zahraničí osvobodit vlast, že Německo válku nevyhraje a že se budu moci vrátit do osvobozené vlasti. Téměř na den, po pěti letech, po mém odchodu vyvinula se situace tak, že jste se mohli chopit zbraně proti krvavému vrahovi lidstva a mně se dostalo štěstí, že mě náš vrchní velitel prezident dr. Edvard Beneš jmenoval velitelem první slovenské armády...

Vojáci, cokoliv konáte, konejte tak, že na Vás hledí nejen oči Vašeho, ale i oči mnohých civilizovaných národů, které budou soudit, zda jsme hodni svobody. Proto svoje vojenské povinnosti musíme konat věrně, nehledíc na oběti. Bratři, máte lásku a obdiv světa a podporu Spojenců...“

Krátce před zahájením povstání žádalo slovenské vojenské velení o dodání materiálu o úhrnné váze 32 tun. Podle hlášení náčelníka Československé vojenské mise v SSSR generála H. Píky dopravil Sovětský svaz na Slovensko do 17. října 1944 1740 příslušníků 2. čs. samostatné paradesantní brigády v SSSR a různý materiál o celkové váze 365 tun. (Ze Slovenska bylo naopak dopraveno 570 raněných a 3,5 tuny materiálu.) Ovšem v průběhu bojů požadavek slovenského velení vzrostl na neuvěřitelných 2000 tun materiálu, což tehdejšími prostředky snad ani nebylo reálně uskutečnit...

Koncem října „organizovaný odpor 1. armády přestal“. Generál Viest ve svém posledním zvláštním operačním rozkaze ze 27. října 1944 kromě jiného uvedl:

„...Během těchto dvou měsíců bojovali jste tvrdý boj. S vděčností uznávám hrdinské činy celých jednotek i jednotlivců, které jsou nejlepším důkazem, že jste schopni s úspěchem nejen odrazet nepřítel, ale i v útočných bojích ho rozbít. Ale i přes tyto hrdinské činy byly i jiné, které potom byly příčinou mnohých nezdarů.

Dosavadní výsledek poznáte sami. Zdá se mi, že ne všichni si uvědomujete příčiny těchto neúspěchů.

*Ano, musím říci tvrdé, ale i pravdivé slovo neúspěch. Říkejte si všichni technická převaha. I já vím o této technické převaze, ale hlavní příčinu přece vidím v nedosta-
tečné bojové morálce mnohých jednotlivců, důstojníků i vojáků a někdy i celých
jednotek. Početná převaha je na naší straně a přece vám Němec bral kus za kusem
našeho území a přitom nejen, že naše vojenské šiky zkracuje, ale všude - a co je
horší - vraždí Vaše bezbranné matky, otce, sestry, bratry a děti...*

*Náš odboj je vysoká hra, neboť jde o bytí anebo nebytí nejen nás vojáků, ale
i celého národa. Naším bojem tvoříme historii naší vlasti a podle toho jak budeme
jednat a jaký výsledek ukážeme, budou nás naši potomci chválit nebo zatracovat.
A nejen naši potomci, ale i celý svět se zájmem sleduje náš boj a bude nás posu-
zovat..."*

Organizovaný odpor 1. československé armády na Slovensku nebyl po rozpad-
nutí se některých útvarů možný, a proto zbývající jednotky měly přejít v noci na
29. října podle situace na partyzánský způsob boje proti Němcům. O atmosféře
těchto dní na Slovensku vypovídá i ta skutečnost, že na základě zrady byl Viest
spolu se svým náčelníkem štábu Goliánem zatčen!

O tři dny později požádala československá vláda dr. J. Kopeckého v Ženevě,
aby zakročil u Mezinárodního Červeného kříže v pomoci Viestovi, Goliánovi a ji-
ným zajatcům, kteří padli do rukou Němců. Mezinárodní Červený kříž pověřil svou
delegaci v Berlíně, aby požádala Němce o přiznání československým vojákům
statut regulérních zajatců podle ženevské konvence. Současně měl zástupce
Červeného kříže provést šetření přímo v Bratislavě. Ale tam už nikdo ze zajatců
nebyl, neboť ještě během listopadu 1944 byli převezeni do Berlína na Prinz Albert
Strasse.

Němci se pak začátkem prosince 1944 dotázali slovenské vlády, zda má zájem
na jejich vydání. Šéf ÚŠB (Ústředna státní bezpečnosti) Kubala „souhlasil a prohlá-
sil, že budou ihned zastřeleni“. Ostatně „Gardista“ již krátce po jejich zatčení pouká-
zal na to, že 28. března 1942 rozsudek proti bývalému diviznímu generálu Rudolfo
Viestovi vzhledem ke zběhnutí a zemské zradě vynesený slovenským vojenským
nejvyšším soudem zůstává v platnosti! Samozřejmě že Němci je nevydali.

Na druhé straně podle zprávy dr. H. Ripky pro československé velvyslanectví
v Moskvě z 27. ledna 1945 požádala slovenská vláda Švýcarsko, aby zprostředko-
valo výměnu Viesta, kterého označila za „svého zajatce“, za slovenského generála
Jozefa Turance zajatého na začátku povstání na Slovensku a dopraveného do
Sovětského svazu. Rovněž československá vláda v Londýně se zabývala myšlen-
kou, aby ze sovětské strany byl nabídnut Turanec výměnou za Viesta, avšak nako-
nec od tohoto nápadu upustila prý pro jeho nevhodnost.

Mezitím, asi od 10. listopadu, byli v Berlíně vyslýcháni jak Viest a Golián, tak
major Krátký, podplukovník Souhrada, nadporučík Petro a Paulíny. Při výsleších se
s nimi zacházelo velmi slušně, a proto ochotně a velmi podrobně se na výslechy
připravovali (i písemně).

K. H. Frank si od šéfa bezpečnostní policie a SD v Berlíně Kaltenbrunnera pro
účely propagačního využití v protektorátě vyžádal části těchto výslechů. (Ovšem

již před tím mu byly doručeny opisy z jejich výsledků v Bratislavě.) Dostal potom neúplný přepis z magnetofonových pásků.

V roce 1946 žádal přednosta V. odboru poverenictva pre informácie v Bratislavě ministerstvo národní obrany o zaslání materiálů o vyšetřování generálů Viesta a Goliána, které měly být použity k doplnění připravované brožury o generálu Viestovi. Ministerstvo národní obrany odpovědělo na tuto žádost, že sice má k dispozici různé zprávy o vyšetřování obou generálů, ale „vzhledem k okolnostem, za nichž bylo vyšetřování německými orgány prováděno, mají dokumenty tak záporný ráz“, a proto ministerstvo nejen nedoporučovalo jejich využití, ale naopak mělo za to, že by bylo účelnější upustit od vydání zamýšlené publikace vůbec. Vzdor tomu byly materiály na opakovanou žádost z 21. února 1947 zaslány.

Přitom ministerstvo národní obrany již od roku 1945 provádělo svými orgány šetření o okolnostech, za kterých došlo k zajetí obou generálů, a také pátralo po jejich dalších osudech, neboť jejich poslední známá stopa končila odjezdem z Berlína kolem poloviny února 1945. Pátrání je však až do dnešních dnů stále bezúspěšné...

Ovšem mezitím polní prokurátor zavedl vyhledávací řízení proti divizním generálům S. Ingrovi, B. Neumannovi - Miroslavovi a také Rudolfu Viestovi pro podezření ze zločinů zneužití moci úřední a služební a dále zločinu vojenské zrady, protože „nadržovali, pomáhali a přispěli k bezpečnému vykonání zločinu“ - nařízení o dobrovolné demobilizaci československé armády ve Francii, čímž prý „opatřili nepříteli prospěch, Československé republice a jejím Spojencům způsobili škodu“. Ne náhodou iniciátorem toho všechno byla Hlavní správa obranného zpravodajství majora B. Reicina. Polní prokurátor opustil od stíhání 10. prosince 1945, „poněvadž tu není činů trestním soudem stíhatelných“.

Generál Rudolf Viest byl sice krátce po druhé světové válce in memoriam povýšen do hodnosti armádního generála, ba i několikrát vyznamenán, rovněž mu byly odhaleny pamětní desky, avšak přesto se zdá, že jeho vojenská a diplomatická činnost zůstává nadále neznámou...

PhDr. Zdeněk VALIŠ

OBSAH

Plk. Ing. Stanislav Stach, CSc. Spektrum rizik a ohrožení společnosti	3
Ing. Vladimír Leška Slovensko a bezpečnostní politika ČR	15
Ing. Josef Hrdlička Je neutralita řešením?	25
Ing. Jiří Florian, Ing. Miloš Janda Velení a řízení za branné pohotovosti státu	33

VOJENSKÉ UMĚNÍ

Genmjr. Ing. Emil Antušák Na prahu 21. století	39
--	----

LOGISTIKA

Plk. doc. Ing. Jiří Stodola, DrSc. K teorii logistického systému v AČR	49
--	----

NÁZORY ČTENÁŘŮ, POLEMIKA

Pplk. doc. PhDr. František Ochrana, DrSc. Některé zkušenosti se zaváděním systému plánování, programování a rozpočtování	56
Plk. doc. Ing. Arnošt Vraný, CSc., plk. Ing. Pavel Roubín, CSc. Ochrana vojsk jako funkční oblast operační činnosti	66
Plk. gšt. Ing. Milan Kubeša, CSc. Historie, současnost a budoucnost klamání v bojové činnosti	76

VOJENSKÉ ŠKOLSTVÍ

Plk. doc. Ing. Klaudius Kincl, CSc. Zvýšení efektivity postgraduálního vzdělávání	84
---	----

INFORMACE

Npor. Štefan Sarvaš

Mírové mise ve světle sociologických poznatků

100

Plk. Ing. Jaroslav Stojan,

Ing. Oldřich Janata, CSc.

K vývoji nových raket - budoucí technologie a systémy (1. část)

(z provenience francouzských ozbrojených sil)

105

Jason. B. Barlow

Strategické zhroucení: Letecká strategie pro současnost

111

Ronald M. Bonesteel

Prevence a předcházení etnickým a národnostním konfliktům IV.

(Dokončení z minulého čísla)

120

K vojenskému výzkumu a vývoji technologií ve Spolkové republice Německo

130

Z HISTORIE

Kpt. Dr. Pavel Minařík, CSc.

Československá armáda v letech 1945-1969

141

PERSONÁLIE**Armádní generál in memoriam Rudolf Viest**

151

Vydává Ministerstvo obrany České republiky - GŠ AČR

Adresa (pro poštovní styk):
Redakce časopisu VOJENSKÉ ROZHLEDY
MO - 64
160 01 Praha 6 - Dejvice

Umístění redakce: Rooseveltova 23, Praha 6.

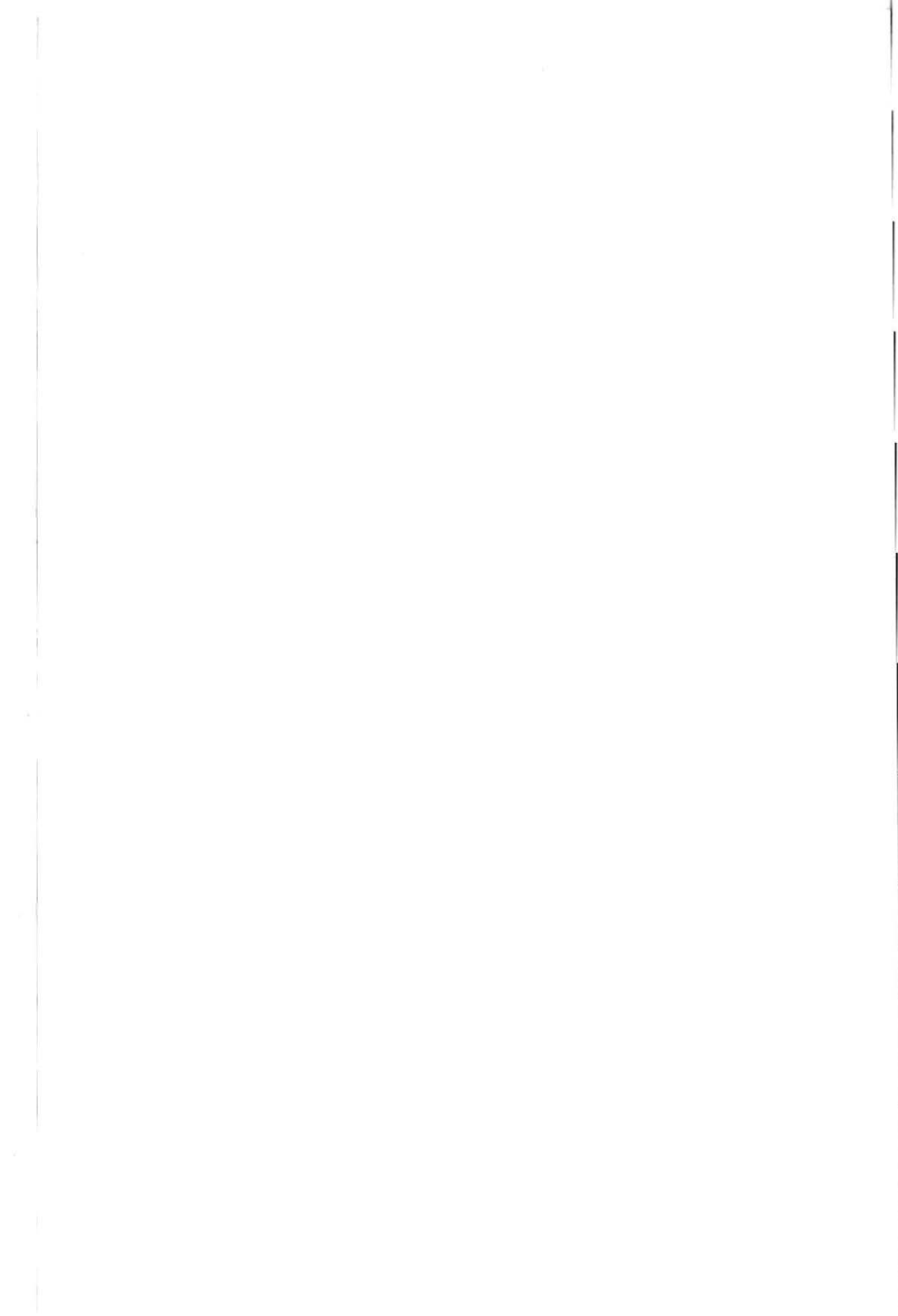
Tiskne Vojenský zeměpisný ústav, Praha.

Pplk. Ing. Richard Hašek (šéfredaktor), telefon (20) 21 57 30,
mjr. Ing. Igor Jalůvka (redaktor),
Jaroslav Furmánek (redaktor),
Jaroslava Matušková (tisková redaktorka),

Redakční rada: genmjr. Ing. Pavel Jandáček - předseda redakční rady, genmjr. Ing. Emil Antušák, plk. Ing. Václav Budil, CSc., plk. gšt. Ing. Jan Duda, plk. Ing. Karel Eminger, plk. Ing. Miloslav Fikar, pplk. Ing. Miroslav Franta, Ing. Josef Fučík, Ing. Pavel Jégl, Dr. Jiří Krobath, genmjr. Ing. Karel Kuba, genmjr. Ing. Josef Loučka, plk. doc. Ing. Petr Němec, CSc., plk. Ing. Jaroslav Paleček, Ing. Milan Štembéra, CSc., plk. Ing. Rudolf Tomešek, CSc.

Ročník III. (XXXV). Toto číslo bylo dáno do tisku 6. 9. 1994. MKČR 6059, MiČ 47751.

**VOJENSKÉ
ROZHLEDY**